

Socialinis pranešimas

2012–2013

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA

SOCIALINIS PRANEŠIMAS

2012–2013

Vilnius
2013

Mielieji Socialinio pranešimo skaitytojai,

Šiais metais Lietuva su džiaugsmu ir didele atsakomybe imasi kiekvienai Europos Sąjungos (ES) šaliai narei periodiškai tenkančios pareigos – pirmininkavimo ES Tarybai. Šiame kasmetiniame Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos leidinyje yra apžvelgiami ne tik kasmetiniai darbai, bet ir pasiruošimo Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai metu vykdyta socialinė politika, pateikiama esamą situaciją iliustruojanti statistika. Pirmininkavimo laikotarpiu, sprendžiant visai Europai aktualius klausimus, sieksime užtikrinti sklandų ES sprendimų priėmimą bei darbų tęstinumą, į šį procesą įtraukiant visus susijusius partnerius. Savo šūkiu pasirinkome „Auganti Europa – dėmesys žmogui“, nes manome, kad žmonės yra didžiausias Europos ir Lietuvos turtas.

Šie metai Lietuvai buvo svarbūs ir dėl gerėjančios situacijos darbo rinkoje. Per 2013 m. sausio – gegužės mėnesius teritorinės darbo biržos įregistravo 9,4 proc. mažiau bedarbių nei tuo pačiu laikotarpiu 2012 m. Iš viso per šių metų sausio – gegužės mėnesius registruota net 106,3 tūkst. laisvų darbo vietų, o gegužės mėn. darbdaviai registravo didžiausią laisvų darbo vietų skaičių Lietuvos darbo biržos istorijoje – 35,9 tūkst. Tokiems rodikliams galimai įtakos turėjo nuo 2013 m. sausio 1 d. pakeltas minimalios mėnesinės algos dydis ir minimalus valandinis atlygis. Prie užimtumo didinimo prisidėjo įvairios užimtumo rėmimo programos, o ir toliau sistemiskai mažinti nedarbą padės priemonės, kurios bus numatytos rengiamoje Užimtumo didinimo strategijoje 2014–2020.

Per šiuos metus įvyko tikrai daug svarbių pasikeitimų Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje. Patobulinome pinigines paramos teikimo tvarką, kuri nuo šiol skatins žmones dirbti, o ne gyventi iš pašalpų. Taip pat parengėme projektus, kurie leis gerokai sutrumpinti laukiančiųjų socialinio būsto eiles.

Siekiant vaikams, gyvenantiems vaikų globos institucijose arba šeimynose, sukurti kuo artimesnę šeimai aplinką, skatinti globą šeimose ir šeimynose, nubrėžtos vaikų globos įstaigų pertvarkos kryptys. Taip pat žengti pirmi socialinės globos įstaigų licencijavimo žingsniai. Supaprastintos sąlygos socialinės globos įstaigoms leis tikslingiau naudoti valstybės biudžeto lėšas ir sumažins administracinę našta, globos įstaigos galės daugiau dėmesio skirti kokybiškoms paslaugoms teikti.

Viena iš svarbiausių naujovių socialinėje apsaugoje – pertvarkoma pensijų sistema, leidžianti žmonėms laisvai apsispręsti, kaip kaups pensijai ateityje. Socialinio draudimo srityje buvo įvykdyta nemažai kitų pakeitimų: taupant administracinius kaštus, nedarbo išmokų mokėjimo funkcija nuo 2013 m. sausio 1 d. iš Lietuvos darbo biržos perduota „Sodros“ teritoriniams skyriams, o tokiu būdu sutaupytos lėšos bus panaudojamos vykdant kitas su užimtumu susijusias funkcijas. Taip pat per „Sodrą“ pradėtos mokėti ir valstybinės išmokos meno kūrėjams, prokurorams, sportininkams, įgyvendinti kiti pakeitimai.

Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai socialinės apsaugos ir užimtumo srities pagrindiniai prioritetai yra užimtumo didinimas, ypatingą dėmesį skiriant jaunimo nedarbo mažinimui. Taip pat svarstoma, kaip gerinti darbuotojų, įskaitant darbuotojus–migrantus, apsaugą, siekti pusiausvyros tarp socialinės ir ekonominės politikos tikslų, lygių moterų ir vyrų teisių bei užtikrinti efektyvią nediskriminavimo politiką. Daug dėmesio skiriama ir moterų bei vyrų lygiateisiškumui užtikrinti. Pirmininkavimo metu Lietuva sieks spartesnės moterų ir vyrų lygybės pažangos ne teisės aktuose, o praktikoje, skatins moterų ir vyrų balansą ekonominių sprendimų priėmime.

Šiems ir kitiems aktualiems klausimams aptarti Socialinės apsaugos ir darbo ministerija organizuoja įvairaus lygmens susitikimus tiek Lietuvoje, tiek ir Briuselyje. Tikiuosi, kad jų metu pavyks sėkmingai tęsti pradėtas diskusijas, užtikrinti sklandų visų šalių narių interesų derinimą, rasti bendro požiūrio taškus bei reikalingus sprendimus.

Tik aktyviai bendradarbiaujant ir kartu ieškant efektyviausių būdų iššūkiams, su kuriais šiandien susiduria visa Europa, įveikti, sukursime patikimą, augančią ir atvirą Europą, o kartu ir gerovę mūsų šalyje.

Visiems linkiu didžiausios sėkmės ir produktyvių darbų to siekiant!

Socialinės apsaugos ir darbo ministrė

Algimanta Pabedinskienė

SOCIALINIO PRANEŠIMO 2012–2013 RENGĖJAI

ĮVADAS

Kristina Vaitkevičienė

DARBO RINKA, DARBO SANTYKIAI, DARBUOTOJŲ SAUGA IR SVEIKATA

Gintarė Bužinskaitė
Rasa Malaiškienė
Jurgita Vitkauskienė

SOCIALINIS DRAUDIMAS IR PENSIJOS

Inga Barauskaitė
Simona Polonskytė
Ūla Urbaitė

PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, SOCIALINĖ APRĖPTIS

Lina Charašauskaitė
Alena Daujotienė
Almira Gecevičiūtė
Jurgita Jokubauskienė
Rima Kurlianskienė

BENDRUOMENIŲ, VAIKŲ, JAUNIMO, ŠEIMOS REIKALAI

Justina Alsytė-Gogelienė
Birutė Jatautaitė
Tomas Milevičius
Asta Šidlauskienė

MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖ

Lina Pivoraitė

ES STRUKTŪRINĖS PARAMOS PANAUDOJIMAS

Liongina Beinoravičienė
Svetlana Litvinaitė

NARYSTĖ EUROPOS SĄJUNGOJE

Akvilė Nevieraitė
Gvidas Venckaitis

Darbo grupės vadovė – Vaida Giraitytė
Kordinatorė – Kristina Vaitkevičienė

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovybė dėkoja Socialinio pranešimo grupei už nuoširdų darbą rengiant šį leidinį.

1	IVADAS.....	6
2	DARBO RINKA, DARBO SANTYKIAI, DARBUOTOJŲ SAUGA IR SVEIKATA.....	8
	2.1. DARBO RINKA.....	8
	2.2. DARBO SANTYKIAI IR DARBO APMOKĖJIMAS.....	13
	2.3. ĮMONIŲ SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ.....	18
	2.4. DARBUOTOJŲ SAUGOS IR SVEIKATOS AKTUALIJOS.....	19
3	SOCIALINIS DRAUDIMAS IR PENSIJOS.....	22
	3.1. SOCIALINIS DRAUDIMAS: TIKSLAI IR REFORMOS.....	22
	3.2. GERĖJANTIS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO SURINKIMAS.....	25
	3.3. NAUJOVĖS PENSIJŲ SISTEMOJE.....	27
	3.4. VALSTYBINĖS PENSIJOS, VALSTYBINĖS ŠALPOS IŠMOKOS IR PARAMA PASIPRIEŠINIMO 1940–1990 M. OKUPACIJOMS DALYVIAMS BEI NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS.....	29
4	PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, SOCIALINĖ APRĖPTIS.....	31
	4.1. PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA.....	31
	4.2. SOCIALINIS DARBAS.....	39
	4.3. SOCIALINĖS GLOBOS ĮSTAIGŲ VEIKLA.....	41
	4.4. LYGIŲ GALIMYBIŲ AKTUALIJOS.....	43
	4.5. VALSTYBĖS PARAMA BŪSTUI ĮSIGYTI AR IŠSINUOMOTI.....	50
5	BENDRUOMENIŲ, VAIKŲ, JAUNIMO, ŠEIMOS REIKALAI.....	52
	5.1. BENDRUOMENIŲ VAIDMUO IR SAVANORIŠKOS VEIKLOS PLĖTOJIMO KRYPTYS.....	52
	5.2. VAIKO TEISIŲ APSAUGA, GLOBA (RŪPYBA), ĮVAIKINIMAS.....	56
	5.3. JAUNIMO POLITIKA.....	62
	5.4. ŠEIMOS POLITIKA.....	67
6	MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖ.....	70
	6.1. VALSTYBINĖS MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ 2010–2014 METŲ PROGRAMOS PRIEMONIŲ PLANO ĮGYVENDINIMAS.....	70
	6.2. PASIRENGIMAS LIETUVOS PIRMININKAVIMUI ES TARYBAI MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS SRITYJE.....	72
	6.3. ES IR TARPTAUTINIŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ VYKDYMAS.....	73
7	ES STRUKTŪRINĖS PARAMOS PANAUDOJIMAS.....	74
	7.1. ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMA.....	74
	7.2. KITA ES PARAMA.....	80
8	TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS.....	82
	8.1. NARYSTĖ EUROPOS SĄJUNGOJE.....	82
	8.2. NARYSTĖ KITOSE TARPTAUTINĖSE ORGANIZACIJOSE.....	85
	8.3. DVIŠALIS BENDRADARBIAVIMAS.....	88

1 IVADAS

„Socialinis pranešimas 2012–2013 m.“ (toliau – Pranešimas) apibendrina tais metais vykdytą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – ministerija) veiklą. Pranešimas rengiamas, kai vis dar jaučiami buvusios sudėtingos ekonominės šalies padėties Lietuvos socialinės apsaugos sistemai padiktuoti iššūkiai, matomas socialinės apsaugos sistemos priklausomumas nuo ekonominės šalies būklės, šios sistemos pažeidžiamumas. Išlieka būtinybė toliau tobulinti esamą socialinės apsaugos sistemą.

Antrame Pranešimo skyriuje aptariami darbo rinkos, darbo santykių, darbuotojų saugos ir sveikatos politikos klausimai. Čia pateikiama užimtumo ir nedarbo statistika bei aptariamos darbo rinkos kitimo tendencijos. Apžvelgiamas Lietuvos darbo biržos veiklos efektyvumas, socialinių įmonių veikla, darbo rinkos teisinės bazės tobulinimas. Aptariamas kolektyvinių bei individualių darbo santykių teisinis reglamentavimas, darbo užmokesčio kitimas, kalbama apie įmonių socialinę atsakomybę. Apžvelgiamos darbuotojų saugos ir sveikatos klausimų aktualijos.

Trečiame Pranešimo skyriuje analizuojami socialinio draudimo ir pensijų klausimai. Skyriuje aprašomas socialinio draudimo sistemos finansinio tvarumo aktualumas, pastebimas gerėjantis Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto surinkimas. Skyriuje apžvelgiami pokyčiai socialinio draudimo bei valstybinių pensijų sistemoje. Aptariama besikeičianti pensijų kaupimo sistemos finansavimo schema.

Ketvirtame Pranešimo skyriuje aprašomos piniginės socialinės paramos šeimoms ir vaikams priemonės, kuriomis siekiama, kad ši parama būtų kuo taiklesnė ir padėtų sušvelninti nepritekliaus pasekmes labiausiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms. Valstybės garantuojama piniginei socialinei parama yra teikiama, atsižvelgiant į šalies socialinę ir ekonominę raidą bei valstybės finansines galimybes. Skyriuje aptariamos socialinės paslaugos ir socialinių globos įstaigų veikla, paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti, socialinio būsto klausimai bei jų ateities perspektyvos. Didelis dėmesys skiriamas lygių galimybių klausimams – neįgaliųjų socialinė integracija, politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimas į Lietuvą, prieglobstį gavusių užsieniečių socialinė integracija, migracijos politikos įgyvendinimas. Tai jautrios, visiems visuomenės nariams aktualios temos.

Penktame Pranešimo skyriuje aprašoma bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų veikla bei dalyvavimas socialinėje politikoje, aptariamos veiklos plėtojimo kryptys. Nemažas dėmesys skiriamas vaikų ir jaunimo teisėms bei esamai padėčiai aprašyti. Aptariama, kaip, atsižvelgiant į iškilusius iššūkius, formuojama ir įgyvendinama šeimos politika.

Šeštame Pranešimo skyriuje apžvelgiami moterų ir vyrų lygybės klausimai.

Septintame Pranešimo skyriuje pateikiama informacija apie Europos struktūrinių fondų lėšų panaudojimą, apžvelgiamos vykdytos priemonės bei pasiekti rezultatai.

Aštuntame Pranešimo skyriuje pristatoma veikla, susijusi su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, aptariamas tarptautinis bendradarbiavimas, dalyvavimas tarptautinių organizacijų veikloje, apibrėžiama šalies socialinės apsaugos sistema tarptautiniame kontekste. Išsamiai aptarta veikla, siekiant Lietuvai nuo 2013 m. liepos 1 d. pirmininkauti ES Tarybai. Akivaizdu, kad narystė Europos Sąjungoje, aktyvus tarptautinis bendradarbiavimas brėžia vis naujas gaires, kelia naujus reikalavimus bei atveria naujas galimybes socialinės politikos srityje.

Daugiau besidomintiems socialinės apsaugos klausimais Pranešime pateikiamos nuorodos į atitinkamus šaltinius. Taip pat kiekvienas skaitytojas gali pasinaudoti ministerijos interneto svetainėmis (www.socmin.lt; www.socialinis-zemelapis.lt; socialinės paramos šeimai informacinės sistemos duomenų vitrinų moduliui ir kt.), kuriose gali rasti informacijos įvairiais ji dominančiais klausimais.

DARBO RINKA, DARBO SANTYKIAI, DARBUOTOJŲ SAUGA IR SVEIKATA

2.1. DARBO RINKA

2.1.1. UŽIMTUMAS IR NEDARBAS

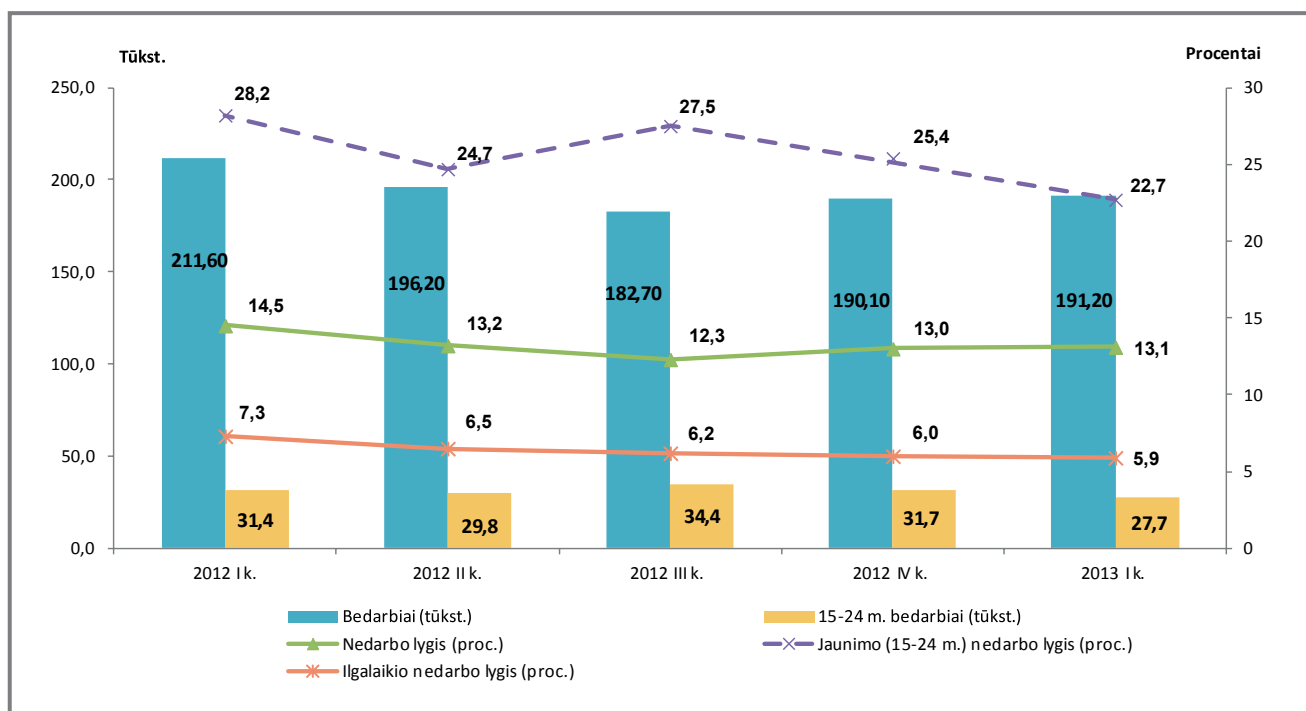
Lietuvos statistikos departamento atliekamo gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis, 2012 m. šalyje dirbo 1 278,5 tūkst. gyventojų, arba 22,1 tūkst. (1,8 proc.) daugiau nei 2011 m. Per metus užimtųjų skaičius labiausiai padidėjo pramonėje (9,1 tūkst.) ir žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės (4,9 tūkst.) srityse. 2012 m. šalies ūkyje dirbo 88,7 tūkst. 15–24 metų asmenų, arba kas penktas šio amžiaus gyventojas. Jų skaičius, palyginti su 2011 m., padidėjo 7,3 tūkst. (8,9 proc.).

15–64 metų gyventojų užimtumo lygis 2012 m. sudarė 62,2 procento, per metus jis padidėjo 1,9 procentinio punkto. 2012 m. 15–64 metų vyrų užimtumo lygis sudarė 62,5, moterų – 61,9 procento ir per metus padidėjo atitinkamai 2,1 ir 1,7 procentinio punkto. 55–64 metų gyventojų užimtumo lygis per 2012 m. padidėjo 1,7 procentinio punkto ir sudarė 51,8 procento. Jaunimo (15–24 metų asmenų) užimtumo lygis 2012 m. sudarė 21,6 procento, per metus jis padidėjo 2,5 procentinio punkto.

2012 m. nedarbo lygis šalyje sudarė 13,2 procento ir buvo 2,1 procentinio punkto mažesnis nei 2011 m. Vyrų nedarbo lygis 2012 m. buvo 15,1 procento, moterų – 11,5 procento. Per metus vyrų nedarbo lygis sumažėjo 2,6, moterų – 1,4 procentinio punkto. Ilgalaikio nedarbo lygis 2012 m. sudarė 6,5 procento ir buvo 1,4 procentinio punkto mažesnis nei 2011 m. Ilgalaikių bedarbių buvo 95,7 tūkst., arba beveik kas antras (49 proc.) bedarbis, – tai 22,2 tūkst. (18,8 proc.) mažiau nei 2011 m. Jaunimo (15–24 metų asmenų) nedarbo lygis šalyje 2012 m., palyginti su 2011 m., sumažėjo 5,8 procentinio punkto ir sudarė 26,4 procento.

Nedarbo lygis 2012 m. ir 2013 m. ketvirčiais

Lietuvos statistikos departamento duomenys

2.1.1-1 iliustracija

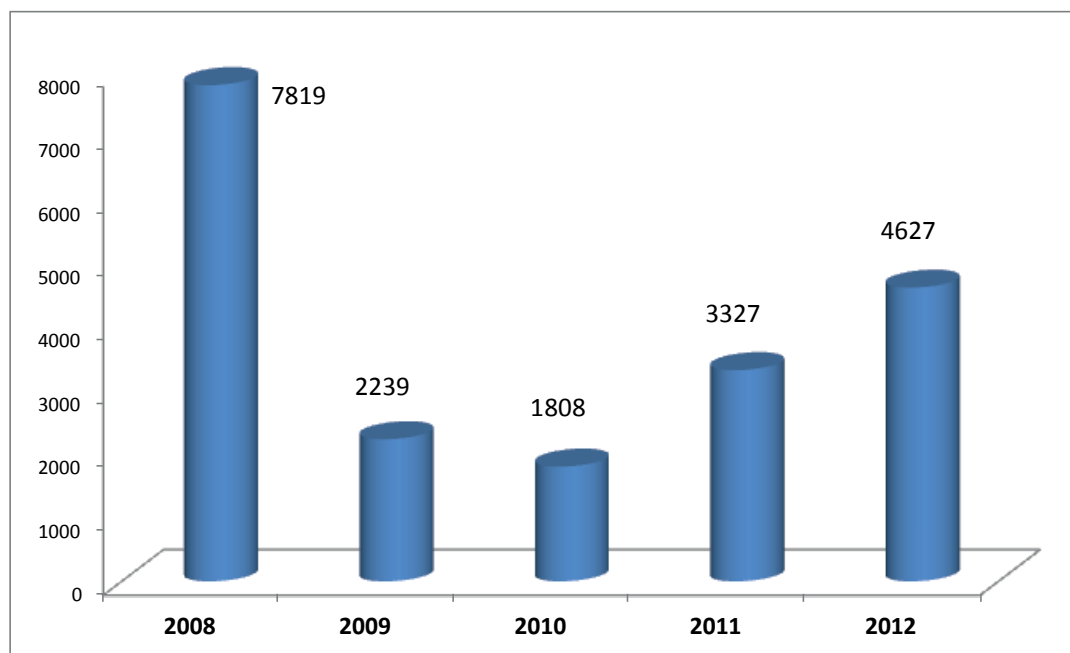
2.1.2. DARBO RINKA

Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2012 metais darbo rinkoje buvo tokios tendencijos:

- per metus kreipėsi 330,8 tūkst. bedarbių. Profesinio pasirengimo, darbo patirties trūkumas, didelė darbo pertrauka arba įgytų profesinių žinių neatitiktis darbo rinkos reikmėms apsunkino asmenų integravimą į darbo rinką. Profesinės kvalifikacijos neturėjo 40,6 proc. įregistruotų bedarbių;
- jaunimas iki 25 m. sudarė penktadalį įregistruotų bedarbių. Daugiau kaip pusė jaunuolių (40,3 tūkst.) darbo ieškojo pirmą kartą, kas antras jaunas bedarbis (37,4 tūkst.) neturėjo profesinės kvalifikacijos, todėl negalėjo konkuruoti darbo rinkoje. Vadinamasis „naujas startas“ 2012 metais buvo pasiūlytas 97,8 proc. jaunų bedarbių, tačiau įsidarbino tik 46,2 proc. įregistruotų jaunų bedarbių;
- per metus buvo įdarbinta 202,5 tūkst. asmenų. Beveik kas penktas įdarbintasis – jaunas asmuo iki 25 m. arba ilgalaikis bedarbis. Savarankišką veiklą, įsigiję verslo liudijimus, pradėjo 47,3 tūkst. asmenų;
- sumažėjo ilgalaikis nedarbas: ilgalaikių bedarbių, registruotų darbo biržoje, skaičius per metus sumažėjo nuo 93,4 iki 51 tūkst. (arba 45,4 proc.). Vidutinė nedarbo trukmė 2012 m., palyginti su 2011 m., sutrumpėjo penktadaliu (iki 7,8 mėn);
- parama užimtumui, įgyvendinant aktyvios darbo rinkos politikos priemones, buvo teikiama 74,4 tūkst. darbo ieškantiems asmenims. Didžiausią dalį – 44 proc. aktyvios darbo rinkos politikos priemonių sudarė viešieji darbai (2011 m. – 60 proc.). Įgyvendinant profesinį mokymą pagal naują modelį, kur kas pagerėjo asmenų, įgijusių kvalifikaciją arba kompetencijas, įsidarbinimo rezultatai. Po mokymo įsidarbino 89 proc. priemonės dalyvių (2011 m. – 52 proc.). Per metus socialinės įmonės statusas suteiktas 5 įmonėms, 6 socialinėms įmonėms statusas panaikintas. 2012 metų pabaigoje šalyje veikė 136 šį statusą turinčios įmonės. 2012 m. naudojant subsidijas

įsteigta 515 darbo vietų, tai 22 proc. naujų darbo vietų daugiau negu 2011 metais; darbo paklausa, palyginti su 2011 metais, padidėjo apie 18 proc. Didžiausia paklausa išliko paslaugų sektoriuje, kuris pateikė daugiau kaip pusę užregistruotų laisvų darbo vietų.

Išduota leidimų dirbti užsieniečiams 2008–2012 m.

Lietuvos darbo biržos duomenys

2.1.2-1 iliustracija

Siekdama patenkinti kvalifikuotos darbo jėgos poreikį atskiruose ekonominiuose sektoriuose, esant gamybiniam būtinumui įmonėje, Lietuvos darbo birža išdavė 4,6 tūkst. leidimų dirbti užsieniečiams, tai 1,4 karto daugiau negu 2011 metais. Labiausiai trūko tarptautinio krovinių vežimo transporto priemonių vairuotojų (70 proc. visų leidimų dirbti), metalinių laivų korpusų surinkėjų (9 proc.), suvirintojų (7 proc.). Užsieniečiai sudarė 2,3 proc. visų per 2012 metus įdarbintų asmenų.

2.1.3. DARBO RINKOS TEISINĖS BAZĖS TOBULINIMAS

2012 m. priėmus Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymą¹, į Lietuvos teisę perkelta 2009 m. gegužės 25 d. Tarybos direktyva 2009/50/EB *dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų, siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą*. Įstatyme leidimo laikinai gyventi užsieniečiui išdavimo pagrindų sąrašas papildytas nauju pagrindu, kai užsienietis *ketina dirbti Lietuvos Respublikoje aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujantį darbą* pagal šio Įstatymo 44¹ straipsnio nuostatas. Pagal naujas Įstatymo nuostatas, nuo 2013 m. sausio 1 d. Lietuvos darbo birža dėl aukštos profesinės kvalifikacijos darbuotojo užsieniečio tik priima sprendimą, ar užsieniečio darbas atitinka Lietuvos Respublikos darbo rinkos poreikius, ir informuoja apie tai Migra-

¹ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 1, 2, 6, 9, 10, 11, 12¹, 17, 19, 21, 22, 24, 26, 33, 37, 38, 40, 43, 49¹, 50, 53, 54, 55, 57, 58, 89, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 113, 128, 131, 133, 139, 140¹, 141¹ straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 44¹, 49³, 98¹, 99¹, 103¹, 105, 105¹, 105², 105³, 105⁴, 106¹ straipsniais ir 12², 13, 14, 15, 16, 18, 20, 145 straipsnių pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2012, Nr. 85-4450).

cijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos. Sprendimą dėl *leidimo laikinai gyventi* (pagal Direktyvą 2009/50/EB – mėlynosios kortelės) išdavimo užsieniečiui priima Migracijos departamentas. Pažymėtina, kad užsienietis, kuris ketina dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančią darbą, turi turėti aukštąjį išsilavinimą, o leidimo laikinai gyventi Lietuvoje laikotarpiu jo darbo užmokestis pagal darbo sutartį turi būti ne mažesnis negu 2 Lietuvos statistikos departamento paskutinio paskelbto šalies vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio dydžiai.

Todėl Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintas „Sprendimo dėl užsieniečio aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančio darbo atitikties Lietuvos Respublikos darbo rinkos poreikiams priėmimo tvarkos aprašas“². Jis reglamentuoja užsieniečio, kuris yra trečiosios šalies pilietis, aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančio darbo Lietuvos darbo rinkoje poreikio nustatymo kriterijus, poreikio įvertinimą ir Lietuvos darbo biržos sprendimo dėl šio užsieniečio darbo atitikties darbo rinkos poreikiams priėmimo tvarką. Per 2013 m. I ketvirtį Lietuvos darbo birža priėmė 11 sprendimų dėl aukštos profesinės kvalifikacijos užsieniečių. Tai inžinieriai, ekonomistai, gydytojai, teisininkas, kalbų dėstytojas. Jų mėnesio atlyginimo vidurkis sudarė apie 6,2 tūkst. litų.

2013 m. II ketvirtį buvo parengti Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymo 1, 2, 13, 23, 24, 26, 29 ir 32 straipsnių pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 26¹ straipsniu įstatymo bei Lietuvos Respublikos darbo kodekso 91 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektai (toliau – įstatymų projektai) kurie pateikti derinti suinteresuotoms institucijoms. Šiais projektais siūloma:

- nustatyti, kad užimtumo rėmimo galimybėmis galėtų naudotis ne tik asmenys, gyvenantys Lietuvoje, bet ir gyvenantieji kitose Europos Sąjungos (bei Europos laisvosios prekybos asociacijos) valstybėse narėse, jei paskutinį kartą jie dirbo Lietuvoje;
- tikslinti „bedarbio“ sąvoką, perkeliant jos turinį į sudėtines sąvokas: „nedirbantys asmenys“, „darbingi asmenys“, „darbingo amžiaus asmenys“ ir pašalinant jos reglamentavimą iš Darbo kodekso. Asmenis, kurie teikia žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas pagal paslaugų kvitus, siūloma priskirti prie nedirbančių asmenų. Įtraukiama „darbingo asmens“, koreguojama „tinkamo darbo“ sąvoka – turima kvalifikacija, jei buvo įgyta seniau nei prieš 5 metus, netaps pagrindu su ja susijusį darbą laikyti tinkamu;
- numatyti galimybę asmenims nutraukti profesinį mokymą savo noru, siūloma sutrumpinti terminą darbdaviams išlaikyti tokio įdarbinto asmens darbo vietą (nuo 12 iki 6 mėn.), detaliau reglamentuojamos profesinio mokymo dalyvio pareigos įsidarbinti ir, jų neįvykdžius, atlyginti patirtas išlaidas darbo biržai;
- numatyti alternatyvaus darbo įgūdžių įgijimo rėmimo variantą – tiesiogiai darbo vietoje asmenų neįdarbinant, o sudarant dvišalę darbo įgūdžių įgijimo sutartį, pagal kurią darbo užmokestis nemokamas. Tokiu būdu siekiama spręsti vieną iš didžiausių darbo rinkos Lietuvoje problemų – itin aukštą jaunimo nedarbo lygį, sudarant sąlygas jauniems asmenims įgyti darbo įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje, taip padidinant šių asmenų galimybes įsidarbinti;
- remiant darbo vietų steigimą, tikslinti subsidijos dydį, proporcingumą, atsižvelgiant į savaitės darbo laiko trukmę bei atvejus, kai savaitės darbo laiko trukmė dėl Darbo kodekso 145 straipsnyje nurodytų pagrindų būna trumpesnė (ilginant savaitės darbo trukmę, subsidija nedidinama);
- numatyti, jog subsidija individualiai veiklai pagal verslo liudijimą gali būti mokama pirmą kartą tokią veiklą pradėdantiems arba ją vykdžiusiems seniau nei prieš 1 metus bedarbiams, siūloma sudaryti galimybes subsidijuoti ir įmonės įsteigimo išlaidas. Reglamentuojamas subsidijos individualiai veiklai nutraukimas.

Įstatymų projektai buvo pildyti pagal kitų kompetentingų institucijų pastabas, derinti Trišalės tarybos ir jos Darbo santykių komisijos posėdžiuose. 2013 m. liepos 2 d. jie buvo pateikti Teisingumo ministerijai pastaboms gauti. Projektuose numatoma, jog jie, jei bus priimti, turėtų įsigaliooti nuo 2013 m. spalio 1 d.

² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gruodžio mėn. 28 d. įsakymas Nr. A1-587 „Dėl Sprendimo dėl užsieniečio aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančio darbo atitikties Lietuvos Respublikos darbo rinkos poreikiams priėmimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr.1-11).

2.1.4. LIETUVOS DARBO BIRŽOS VEIKLOS EFEKTYVINIMAS

2013 m. nemažai dėmesio numatoma skirti ir darbo biržų veiklos efektyvumui didinti, kad jos realiai taptų pagalbininkėmis tiek darbo ieškantiems, tiek jį siūlantiesiems. Nuo 2013 m. sausio 1 d. visose teritorinėse darbo biržose įdiegtas į rezultatus orientuotos veiklos modelis. Konsultantui dirbant su bedarbiu ar įspėtu apie atleidimą žmogui, bus įvertinamas jo pasirengimas darbo rinkai, motyvacija, pagal individualius poreikius numatytos konkrečios priemonės įsidarbinimo galimybėms padidinti. Nuo pasiektų rezultatų priklausys ir konsultanto įvertinimas, kurio išraiška – galimas darbo apmokėjimo pasikeitimas.

Toliau stiprinant Lietuvos darbo biržos ir jos teritorinių darbo biržų veiksmus, yra rengiamas Lietuvos darbo biržos ir jos teritorinių darbo biržų funkcijų reformavimo planas, kurio tikslas – sukurti kokybišką ir individualizuotą darbo ieškančių asmenų ir darbdavių aptarnavimo bei užimtumo rėmimo priemonių įgyvendinimo ir darbo rinkos paslaugų teikimo sistemą. Sustiprinus teritorinių skyrių vaidmenį ir atsakomybę, tenkinant vietos darbo rinkos poreikius, pagerės teikiamų paslaugų kokybė. Planą numatoma parengti iki 2015 m.

2013 m. vienas didžiausių iššūkių buvo gyventojų, o ypač jaunimo, užimtumo didinimas. Net ir atsigaunant ekonomikai, darbo vietų skaičius neaugo labai sparčiai. Siekiant spręsti užimtumo problemas, Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiu buvo sudaryta darbo grupė pasiūlymams dėl gyventojų užimtumo didinimo krypčių ir prioritetų bei Užimtumo didinimo 2014–2020 metų strategijos projektui parengti.

Pagrindinės priežastys, lemiančios nedarbą, – darbo vietų nekuriantis verslo augimas, kvalifikacijos neatitiktis rinkos reikmėms, švietimo ir mokymo sistema, nepakankamai greitai reaguojanti į poreikį suteikti rinkai reikiamų specialistų, mažėjantys darbo jėgos ištekliai, integralumo stoka užimtumo politikoje. Įvertinus šias kliūtis, išskirtinos keturios pagrindinės kryptys, kurios dominuos naujoje užimtumo programoje. Vienas iš prioritetų – verslo plėtra ir darbo vietų kūrimo skatinimas. Kitas prioritetas – didinti darbo jėgos kvalifikacijos atitiktį rinkos reikmėms. Šiai problemai spręsti bus skiriama ypač daug dėmesio. Dėl aukšto nedarbo lygio ir nepakankamos kvalifikacijų atitikties darbo rinkos poreikiams atsiranda struktūrinio nedarbo ir ilgalaikio darbo rinkos nesubalansavimo grėsmė. Todėl, įgyvendinant strategijoje numatytas sistemines priemones, bus siekiama užtikrinti, kad specialistų kvalifikacija ir perkvalifikavimas atitiktų darbo rinkos poreikius. Tikimasi, kad iki 2020 m. užimtumo lygį (20–64 m. amžiaus grupėje) pavyks padidinti nuo 68,7 proc. iki 72,8 procento. Dar vienas programos prioritetas – per šešerius metus sumažinti ilgalaikio nedarbo lygį nuo 6,5 proc. iki 4,5 proc.

Lietuvos užimtumo politikos gairės 2014–2020 m. laikotarpiu buvo pristatytos gegužės 17 d. konferencijoje, įvykusioje Lietuvos Respublikos Seime. Programą su konkrečiomis priemonėmis Lietuvos Respublikos Vyriausybei numatoma pateikti liepos mėnesį.

2.2. DARBO SANTYKIAI IR DARBO APMOKĖJIMAS

2.2.1. DARBO SANTYKIAI

2.2.1.1. Kolektyviniai darbo santykiai

Pagrindinė socialinių partnerių – profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijų – ir valstybės institucijų interesų derinimo institucija Lietuvoje yra Lietuvos Respublikos trišalė taryba (toliau – Trišalė taryba). Šiuo metu Trišalę tarybą sudaro profesinių sąjungų, darbdavių ir Vyriausybės atstovai (iš viso 21 narys – po 7 atstovus nuo kiekvienos šalies) ir yra atstovaujamos šios institucijos ir organizacijos:

1) valstybės valdymo institucijos: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ūkio ministerija ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija;

2) trys centrinės (respublikinės) profesinių sąjungų organizacijos: Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija, Lietuvos darbo federacija ir Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“;

3) keturios darbdavių organizacijos: Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos verslo darbdavių konfederacija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai ir Lietuvos pramonės, prekybos ir amatų rūmų asociacija.

Darbuotojų ir darbdavių atstovų delegavimą į Trišalę tarybą reglamentuoja Lietuvos profesinių sąjungų ir darbdavių centrinių (respublikinių) organizacijų susitarimas „Dėl tarpusavio socialinės partnerystės pripažinimo“, patvirtintas 2008 m. vasario 26 d. Trišalės tarybos nutarimu. Vyriausybės atstovai į Trišalę tarybą deleguojami Vyriausybės sprendimu.

Trišalė taryba per savo gyvavimo laikotarpį įsitvirtino Lietuvos visuomeniniame gyvenime kaip reikšminga partnerių interesus derinanti, problemas nagrinėjanti ir jas sprendžianti institucija. Per 2012–2013 metus (iki birželio mėnesio) buvo surengta 18 Trišalės tarybos posėdžių, iš jų 2 išvažiuojamieji ir 3 neeiliniai. Posėdžių metu buvo aptartas 84 socialiniai ekonominiai klausimai – dėl Darbo kodekso pakeitimų ir papildymų; minimaliosios mėnesinės algos didinimo; Nacionalinio susitarimo 2012–2016 metams projekto; Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2013 metais, įstatymo projekto ir kiti klausimai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pareikštine tvarka registruoja valstybės (nacionaliniu), šakos (gamybos, paslaugų, profesiniu) ar teritoriniu (savivaldybės, apskrities) lygiu sudarytas kolektyvines sutartis, kurių šalys yra profesinių sąjungų ir darbdavių organizacijos. Šiuo metu Lietuvoje galioja:

2007 metais sudaryta šakos kolektyvinė sutartis tarp Lietuvos žurnalistų sąjungos ir Nacionalinės rajonų ir miestų laikraščių leidėjų asociacijos (pirmininkas–Dainius Radzevičius);

2012 metais sudaryta teritorinio lygio kolektyvinė sutartis tarp Vakarų Lietuvos statybininkų ir projektuotojų profesinių sąjungų susivienijimo (pirmininkė–Elena Sungailienė) ir asociacijos Vakarų Lietuvos statybos ir projektavimo įmonių grupės (prezidentas–Gediminas Bartkevičius). Sutartyje aptariami darbo apmokėjimo, socialinės partnerystės rėmimo, papildomo užimtumo rėmimo bei darbo saugos ir sveikatos klausimai.

Pagal šiuo metu galiojančias Lietuvos Respublikos darbo kodekso nuostatas, įmonės kolektyvinės sutartys neregistruojamos ir duomenų, kiek tiksliai yra šio lygio kolektyvinių sutarčių, nėra. Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriai per 2012 metus patikrino 6697 įmones bei jų struktūrinius padalinius (atitinkamai 2006 metais patikrintos 18872 įmonės, 2007 metais – 17600, 2008 metais – 15859 įmonės, 2009 metais – 15935 įmonės, 2010 metais – 12411 įmonių, 2011 metais – 12325 įmonės) ir nustatė, kad 2012 metais pasirašytos 204 įmonės kolektyvinės sutartys (2006 metais pasirašytos 1157 kolektyvinės sutartys, 2007 metais – 1238 kolektyvinės sutartys, 2008 metais – 903 kolektyvinės sutartys, 2009 metais – 290 kolektyvinių sutarčių, 2010 metais – 248 kolektyvinės sutartys, 2011 metais – 273 ko-

lektyvinės sutartys)³. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, 2012 metais kolektyvinių sutarčių pasirašyta mažiau nei 2011 metais, tačiau 2012 metais buvo patikrinta mažiau įmonių. Užsitęsios ekonomikos krizės poveikis vis dar jaučiamas ir socialinės partnerystės pakilimas, kuris buvo 2006–2008 metais, vis dar yra siekiamybė.

2.2.1.2. Individualūs darbo santykiai

Siekiant padidinti darbo santykių lankstumą, skatinti naujų darbo vietų kūrimą, mažinti nedarbą bei administracinę našta, modernizuoti darbo rinką, taip pat darbo santykių reglamentavimą derinti su darbuotojų saugumo užtikrinimu, buvo priimti Darbo kodekso papildymo ir pakeitimo įstatymai⁴.

Šiais darbo kodekso pakeitimais buvo atsakyta patarnavimo sutarčių – patarnavimo darbai gali būti atliekami kaip individuali veikla arba, esant šalių susitarimui, galima sudaryti darbo sutartį.

Priimtos naujos nuostatos, kad į pareigas, įtrauktas į konkursinių pareigų sąrašą iki konkurso asmuo gali būti priimamas pagal terminuotą darbo sutartį, bet ne ilgesniam negu vienerių metų laikui.

Nustatyta, kad, perdavus verslą ar jo dalį, darbo santykiai tęsiasi tokiomis pačiomis sąlygomis, kartu papildytos nuostatos dėl darbuotojų informavimo minimu atveju. Šios nuostatos atitinka 2001 m. kovo 12 d. Europos Tarybos direktyvos 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo reikalavimus.

Naujais kodekso pakeitimais nustatyta, kad piniginei kompensacija už nepanaudotas kasmetines atostogas išmokėjimas ne daugiau kaip už trejus metus. Taip pat nustatyta, jog priimant į darbą ar atleidžiant iš darbo darbuotojus religinėje bendruomenėje, bendrijoje ar centruose, jiems gali būti taikomas reikalavimas dėl tikėjimo tuo atveju, jei darbas yra susijęs su religinių organizacijų veikla. Ši nuostata atitinka Europos socialinę chartiją (pataisytą) bei leidžia religinėms organizacijoms atleidžiant ar priimant darbuotojus, kai jų darbas yra susijęs su religinės organizacijos veikla, taikyti reikalavimą dėl religijos.

Reaguojant į susidariusią padėtį darbo rinkoje bei siekiant padidinti darbo santykių lankstumą, skatinti naujų darbo vietų kūrimą, buvo pratęsta galimybė sudaryti terminuotas darbo sutartis naujai įsteigtose darbo vietose iki 2015 m. liepos 31 d., paliekant specialias normas („saugiklius“), kurios užkirstų kelią piktnaudžiavimams dėl tokių sutarčių sudarymo. Kartu užtikrintas Europos Sąjungos Tarybos 2011 m. liepos 12 d. rekomendacijos nuostatų dėl darbo rinkos lankstumo didinimo ir galimybės geriau naudotis terminuotomis sutartimis įgyvendinimas.

Siekiant užtikrinti darbo santykių šalių teisę į kokybišką ir efektyvesnę darbo ginčų sprendimą, buvo priimtos Darbo kodekso pataisos⁵, kuriomis pakeista privaloma individualių darbo ginčų nagrinėjimo ne teisme procedūra. Įtvirtintas privalomas ikiteisminis organas – darbo ginčų komisijos, kurios nuo 2013 m. sausio 1 d. veikia prie Valstybinės darbo inspekcijos teritorinių skyrių ir yra sudaromos iš darbdavių, darbuotojų atstovų bei Valstybinės darbo inspekcijos specialisto.

Pažymėtina, kad Valstybinė darbo inspekcija, tirdama darbo įstatymų pažeidimus, skirdavo daug laiko, išnaudojo daug finansinių išteklių, tačiau teismai laikėsi suformuoto teisinio precedento dėl darbo ginčų nagrinėjimo ir nurodydavo, kad, pagal Darbo kodeksą, darbo ginčų nagrinėjimo teisė yra suteikta darbo ginčus nagrinėjantiems organams – darbo ginčų komisijai ir teismui, todėl sprendimų dėl darbo ginčo esmės priėmimas nepriklauso į Valstybinės darbo inspekcijos kompetencijai. Tuo tarpu pagal pateiktus duomenis, darbo ginčų komisijos, iki 2013 m. sausio 1 d.

³ Valstybinės darbo inspekcijos duomenys.

⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodekso 76, 77, 80, 107, 108, 109, 115, 127, 147, 149, 150, 151, 202, 293, 294 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 123-1 straipsniu įstatymo 17 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 82-4273).

Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2, 47, 96, 101, 108, 129, 136, 138, 147, 177, 183 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir 116 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas (Žin., 2012, Nr. 135-6859).

⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodekso 204 straipsnio ir XIX skyriaus pakeitimo įstatymas (Žin., 2013, Nr. 80-4138).

sudarytos darbovietėse darbdavio pavedimu, realiai darbo ginčų neišspręsdavo. Atsižvelgiant į tai, buvo priimti efektyvesni darbo ginčų nagrinėjimo nuostatai, turintys šiuos privalumus: darbo ginčų komisija yra mažiau formalizuotas reiškinys nei teismai, todėl darbo ginčas išnagrinėjamas iš esmės greičiau nei teisme; galimybė sutaukinti šalis bet kurioje stadijoje; kreipimasis į darbo ginčų komisiją asmenims yra nemokamas (sumažintos darbdavių ir darbuotojų išlaidos); didesnis darbo ginčų komisijos profesionalumas (pirmininkui keliamas reikalavimas turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kompetentingi socialiniai partneriai); sumažėjęs darbo krūvis teismuose; sumažėjusi našta verslui, nes mažiau skundų kontroliuojančioms institucijoms.

2013 m. gegužės 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 41² ir 41⁵ straipsnių pakeitimo įstatymas⁶. Šio įstatymo tikslas – palengvinti administracinės atsakomybės taikymą asmenims, kliudantiems Valstybinės darbo inspekcijos pareigūnams, bei sugriežtinti sankcijas už darbo laiko apskaitos pažeidimus. Griežtinti Administracinių pažeidimų kodekso 41⁵ straipsnyje numatytą sankciją paskatino ne tik darbo laiko apskaitos pažeidimo turinio svarba, bet ir didėjantis tokių pažeidimų mastas.

Nuo 2013 m. gegužės 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įdarbinimo per laikinojo įdarbinimo įmones įstatymo pakeitimo įstatymas⁷. Jis buvo parengtas atsižvelgiant į Lietuvos įdarbinimo įmonių asociacijos išsakytas problemas ir pateiktus pasiūlymus. Įstatymo tikslas – palengvinti specifinę įdarbinimo per laikinojo įdarbinimo įmones tvarką, kad verslo įmonės būtų kuo greičiau aprūpintos laikinaisiais darbuotojais, kai joms to labiausiai reikia. Nustatyta, kad išimtinai tik laikinojo įdarbinimo įmonės galėtų pranešti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybai (toliau – „Sodra“) apie laikinojo darbuotojo įdarbinimą ne vėliau kaip prieš valandą iki jo darbo pradžios, t. y. šiuo atveju būtų suteikiama galimybė pranešti ir tą pačią dieną, kai jis įdarbinamas, tačiau darbuotojas galės pradėti dirbti praėjus 1 val. nuo pranešimo „Sodrai“ apie jo įdarbinimą. Iki šio įstatymo įsigaliojimo buvo taikoma bendra Darbo kodekso nustatyta tvarka, pagal kurią darbdavys privalo pranešti „Sodrai“ apie asmens darbo pradžią ne vėliau kaip prieš 1 darbo dieną iki numatytos darbo pradžios. Toks reglamentavimas apribojo laikinojo įdarbinimo įmonių verslo galimybes, nes jos negalėjo operatyviai aprūpinti verslo įmonių laikinaisiais darbuotojais.

Lietuvoje laikinųjų darbuotojų skaičius didėja. Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, per pirmąjį 2012 m. pusmetį 17 laikinojo įdarbinimo įmonių pranešė apie 947 laikinųjų darbuotojų įdarbinimą, o per 2012 m. II pusmetį 18 laikinojo įdarbinimo įmonių informavo apie 2475 laikinųjų darbuotojų įdarbinimą. Tačiau, net ir augant laikinųjų darbuotojų skaičiui Lietuvoje, jis sudaro 0,16 proc. visų pagal darbo sutartis dirbančių Lietuvos darbuotojų, o Europoje laikinųjų darbuotojų skaičius vidutiniškai sudaro 1,6 proc. visų dirbančiųjų.

2.2.2. DARBO APMOKĖJIMAS

2.2.2.1. Darbo užmokestis 2012–2013 metais

Ankstesnė Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos trišalės tarybos 2012 m. balandžio 24 d. teikimą, nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. patvirtino 850 Lt minimaliąją mėnesinę algą (toliau – MMA) (padidėjo 6,25 procento, lyginant su prieš tai buvusia MMA) ir 5,15 Lt minimalųjį valandinį atlygį⁸. Sprendimas buvo priimtas įvertinus ekonominę padėtį valstybėje, valstybės biudžeto bei savivaldybių biudžetų ir darbdavių, ypač smulkiųjų, finansines galimybes mokėti didesnę minimalųjį darbo užmokestį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos 85 punkto nuostatoje įtvirtinta, kad atsigauçant ekonomikai nuosekliai bus didinami viešojo sektoriaus, biudžetinių įstaigų darbuotojų atlyginimai, šalies minimalusis dar-

⁶ Lietuvos Respublikos administracinių pažeidimų kodekso 41(2) ir 41(5) straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2013, Nr. 54-2683).

⁷ Lietuvos Respublikos įdarbinimo per laikinojo įdarbinimo įmones įstatymo 3 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymas (Žin., 2013, Nr. 42-2044).

⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 718 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ (Žin. 2012, Nr. 70-3608).

bo užmokestis, siekiant, kad jis artėtų prie 50 procentų vidutinio darbo užmokesčio. Vadovaudamasi šiomis nuostatomis ir Lietuvos Respublikos trišalės tarybos 2012 m. gruodžio 18 d. teikimu, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nuo 2013 m. sausio 1 d. patvirtino 1000 Lt MMA (padidėjo 17,65 procento, lyginant su prieš tai buvusia MMA) ir 6,06 Lt minimalųjį valandinį atlygį⁹. MMA padidinimas palietė apie 200 tūkst. darbuotojų, tarp jų – apie 50 tūkstančių biudžetinių įstaigų darbuotojų.

Padidinus minimalųjį darbo užmokestį, padidėjo mažiausią darbo užmokestį gaunančių darbuotojų pajamos (darbuotojas, kurio darbo užmokestis yra MMA dydžio ir kuriam netaikomas papildomas neapmokestinamųjų pajamų dydis, atskaičius mokesčius ir įmokas, nuo 2013 m. sausio 1 d. gauna 824,5 Lt per mėnesį), didėja vidaus vartojimas, atsiranda galimybės mažėti piniginės socialinės paramos gavėjų skaičiui ir valstybės lėšų daliai, kuri panaudojama socialinėms pašalpoms bei šildymo ir vandens kompensacijoms mokėti.

Valstybės įmonių, akcinių bendrovių ir uždarytųjų akcinių bendrovių, kuriose valstybei priklauso daugiau kaip 50 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, vadovų, jų pavaduotojų ir vyriausiųjų buhalterijų mėnesinės algos pastoviosios dalies dydžiui nustatyti taikoma MMA. Siekiant, kad šių darbuotojų darbo užmokesčio dydis tiesiogiai nepriklausytų nuo MMA didinimo, mėnesinės algos pastoviosios dalies dydžiui nustatyti patvirtinta anksčiau galiojusi 850 litų MMA.

Siekiant sumažinti valstybės biudžeto asignavimus darbo užmokesčiui, stabilizuoti valstybės finansų sistemą, racionaliau naudoti valstybės lėšas ir atsižvelgiant į sudėtingą Europos ir pasaulio ekonomikų bei finansų rinkų padėtį, 2012 metais galiojo 2009 metais sumažinti valstybės politikų, valstybės pareigūnų, teisėjų, valstybės tarnautojų ir biudžetinių įstaigų darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, darbo užmokesčio dydžiai. Seimas ir Vyriausybė 2012 metais priėmė teisės aktų pakeitimus, kuriuose nustatė, kad šie sumažinimai galios ir 2013 metais¹⁰. Nustatytas 450 Lt pareiginės algos (atlyginimo) bazinis dydis. Taip pat buvo priimti įstatymai, kuriais sumažintų pareiginių algų koeficientų galiojimas valstybės politikams, valstybės pareigūnams, teisėjams ir valstybės tarnautojams pratęstas iki 2013 metų gruodžio 31 d.¹¹ Analogiškai sumažinti biudžetinių įstaigų ir organizacijų vadovų, struktūrinių padalinių vadovų ir jų pavaduotojų maksimalių tarnybinių atlyginimų koeficientų bei priedų ir priemonių dydžiai. Sumažintų dydžių galiojimas pratęstas iki 2013 m. gruodžio 31 dienos¹².

Taip pat buvo sprendžiami prokurorų ir socialinių darbuotojų darbo užmokesčio klausimai. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos prokuratūros struktūros pertvarką, iš Generalinei prokuratūrai numatytų bendrųjų valstybės biudžeto asignavimų buvo padidinti apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų, jų pavaduotojų, specializuotų skyrių prokurorų pareiginių algų koeficientai¹³.

Siekdama padidinti socialinių darbuotojų tarnybinius atlyginimus, Vyriausybė vieneriems (2012) metams nustatė 30 procentų didesnius socialinių darbuotojų maksimalius tarnybinių atlyginimų dydžius¹⁴. Taip pat buvo papildytas Vyriausybės nutarimas, kuriame numatyta teisinė darbo užmokesčio didinimo galimybė visiems nutarimo 1–4 prie-

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 1543 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ (Žin., 2012, Nr. 152-7772).

¹⁰ Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginės algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2013 metais, įstatymas (Žin., 2012, Nr. 153-7832).

¹¹ Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7988).

Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7987).

Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7990).

Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7991).

¹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1550 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo Nr. 843 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ pakeitimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 152-7778).

¹³ Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priedėlio III skirsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 163-7747).

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 637 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 65-3279).

duose nurodytiems darbuotojams, t. y. iš valstybės ir savivaldybių institucijoms ar įstaigoms darbo užmokesčiui skirtų lėšų nacionalinių kultūros ir meno įstaigų vadovams, vadovų pavaduotojams, struktūrinių padalinių vadovams, jų pavaduotojams ir kitiems darbuotojams gali būti nustatomi iki 65 procentų didesni tarnybinių atlyginimų koeficientai, kitų biudžetinių įstaigų vadovams, jų pavaduotojams, struktūrinių padalinių vadovams, jų pavaduotojams ir kitiems darbuotojams (tarp jų ne nacionalinių bibliotekų, muziejų, kultūros centrų, teatrų ir kt. darbuotojams) – iki 45 procentų didesni tarnybinių atlyginimų koeficientai¹⁵.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2012 metų šalies ūkio (su individualiomis įmonėmis) vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 2123,8 Lt ir buvo 3,8 procento didesnis nei 2011 metais. Valstybės sektoriuje vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 2318,1 Lt ir buvo 3,0 procento didesnis nei 2011 metais. Privačiame sektoriuje (su individualiomis įmonėmis) vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė 2015,7 Lt ir buvo 4,6 procento didesnis nei 2011 metais. Darbo užmokesčio augimui įtakos turėjo gamybos augimas, darbo našumo augimas bei minimaliosios mėnesinės algos padidinimas iki 850 Lt (padidėjo 6,3 procento).

¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 11 d. nutarimas Nr. 871 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimo Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 86-4504).

2.3. ĮMONIŲ SOCIALINĖ ATSAKOMYBĖ

Buvo patvirtinta Nacionalinė įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009–2013 metų programa ir jos įgyvendinimo 2009–2011 metų priemonių planas¹⁶, kurio strateginis tikslas – sudaryti būtinas sąlygas plėtoti įmonių socialinę atsakomybę (toliau – ĮSA) ir skatinti įmones savo veikloje taikyti jos principus. 2010 metų spalio mėnesį buvo pradėtas įgyvendinti beveik 5000 tūkst. litų vertės projektas „VARTAI: socialinės ir aplinkosauginės verslo inovacijos“, skirtas įmonių socialinės atsakomybės plėtrai Lietuvoje skatinti. Iki 2012 metų pabaigos atlikti darbai: apmokyta 3,3 tūkst. asmenų; 73 įmonės parengė ir paskelbė savo ĮSA ataskaitas; parengta 13 metodinių leidinių („Atsakingas verslas“, gairės į biržos prekybos sąrašą įtrauktoms įmonėms ir kt.); atlikti 2 tyrimai (pirminis ekonominės naudos tyrimas; ĮSA padėties šalies mastu analizė); surengti 393 renginiai (mokymai, gerosios patirties sklaidos renginiai, konferencijos, pristatymai); 65 įmonės prisijungė prie Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo iniciatyvos; parengta įmonių veiklos vertinimo indikatorių sistema.

Kuriant teisinę ir institucinę aplinką, palankią plėtoti ĮSA¹⁷, buvo supaprastinta įmonių socialinės atsakomybės plėtros koordinavimo ir efektyvaus institucijų bendradarbiavimo valdymo struktūra (atsisakyta anksčiau ĮSA programoje nurodytos ĮSA plėtros komisijos prie Vyriausybės), optimizuoti ĮSA programoje išdėstytų uždavinių įgyvendinimo vertinimo kiekybiniai kriterijai bei nustatyta, kad socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu sudaromas ir tvirtinamas Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros programos įgyvendinimo priežiūros komitetas (toliau – ĮSA komitetas), kurio tikslas – tiesiogiai prižiūrėti, kaip vykdomos Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009–2013 metų programos priemonės. Taip pat buvo sudarytas ĮSA tinklas¹⁸. Į šio tinklo sudėtį įtraukti Aplinkos, Socialinės apsaugos ir darbo bei Ūkio ministerijų, Lietuvos savivaldybių asociacijos ir Jungtinių Tautų vystymo programos Lietuvoje atstovai. Pagrindinis šio tinklo tikslas – užtikrinti ĮSA plėtros tęstinumą tarpinstituciniu lygmeniu.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 53 Dėl Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009–2013 metų programos ir jos įgyvendinimo 2009–2011 metų priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 8-368).

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 638 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 12 d. nutarimo Nr. 53 „Dėl Nacionalinės įmonių socialinės atsakomybės plėtros 2009–2013 metų programos ir jos įgyvendinimo 2009–2011 metų priemonių plano patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 65-3280).

¹⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. A1-473 „Dėl tarpžinybinio apsikeitimo informacija apie įmonių socialinę atsakomybę ir šios srities patirtimi tinklo sudėties“.

2.4. DARBUOTOJŲ SAUGOS IR SVEIKATOS AKTUALIJOS

2.4.1. DARBUOTOJŲ SAUGA IR SVEIKATA ĮMONĖSE 2012 METAIS

Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos (toliau – Valstybinė darbo inspekcija) duomenimis, darbo inspektorai 2012 metais įmonėse atliko beveik 10 tūkstančių patikrinimų. Atliekant patikrinimus nustatyta beveik 4,5 tūkst. teisės aktų pažeidimų, iš kurių darbuotojų saugos ir sveikatos pažeidimai sudaro 65,3 proc. Pažeidimams, kurių nebuvo galima pašalinti inspektoriaus buvimo ūkio subjekte laikotarpiu, pašalinti (15,8 proc. visų pažeidimų) įmonių vadovams surašyti reikalavimai, taip pat dėl darbo priemonių neatitikties norminių teisės aktų reikalavimams uždrausta naudoti 13 darbo priemonių ir 18 darbo vietų pareikalauta sustabdyti darbus.

Nelaimingi atsitikimai darbe

2012 metais Lietuvos įmonėse įvyko 2897 nelaimingi atsitikimai darbe, susiję su darbu (toliau – nelaimingi atsitikimai darbe), iš jų 57 mirtini, 140 sunkių ir 2700 lengvų.

100 tūkstančių dirbančiųjų teko 260,8 nelaimingo atsitikimo darbe, iš jų 5,1 mirtino nelaimingo atsitikimo darbe, 12,6 sunkaus nelaimingo atsitikimo darbe.

2012 metais tiek bendras, tiek sunkių, tiek mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe skaičius 100 tūkstančių dirbančiųjų buvo didesnis nei 2010–2011 metais.

Sergamumas profesinėmis ligomis

Profesinių ligų valstybės registre 2012 metais užregistruoti 393 profesinių ligų, kuriomis sirgo 282 asmenys, atvejai. Vyrams diagnozuotos 295 (75 proc.), o moterims – 98 (25 proc.) profesinės ligos.

Lyginant profesinių ligų atvejų ir sirgusių asmenų skaičių 2006–2012 metais, profesinių ligų atvejų 2006–2012 metais mažėjo nuo 1447 iki 393.

2012 metais, kaip ir 2011 metais, daugiausia užregistruota tokių profesinių ligų:

- jungiamojo audinio ir raumenų bei skeleto (252 atvejai, arba 64 proc.);
- ausies ir speninės ataugos (78 atvejai, arba 20 proc.);
- nervų sistemos (37 atvejai, arba 9 proc.).

2.4.2. TEISINIŲ NUOSTATŲ KEITIMAS 2012–2013 METAIS

Priimti Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 1, 2, 11, 12, 13, 18, 19, 22, 25, 27, 29, 33 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas¹⁹ ir Darbo kodekso 264, 266 ir 274 straipsnių pakeitimo įstatymas²⁰, kurie įsigaliojo nuo 2012 m. liepos 1 d. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 1, 2, 11, 12, 13, 18, 19, 22, 25, 27, 29, 33 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo įstatyme patikslintos nuostatos dėl darbdavio atsakomybės, tiksliau ir aiškiau nustatytos darbdavio pareigos užtikrinant darbuotojų saugą ir sveikatą pavojaus ir avarijų atvejais, nustatytos aiškesnės darbuotojų atstovų saugai ir sveikatai darbo sąlygos ir garantijos, kad jie galėtų atlikti pavestas funkcijas, patikslinta nuostata dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų apskaitos įmonėse, nustatyta, kad darbuotojai,

¹⁹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 1, 2, 11, 12, 13, 18, 19, 22, 25, 27, 29, 33 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-2045 (Žin., 2012, Nr. 69-3525).

²⁰ Darbo kodekso 264, 266 ir 274 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XI-2046 (Žin., 2012, Nr. 69-3526).

atsakingi už saugaus darbo organizavimą, gautų informaciją apie darbuotojų priėmimą dirbti, atsisakyta prievolės darbdaviams pildyti Įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos būklės pasą. Darbo kodekso 264, 266 ir 274 straipsnių pakeitimo įstatyme atsisakyta prievolės darbdaviams pildyti Įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos būklės pasą ir reikalavimo įrašyti bendrąsias darbuotojų pareigas užtikrinant darbuotojų saugą ir sveikatą į darbo tvarkos taisykles. Įgyvendinant šiuos įstatymus, pripažinta netekusi galios **Įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos būklės paso tipinė forma ir pildymo tvarka**²¹.

Atsižvelgiant į tai, kad Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuo 2012 m. liepos 1 d. buvo reorganizuota²², pakeisti **Profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai**²³ bei **Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai**²⁴ ir **Apskričių teritorinių ir savivaldybių darbuotojų saugos ir sveikatos komisijų steigimo, sudarymo tvarka**²⁵, Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos funkcijas pavedant vykdyti visuomenės sveikatos centrums.

Tobulinant darbdavio ar jo įgalioto asmens žinių iš darbuotojų saugos ir sveikatos srities privalomojo tikrinimo reglamentavimą, pakeistas **Darbdavio ar jo įgalioto asmens žinių iš darbuotojų saugos ir sveikatos srities privalomojo tikrinimo tvarkos aprašas** ir, atsižvelgiant į galiojančių teisės aktų nuostatas, patikslintas **Darbdavių, kurie atleidžiami nuo darbuotojų saugos ir sveikatos srities žinių patikrinimo (atestavimo), sąrašas**²⁶, kurie įsigaliojo 2013 m. gegužės 1 d. Darbdavio ar jo įgalioto asmens žinių iš darbuotojų saugos ir sveikatos srities privalomojo tikrinimo tvarkos apraše nustatyta, kad šių asmenų žinios tikrinamos testu (raštu) mokymo įstaigos sudarytos atestavimo komisijos, kurios pirmininkas yra Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius.

Atsižvelgiant į pasikeitusias Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo ir kitų darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktų nuostatas bei į Profesinės rizikos vertinimo nuostatų²⁷ taikymo praktiką, pakeisti **Profesinės rizikos vertinimo bendrieji nuostatai**²⁸, kurie įsigaliojo nuo 2012 m. lapkričio 1 d. Nuostatuose patikslintos sąvokos, nuostatos dėl rizikos vertinimo organizavimo ir atlikimo, nustatyta, kad, įvertinus profesinę riziką, užpildomas įmonės pasirinktos formos dokumentas. Įmonės, kurios įsivertino profesinę riziką pagal Profesinės rizikos vertinimo nuostatus, profesinės rizikos įvertinimą peržiūri ir tikslina arba atlieka iš naujo, esant sąlygoms, nurodytoms Profesinės rizikos vertinimo bendrųjų nuostatų 5 punkte.

Pakeistas **Darbuotojų saugos ir sveikatos srities mokymo programų rengimo ir įteisinimo tvarkos aprašas**²⁹, siekiant suderinti jo nuostatas su Profesinio mokymo įstatymo³⁰ ir Formaliojo profesinio mokymo programų rengimo

²¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. A1-322/V-696 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 16 d. įsakymo Nr. A1-158/V-611 „Dėl Įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos būklės paso tipinės formos ir pildymo tvarkos patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ (Žin., 2012, Nr. 82-4304).

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. sausio 18 d. nutarimas Nr. 63 „Dėl sutikimo reorganizuoti biudžetinę įstaigą Valstybinę visuomenės sveikatos priežiūros tarnybą prie Sveikatos apsaugos ministerijos“ (Žin., 2012, Nr.11-466).

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 523 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimo Nr. 487 „Dėl Profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 57-2859).

²⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 524 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimo Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 57-2860).

²⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. A1-192/V-309 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. lapkričio 24 d. įsakymo Nr. A1-183/V-687 „Dėl Apskričių teritorinių ir savivaldybių darbuotojų saugos ir sveikatos komisijų steigimo, sudarymo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 44-2184).

²⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 122 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 21 d. nutarimo Nr. 292 „Dėl Darbdavio ar jo įgalioto asmens žinių iš darbuotojų saugos ir sveikatos srities privalomojo tikrinimo tvarkos aprašo ir darbdavių, kurie atleidžiami nuo darbuotojų saugos ir sveikatos srities žinių patikrinimo (atestavimo), sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2013, Nr. 17-827).

²⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. A1-159/V-612 „Dėl Profesinės rizikos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 100-4504).

²⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. spalio 25 d. įsakymas Nr. A1-457/V-961 „Dėl Profesinės rizikos vertinimo bendrųjų nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 126-6350).

²⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. A1-8 „Dėl Darbuotojų saugos ir sveikatos srities mokymo programų rengimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 4-142).

³⁰ Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas Nr. VIII-450 (Žin., 1997, Nr. 98-2478; 2007, Nr. 43-1627).

ir įteisinimo tvarkos aprašo³¹ nuostatomis. Darbuotojų saugos ir sveikatos srities mokymo programos, patvirtintos iki 2013 m. sausio 12 d., gali būti naudojamos iki 2013 m. gruodžio 31 d., o potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros meistrų, darbo su potencialiai pavojingais įrenginiais vadovų ir darbuotojų, dirbančių su šiais įrenginiais, mokymo programos – iki 2014 m. gruodžio 31 d. 2012 metais atnaujinta 19 potencialiai pavojingų įrenginių priežiūros meistrų, darbo su potencialiai pavojingais įrenginiais vadovų ir darbuotojų, dirbančių su šiais įrenginiais, mokymo programų.

2.4.3. DARBUOTOJŲ SAUGOS IR SVEIKATOS 2009–2012 METŲ STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS

Darbuotojų saugos ir sveikatos 2009–2012 metų strategija³² buvo įgyvendinama, vykdam priemonės, numatytas šios strategijos įgyvendinimo 2009–2010 metų ir 2011–2012 metų priemonių planuose. Strategijos tikslas – siekti, kad sumažėtų nelaimingų atsitikimų darbe, tobulinant teisinę ir organizacinę darbuotojų saugos ir sveikatos sistemą, užtikrinančią darbuotojų darbo kokybę ir darbingumo išsaugojimą. Šio tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijai: mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, tenkančių 100 tūkst. dirbančiųjų, sumažėjimas 25 procentais 2012 metais, palyginti su 2006 metais (nuo 8,4 iki 6,3), ir sunkių nelaimingų atsitikimų darbe, tenkančių 100 tūkst. dirbančiųjų, sumažėjimas 25 procentais 2012 metais, palyginti su 2006 metais (nuo 17,8 iki 13,4). Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, nelaimingų atsitikimų darbe, tenkančių 100 tūkst. dirbančiųjų, skaičius 2012 metais buvo: mirtinų – 5,1, sunkių – 12,6. Palyginti su 2006 m., nelaimingų atsitikimų darbe, tenkančių 100 tūkst. dirbančiųjų, skaičiumi, mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe sumažėjo 39 proc., sunkių – 29 proc. Pagrindinis strategijos tikslas yra pasiektas.

³¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Nr. V-1435 „Dėl Formaliojo profesinio mokymo programų rengimo ir įteisinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 105-5436).

³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 669 „Dėl Darbuotojų saugos ir sveikatos 2009–2012 metų strategijos ir jos įgyvendinimo 2009–2010 metų priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 80-3345).

3 SOCIALINIS DRAUDIMAS IR PENSIJOS

3.1. SOCIALINIS DRAUDIMAS: TIKSLAI IR REFORMOS

Lietuvoje valstybinis socialinis draudimas sudaro didžiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos socialinio draudimo sistema buvo konstruojama pagal Bismarko socialinės apsaugos tradicijos kontinentinės Europos pensijų sistemos modelį, nes kuriant socialinio draudimo sistemą buvo siekiama pereiti nuo valstybės teikiamo „aprūpinimo“ negalintiems dirbti ir neturintiems nuolatinių pajamų gyventojams prie jų įmokomis įgyjamų teisių į išmokas, numatytas įstatymo. Socialinis draudimas, kaip ir visa socialinė apsauga, remiasi fundamentaliais universalumo, solidarumo ir kitais principais. Nuo pat pradžių buvo siekiama, kad socialinio draudimo sistema būtų gana savarankiška. Tai pasireiškė atskiriant socialinio draudimo biudžetą nuo valstybės biudžeto, taip pat projektuojant trišalę socialinio draudimo valdymo sistemą.

Pagrindinis socialinio draudimo sistemos tikslas – garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinytės ir (arba) tėvystės, nedarbo, senatvės, invalidumo (netekto darbingumo) ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytais atvejais. Socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo (pay-as-you-go) principu.

Finansinis socialinio draudimo išmokų tvarumas yra vienas esminių klausimų, priimant sprendimus dėl tolesnės socialinio draudimo raidos. Finansinį tvarumą galima apibūdinti kaip ilgalaikius gebėjimus vykdyti išpareigojimus, t. y. gebėjimas ilgą laikotarpį išmokomis palaikyti adekvatų išmokų gavėjų ir apdraustųjų vartojimo lygį, nustatytais draudžiamaisiais atvejais. Prognozuojamas visuomenės senėjimas, atskirų visuomenės grupių interesai, skirtingos ideologijos ar skirtingos kitose šalyse taikomos socialinės politikos priemonės skatino ir skatina politikus, finansų institucijų atstovus, mokslininkus, gyventojus ir kitas suinteresuotas grupes ar asmenis nuolat kelti socialinio draudimo finansų sistemos tvarumo klausimą, nagrinėti šios sistemos galimybes geriausiai vykdyti išpareigojimus. Juolab kad ir Europos Sąjungos strategijoje „Europa 2020“ yra pabrėžta, kad ekonomikos atsigavimas ir tolimesnis augimas negalimas, jei neužtikrinama tvari finansų sistema.

Pažymėtina, jog nepriklausomos Lietuvos istorijoje yra įvykusios kelios socialinio draudimo sistemos krizės, kai socialinio draudimo sistema trumpą laikotarpį buvo nepajėgi vykdyti prisiimtų išpareigojimų. Nesugebėjimas vykdyti išpareigojimus atsirasdavo dėl neigiamo makroekonominių veiksnių poveikio arba dėl per didelių išpareigo-

jimų prisiėmimo (politinės rizikos aspektas). Todėl 2012-uosius, kaip ir ankstesnius kelerius metus, galima vadinti nuolatinio taupymo ir iššūkių metais, nes vis dar juntamos ekonominio finansinio sunkmečio pasekmės, kurios darė įtaką Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, tai savo ruožtu lėmė šio biudžeto deficito dydį. Pažymėtina, kad, esant teigiamiems ekonomikos rodiklių pokyčiams, nuo 2012 metų buvo patvirtintos didesnės einamųjų metų draudžiamosios pajamos, todėl atitinkamai didėjo šio draudimo mokamos išmokos. Vis dėlto valstybinio socialinio draudimo išmokos apdraustiesiems mokamos laiku, nes nuolat sprendžiami finansinio tvarumo užtikrinimo einamuoju laikotarpiu klausimai. Atsižvelgiant į tai, kas anksčiau išdėstyta, socialinio draudimo sistema yra sritis, kurioje reikia daugiausia reformų ir konkrečių veiksmų.

Reikia pažymėti, kad jau 5 metus Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau vadinama – „Sodra“) biudžeto išlaidos viršija pajamas. Tai reiškia, kad dalis pensijų ir kitų išmokų kasmet buvo mokamos iš skolintų lėšų. „Sodros“ finansinę našta sudaro ne tik trumpalaikės ar ilgalaikės paskolos, bet ir jų administravimo sąnaudos. Palūkanoms bei paskolų administravimo mokesčiui vien 2013 metams numatyta 634 mln. litų. Todėl 2012 metų pabaigoje buvo priimtos valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių įstatymų pataisos³³, kuriomis numatyta, kad po 2014 m. sausio 1 d. paimtų paskolų, siekiant vykdyti įsipareigojimus apdraustiesiems, palūkanos bus dengiamos iš valstybės biudžeto lėšų. Taip pat numatyta, kad Lietuvos darbo biržos ir jos padalinių išlaikymo sąnaudos nuo 2014 m. sausio 1 d. perduodamos valstybės biudžetui. Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybai suteikta daugiau teisių ir funkcijų, nes sudaryta galimybė, rengiant išvadas Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir Lietuvos Respublikos Seimui, pasitelkti nepriklausomus ekspertus ir atitinkamos srities žinovus. „Sodros“ biudžeto projektas ir Fondo metinių konsoliduotųjų ataskaitų rinkinys teikiami Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybai, o tik po to derinami su suinteresuotomis institucijomis.

Įtvirtintas teisinis reguliavimas, kuriuo numatyta, kad, nors sveikatos draudimas ir toliau lieka viena iš socialinio draudimo rūšių, tačiau jis vykdomas Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka ir nuo 2013 m. sausio 1 d. nebeįtraukiamas į „Sodros“ biudžeto apskaitą. Be to, numatyta, kad valstybinio socialinio draudimo įmokos ir išlaidos pagal atskiras valstybinio socialinio draudimo rūšis, neįvertinus „Sodros“ veiklos sąnaudų bei neatgautinų ir abejotinai atgautinų sumų, kasmet bus teikiamos papildomose lentelėse kartu su „Sodros“ biudžeto vykdymo ataskaitų rinkiniu.

Siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo nuostatas³⁴, nuo 2013 m. sausio 1 d. Valstybės saugumo departamento pareigūnai ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos pareigūnai buvo įtraukti į valstybinio socialinio draudimo sistemą. Tokiu būdu buvo praplėsta valstybinio socialinio draudimo sistemos aprėptis. Tai reiškia, kad už šiuos asmenis yra mokamos įmokos į „Sodros“ biudžetą, o kartu šie asmenys turi galimybę gauti, įvykus draudžiamiesiems įvykiams, šio draudimo garantuojamas išmokas iš „Sodros“ biudžeto.

Iki 2012 m. liepos 31 d. taikyta lengvata darbdaviams, kurie įdarbino patirties neturinčius asmenis, t. y. pirmą kartą patekusius į darbo rinką. Tai buvo priemonė, skirta ne vien jaunimui, bet visiems, kas iki šiol neturėjo darbo patirties. Darbdaviui, už pirmą kartą pagal darbo sutartį įdarbintą asmenį „Sodros“ įmokos buvo sumažintos nuo 31 proc. iki 7,7 proc. – jis buvo atleistas nuo pensijų socialinio draudimo įmokų, tačiau turėjo pareigą mokėti ligos ir motinystės, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas. Nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. pirmąkart jaunas žmones įdarbinantiems darbdaviams buvo pasiūlyta nauja paramos forma – dalies darbo užmokesčio kompensavimas. Darbdavys moka visas „Sodros“ įmokas už darbuotoją, įskaitant pensijų socialinio draudimo įmokas, tačiau jam kompensuojama fiksuota darbuotojo atlyginimo dalis. Tokia rėmimo sistema sudaro galimybę žmonėms kaupti pensijų socialinio draudimo stažą. Dalies darbo užmokesčio kompensavimas darbdaviams teikiamas pagal ES fondų lėšomis finansuojamą priemonę „Parama pirmajam darbui“. Manytina, kad visi šie sprendimai turės teigiamos

³³ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 29, 31, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 127-6391) ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymo 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 127-6393).

³⁴ Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 129-6463) ir Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 129-6472).

įtakos socialinio draudimo sistemai, kuri taps vienodesnė bei solidaresnė, o socialinio draudimo modelis taps skaidresnis ir tvaresnis.

Pažymėtina, kad 2013 metų kovo 5 d. paskelbtas Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo³⁵ kai kurių straipsnių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – Laikinasis įstatymas), kurio nuostatų galiojimas pasibaigė 2011 m. gruodžio 31 d. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tos Laikinojo įstatymo nuostatos, pagal kurias buvo sudarytos prielaidos sumažinti paskirtas motinystės (tėvystės) pašalpas, taikant mažesnę Vyriausybės patvirtintą einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį (vietoj 1488 Lt taikant 1170 Lt), bei tai, kad Laikinajame įstatyme nenustatytas sumažintų minėtų pašalpų kompensavimas, Lietuvos Respublikos Konstitucijai neprieštarauja. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymėjo, kad teisinis reguliavimas, kuriuo buvo sudarytos prielaidos nuo 2010 m. liepos 1 d. ne tik 10 procentų sumažinti paskirtas motinystės (tėvystės) pašalpas (nuo 100 proc. sumažintos iki 90 proc., iki vaikai sukaks vieneri metai; antraisiais vaiko auginimo metais – nuo 85 proc. iki 75 proc.), bet ir papildomai sumažinti minėtas (jau turėjusias sumažėti 10 procentų) pašalpas, kurios viršijo tam tikrus maksimalius dydžius (kompensuojamojo uždarbio maksimali riba nuo 5 draudžiamųjų pajamų dydžių sumažinta iki 4 draudžiamųjų pajamų dydžių), prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nes šių pašalpų mažinimas buvo netolygus, kai kurios pašalpos sumažintos papildomai. Taigi toks teisinis reguliavimas neatitiko iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių proporcingumo reikalavimų.

Dauguma „Sodros“ paslaugų gyventojams persikėlė į interneto erdvę. Nuo 2012 metų „Sodros“ elektroninėmis paslaugomis gali naudotis išmaniųjų telefonų savininkai. Nuo 2012 metų klientams yra suteikta galimybė prašymą arba skundą pateikti per Elektroninę gyventojų aptarnavimo sistemą (EGAS) ir per Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą (EDAS). Nuo 2012 metų klientams suteikta galimybė interneto puslapyje www.sodra.lt iš anksto užsiregistruoti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių priimamuosiuose ir konsultaciją pensijų klausimais. Siekiant užtikrinti kokybišką klientų aptarnavimą telefonu ir standartizuotą bendravimą su klientais telefonu, nuo 2012 metų spalio mėnesio pradėjo veikti Konsultavimo telefonu skyrius – vienas trumpasis telefono numeris 1883, kuris veikia visoje Lietuvoje ir kuriuo paskambinę klientai gali gauti jiems aktualią informaciją valstybinio socialinio draudimo klausimais. Centralizuotai teikiant „Sodros“ paslaugas, siekiama užtikrinti kokybišką klientų aptarnavimą telefonu, taip pat tikimasi padidinti atsilieptų skambučių kiekį bei tinkamai aptarnauti klientus. Išplėstas socialinio draudimo įmokų surinkimo tinklas, nes draudėjai šias įmokas gali sumokėti ne tik per bankus, bet ir kredito įstaigas ar, pvz., „Perlo“ terminaluose, taip pat klientų aptarnavimui gerinti atidaryta bendra „Sodros“ sąskaita.

Nuo šiol visi norintys gali susipažinti su „Sodros“ statistiniais duomenimis specialiaje tinklalapyje adresu <http://atvira.sodra.lt>. Buvo siekiama patogiai pateikti viename portale dominančią informaciją, kuri padėtų rasti atsakymus į rūpimus klausimus, geriau suprasti šios sistemos veiklą ir rezultatus. Čia galima surasti išsamią informaciją apie socialinį draudimą, kam skiriamos „Sodros“ lėšos, kokioms pensijoms ir išmokoms išleidžiama daugiausiai lėšų, kurios draudimo rūšys nuostolingos, kokie draudėjai sumoka daugiausiai įmokų. Šiuo metu portale galima susipažinti su 3–5 metų senumo socialinio draudimo statistika. Ateityje ji bus papildoma ir ankstesnių, ir vėlesnių laikotarpių duomenimis. Planuojama, kad periodiškai duomenys bus atnaujinami iki kiekvieno mėnesio 20 dienos. Portale skirtingi duomenys vaizduojami ne tik grafiškai, tačiau pateikiamos ir įprastinės lentelės, reikalingos gilesnei analizei. Tikimasi, kad šis portalas bus naudingas instrumentas kiekvienam besidominčiam, tačiau labiausiai – viešųjų finansų specialistams, analitikams, akademinėi bendruomenei, politikams, taip pat žurnalistams.

³⁵ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas (Žin., 2009, Nr. 152-6820).

3.2. GERĖJANTIS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO SURINKIMAS

Pirmąjį 2013 metų ketvirtį darbdaviai sumokėjo gerokai daugiau įmokų į „Sodros“ biudžetą. Dėl to „Sodros“ biudžeto deficitas buvo mažesnis nei praėjusiais metais.

Per 2013 metų sausio–kovo mėn. „Sodros“ pajamos buvo 2 mlrd. 142,1 mln. Lt (be sveikatos draudimo įmokų), t. y. 7,1 proc., arba 142,7 mln. Lt, didesnės nei tuo pat metu 2012 metais. Draudėjų ir apdraustųjų sumokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos 2013 m. pirmąjį ketvirtį sudarė 94,1 proc. „Sodros“ biudžeto įplaukų ir siekė 2 mlrd. 15,5 mln. Lt. Palyginti su tuo pačiu laikotarpiu praėjusiais metais, šių įmokų suma padidėjo 7 proc., arba 132,3 mln. litų. Nuo sausio pradžios iki kovo pabaigos apie darbuotojų priėmimą į darbą „Sodrai“ pranešta 8,4 tūkst. kartų daugiau nei apie darbuotojų atleidimą iš darbo. Per 2013 metų sausio–kovo mėnesius dėl nemokamų atostogų nedirbta 1 178,1 tūkst. dienų, t. y. 2,4 proc., arba 29,6 tūkst. dienų, mažiau negu per tą patį 2012 m. laikotarpį.

Apskaičiuotos „Sodros“ biudžeto išlaidos (be pervedimų į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą) 2013 m. pirmąjį ketvirtį buvo 2 mlrd. 811,1 mln. litų, t. y. 2,6 proc. didesnės nei per tą patį laikotarpį praėjusiais metais. 72,5 proc. šių lėšų skirta pensijoms išmokėti, 11,8 proc. – ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokoms, 3,3 proc. – nedarbo socialinio draudimo išmokoms.

Pirmojo 2013 metų ketvirčio pabaigoje „Sodros“ skolintų ir negrąžintų lėšų suma sudarė 10 mlrd. 253,1 mln. litų, o 2013 metų gegužės 1 d. ši suma siekė 10 mlrd. 343,5 mln. litų. Per 2012 m. buvo paimta 1 mlrd. 560 mln. litų trumpalaikių ir 1 mlrd. 776,6 mln. litų ilgalaikių paskolų. Be to, 2012 metais pagal paskolų grąžinimo terminus buvo grąžinta 1 mlrd. 219,6 mln. litų. 2012 metais išlaidos viršijo pajamas 1 mlrd. 857,7 mln. litų.

„Sodros“ biudžeto pajamos 2012 metais buvo 11 mlrd. 612,8 mln. litų lyginant su 2011 metais, apskaičiuotos pajamos padidėjo 503,3 mln. litų. „Sodros“ biudžeto apskaičiuotos išlaidos 2012 metais buvo 13 mlrd. 470,6 mln. litų. Lyginant su 2011 metais, jos padidėjo 362,7 mln. litų.

2012 metais pensijų socialinio draudimo išlaidos sudarė 8 mlrd. 182,8 mln. litų, arba 60,8 proc. visų „Sodros“ išlaidų. Pervedamų į pensijų fondus lėšų apskaičiuota 286,7 mln. litų, t. y. 4,1 mln. litų, arba 1,4 proc., mažiau, nei planuota, ir 72,2 mln. litų, arba 20,1 proc., mažiau nei 2011 m., nes įmokų, pervedamų į pensijų fondus, tarifas sumažėjo nuo 2,0 proc. 2011 m. iki 1,5 proc. 2012 m. Lėšos, pervedamos į pensijų fondus, sudaro 2,1 proc. visų „Sodros“ išlaidų.

2012 metais „Sodros“ administravimo išlaidos, pradedant pastatų išlaikymu, darbo užmokesčiu, baigiant pensijų pristatymu ir kt. sudarė 1,53 proc. visų biudžeto išlaidų. Vienam šalies gyventojui „Sodra“ kainuoja kiek mažiau nei 20 centų per dieną.

2013 metų pirmąjį ketvirtį „Sodros“ biudžeto deficitas buvo 669 mln. Lt – t. y. 5,5 mln. litų mažesnis, nei planuota, ir 70,2 mln. litų mažesnis nei pernai tuo pačiu metu. „Sodros“ biudžeto deficito mažinimas lieka ir 16-osios Lietuvos Respublikos Vyriausybės prioritetu, todėl artimiausiu metu planuojama kurti teisinį reglamentavimą, įteisinanti nacionalinę pensiją bei naują pensijų skaičiavimo būdą. Siekiama didinti socialinio draudimo aprėptį, kad visi vykdytys veiklą ir gaunantys pajamų asmenys privalėtų mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas, o kartu siekti, kad už tą patį draudžiamąjį įvykį nebūtų mokamos kelios išmokos, pvz., netekto darbingumo pensija bei nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmoka, ir efektyviau naudoti socialinio draudimo lėšas, nustatant, kad nedarbo socialinio draudimo lėšos būtų naudojamos tik nedarbo socialinio draudimo išmokoms bei aktyvioms užimtumo priemonėms iš dalies finansuoti.

Sprendžiant viešųjų finansų klausimus, turi būti keliami ambicingi ir ilgalaikiai siekiai, rūpinantis šalies, o kartu ir kiekvieno asmens gerove, stengiamasi padidinti biudžeto pajamas, o ne vien subalansuoti biudžetą, mažinant viešąsias išlaidas. Mokesčių politika turi būti keičiama ne priimant pavienius sprendimus, o kompleksiskai sprendžiant mokesčių klausimus. Bendra kompleksinės mokesčių peržiūros kryptis – mažinti darbo pajamų apmokestinimą. Tai

ne tik tiesiogiai paliečia daugumą šalies gyventojų, bet ir suteikia ilgalaikį efektą. Darbo apmokestinimas Lietuvoje, palyginti su kitomis mokesčių sritimis, yra didelis, tačiau mažos mokesstinės pajamos į biudžetą toli gražu nereiškia mažų mokesčių tarifų. Valstybė gali surinkti mažai pajamų dėl prasto mokesčių administravimo, mokesčių vengimo, didelės šešėlinės ekonomikos bei dėl paplitusių mokesčių išimčių, todėl mokesstinė aplinka turi būti optimali ir kiek galima stabilesnė.

„Sodros“ deficitas yra tik vienas iš problemos atspindžių – šalies pensijų sistemą iškraipo pernelyg didelis lėšų perskirstymas ir bendram darbo užmokesčiui neproporcingas valstybinis socialinis draudimas. 2012 metais buvo mokama 815,6 lito vidutinė pensija, o neto darbo užmokestis buvo 1 730,4 lito. Nuo viso darbo užmokesčio sumokama socialinio draudimo ir sveikatos draudimo įmokos dalis Lietuvoje siekia 40 procentų. Dėl Lietuvos demografinių pokyčių ir vis didesnę pagreitį įgaunančių visuomenės senėjimo procesų „Sodros“ problemų sprendimo negalima atidėti ateičiai.

3.3. NAUJOVĖS PENSIJŲ SISTEMOJE

3.3.1. VALSTYBINIŲ SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJŲ ĮSTATYMŲ PAKEITIMAI

Nuo 2012 m. rugpjūčio 11 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (toliau – Pensijų įstatymas) pakeitimai³⁶. Šie pakeitimai užtikrina vienodų sąlygų taikymą mokant pensijas tiek Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems užsienyje, tiek trečiųjų šalių piliečiams, gyvenantiems trečiojoje šalyje ir nustatytą laiką mokėjusiems privalomas valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokas į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Iki šių pakeitimų įsigaliojimo valstybinio socialinio draudimo pensijos buvo mokamos tik Lietuvos Respublikos piliečiams, gyvenantiems užsienio valstybėse, su kuriomis Lietuva nesudariusi tarptautinių sutarčių ir kuriose netaikomos Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentų nuostatos dėl pensijų mokėjimo, o neturintiems Lietuvos Respublikos pilietybės asmenims, nors ir turintiems tiek pat stažo ir gavusiems tokias pat pajamas ir gyvenantiems toje pačioje užsienio valstybėje, valstybinės socialinio draudimo pensijos nebuvo mokamos.

Nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojusios Pensijų įstatymo pataisos³⁷ numato kitokį pensijos apskaičiavimo būdą pirmą kartą į pensiją išeinantiems asmenims ir tiems, kas dirbo po pensijos paskyrimo ir pageidauja, kad pensija būtų paskirta iš naujo. Asmeniui suteikiama galimybė pasirinkti, kad papildoma pensijos dalis būtų apskaičiuojama atsižvelgiant į visas nuo 1994 m. sausio 1 d. gautas draudžiamąsias pajamas ir visą, bet kuriuo metu įgytą, stažą. Kita vertus, jei asmuo pageidauja, papildoma pensijos dalis galės būti skaičiuojama atsižvelgiant ir į pajamas, gautas iki 1994 m. Tokiu atveju papildoma pensijos dalis bus skaičiuojama pagal formulę, sudarytą iš dviejų atskirų dalių.

Šiuo metu senatvės pensiją gauna beveik 600 tūkst. šalies gyventojų. Statistikos departamento duomenimis, 2012 m. šalyje gyveno 167,7 tūkst. 60–64 metų amžiaus gyventojų. Asmenų, turinčių būtinąjį 30 metų darbo stažą, vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija siekia 843,2 lito.

3.3.2. PENSIJŲ KAUPIMAS PRIVAČIUOSE PENSIJŲ FONDUOSE

Nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo pakeitimai³⁸, kuriais keičiama pensijų kaupimo sistemos finansavimo schema, nustatant papildomą asmens lėšomis mokamą įmoką į pensijų fondą (1 proc. nuo 2014 m., 2 proc. nuo 2016 m.), už šiuos asmenis į jų pensijų sąskaitą taip pat pervedant papildomą skatinamąją įmoką iš valstybės biudžeto (1 proc. nuo Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio nuo 2014 m., 2 proc. – nuo 2016 m.). Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalis, pervedama į pensijų fondus, būtų 2 procentai dalyvio draudžiamųjų pajamų. Nuo 2020 m. siūloma iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų pervedamą įmoką didinti iki 3,5 procento. Kadangi keičiasi dalyvavimo pensijų kaupimo sistemoje sąlygos, asmenys, kurie jau kaupia pensijas šioje sistemoje (ir pasirašė sutartis iki 2013-ųjų), pereinamuoju laikotarpiu (nuo 2013 m. balandžio 1 d. iki 2013 m. lapkričio 30 d.) turės galimybę pasirinkti, kaip kaupiti pensijas toliau. Yra trys galimi variantai:

I variantas: stabdyti socialinio draudimo įmokų pervedimą į pensijų fondus ir nuo 2014 m. likti tik valstybinio socialinio draudimo sistemoje. Asmuo turės tokią galimybę nuo 2014 m. sausio 1 d. ir vėliau atnaujinti dalyvavimą kaupimo sistemoje (atnaujinus dalyvavimą, kaip ir iki šiol, bus pervedama tik nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokos dalis);

³⁶ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 1, 2, 8, 43, 54 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 1¹ straipsniu ir priedu įstatymas (Žin., 2012, Nr. 80-4141).

³⁷ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 19, 24 ir 56 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin. 2012, Nr. 154-7928).

³⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. lapkričio 14 d. priimtas Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 1, 2, 3, 4, 7 ir 8 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 136-6969).

II variantas: tęsti kaupimą prisidedant savo lėšomis ir gaunant papildomą įmoką iš valstybės biudžeto (pateikus pensijų kaupimo bendrovei sutikimą mokėti papildomą įmoką; vėliau šio atsisakyti negalima);

III variantas: dalyvauti pensijų kaupimo sistemoje ankstesnėmis sąlygomis, t. y. į pensijų fondus pervedant tik nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokas.

Naujoji tvarka (tai yra antrasis variantas) bus taikoma visiems naujiems kaupimo sistemos dalyviams, sutartis pasirašantiems nuo 2013 m. sausio 1 d. Jie kaupimo sistemoje dalyvaus jau naujomis sąlygomis, galimybių stabdyti dalyvavimo jie neturi.

Pensijų kaupimo sutarčių registro 2013 m. gegužės 20 d. duomenimis, užregistruoti 93 983 pensijų kaupimo dalyviai, pensijų kaupimo bendrovėms pateikę sutikimus į pensijų fondą mokėti papildomą pensijų įmoką savo lėšomis. Iš viso mokės įmoką į pensijų fondą savo lėšomis 114 213 dalyvių. Pensijų kaupimo sutarčių registro 2013 m. gegužės 20 d. duomenimis, užregistruoti 2 797 pensijų kaupimo sistemos dalyviai, pensijų kaupimo bendrovėms pateikę pranešimus apie pensijų įmokų pervedimo į pensijų fondą sustabdymą.

2012 metais į pensijų kaupimo sistemos dalyvių sąskaitas pensijų fonduose buvo pervedama 2,5 procento asmens pajamų, nuo kurių mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, dydžio kaupiamoji įmoka. 2013 m. patvirtintas kaupiamosios įmokos dydis – 2,5 proc. asmens draudžiamųjų pajamų. Kadangi asmuo, dalyvaudamas pensijų kaupimo sistemoje, dalį socialinio draudimo įmokų kaupia privačiame pensijų fonde, todėl dalyvavimo pensijų kaupime sistemoje laikotarpiu sumažės socialinio draudimo pensijos papildoma dalis, priklausanti nuo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto mokamų įmokų dydžio.

Nuo 2004 m. pradėjusioje veikti pensijų kaupimo sistemoje (iki 2013 m. gegužės 20 d.) dalyvauja 1 085 289 asmenys. 2012 metais pensijų kaupimo sutartis pasirašė 18 631 asmuo, o per 2013 metus (iki 2013 m. gegužės 20 d.) – dar 20 230 asmenų. Lėšas būsimai pensijai kaupti jie gali 30 antrosios pakopos pensijų fondų, kuriuos valdo 9 valdymo įmonės (7 investicijų valdymo įmonės ir 2 gyvybės draudimo bendrovės). Per 2012 metus sudaryta 3 240 pensijų išmokų sutarčių, o iki 2013 m. kovo 31 d. – 998 pensijų išmokų sutartys.

3.4. VALSTYBINĖS PENSIJOS, VALSTYBINĖS ŠALPOS IŠMOKOS IR PARAMA PASIPRIEŠINIMO 1940–1990 M. OKUPACIJOMS DALYVIAMS BEI NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS

3.4.1. VALSTYBINĖS PENSIJOS IR ŠALPOS IŠMOKOS

2012 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymus³⁹, kuriais panaikintos Lietuvos Respublikos Konstitucijai prieštaraujančios valstybinių pensijų mokėjimą reguliuojančių įstatymų nuostatos (2012 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas). Todėl Lietuvos Respublikos Seimas nuo 2012 m. rugsėjo 1 d. sugrąžino iki 2010 m. sausio 1 d. galiojusį valstybinių pensijų ir tam pačiam asmeniui paskirtų valstybinių socialinio draudimo pensijų bendros sumos dydį – 1,5 vidutinio darbo užmokesčio (vietoj 1,3 vidutinio darbo užmokesčio) – ir panaikino nuostatą dėl papildomo pensijų mažinimo draudžiamųjų pajamų turintiems jų gavėjams.

Nuo 2013 m. sausio 1 d., įgyvendinant Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių įgyvendinimo priemonių planą⁴⁰, Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigoms perduotas⁴¹ pareigūnų ir karių valstybinių pensijų buvusiems Kalėjų departamento, Lietuvos Respublikos muitinės bei Lietuvos Respublikos prokuratūros pareigūnams, rentų buvusiems sportininkams ir kompensacinių išmokų teatrų ir koncertinių įstaigų kūrybiniais darbuotojams mokėjimo administravimas. Taip siekiama palengvinti šių išmokų administravimą, nes jų mokėjimas vienaip ar kitaip susijęs su jų gavėjams mokamomis valstybinėmis socialinio draudimo pensijomis (vienam asmeniui mokamų valstybinių ir valstybinių socialinio draudimo pensijų bendra suma neturi viršyti tam tikro nustatyto dydžio; kompensacinių išmokų gavėjams, kartu gaunantiems mažesnio dydžio valstybinę socialinio draudimo pensiją, mokamas kompensacinės išmokos ir pensijos skirtumas) arba draudžiamosiomis pajamomis (rentos buvusiems sportininkams mokamos tik tuo atveju, jeigu jie neturi draudžiamųjų pajamų ne kūno kultūros ir sporto srityje; dirbantiems pareigūnų ir karių valstybinių pensijų gavėjams nemokamas priedas prie pensijos). Dabar išmokoms mokėti reikalingais duomenimis disponuoja jas mokanti institucija – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos įgaliota administravimo įstaiga.

Siekiant išvengti išorinių rizikos veiksnių, skatinančių Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto deficito augimą, ir užtikrinti iš valstybės biudžeto mokamų periodinių išmokų mokėjimą laiku asmenims, kuriems šios išmokos yra vienintelis pragyvenimo šaltinis, 2012 m. gruodžio 20 d. dar metams pratęstas⁴² sumažintų valstybinių pensijų (Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių, nukentėjusiųjų asmenų, mokslininkų, pareigūnų ir karių, teisėjų) mokėjimas. Įstatyme nustatyta tvarka valstybinės pensijos bus perskaičiuojamos iki 2013 m. gruodžio 31 dienos.

Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatos iki 2013 m. gruodžio 31 d. toliau taikomos ir valstybinėms šalpos išmokoms – slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinėms kompensacijoms (mokamos 15 proc. sumažintos tikslinės kompensacijos).

2012 metais valstybinėms šalpos išmokoms mokėti panaudota šiek tiek daugiau kaip 814 mln. litų (iš jų daugiau nei 493 mln. litų – slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinėms kompensacijoms). Vidutinis valstybinių šalpos išmokų gavėjų skaičius 2012 metais – 144 841.

³⁹ Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 82-4275); Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 5, 8 straipsnių ir 2 priedo pripažinimo netekusiais galios įstatymas (Žin., 2012, Nr. 82-4274).

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 8 d. nutarimas Nr. 684 „Dėl Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 73-3509).

⁴¹ Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 12 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7984); Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 41 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7982); Lietuvos Respublikos teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymo 13 straipsnio papildymo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7983).

⁴² Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo 15 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 155-7985).

3.4.2. PARAMA PASIPRIEŠINIMO 1940–1990 M. OKUPACIJOMS DALYVIAMS BEI NUKENTĖJUSIEMS ASMENIMS

2012 m. buvo tęsiamas kompensacijų mokėjimas nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms už būsto šildymą, karštą vandenį, šaltą vandenį ir nuotėkas, dujas, kietą ir skystą kurą, elektros energiją, laidinio telefono abonentinį mokestį ir kitas paslaugas. Kompensacijų gavėjai yra žuvusiųjų šeimos, nepriklausomybės gynėjai, kurie pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) dėl 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, ir jų šeimos, taip pat nepriklausomybės gynėjai, kurie buvo sunkiai ar apysunkiai sužaloti.

Savivaldybių administracijų pateiktais duomenimis, kasmet išlaidoms, susijusioms su ankščiau minėtu mokesčių kompensavimu, skiriama apie 0,5 mln. litų iš valstybės biudžeto. 2012 m. vidutiniškai per mėnesį valstybės parama pasinaudojo 350 asmenų (šeimų), nukentėjusių nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos. Nukentėjusiųjų šeimoms per metus kompensuota vidutiniškai po 1,4 tūkst. litų būsto išlaikymo išlaidų.

Per 2012 m. buvo išmokėtos 44 kompensacijos asmenimis, patyrusiems žalą likviduojant Černobylio atominės elektrinės avarijos padarinius⁴³, ir 2 kompensacijos asmenims, sužalotiems sovietinėje armijoje⁴⁴.

Vienkartinio pobūdžio išmokos skiriamos ne tik nukentėjusiems asmenims, bet ir pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyvių, žuvusių kovojant už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, įkalinimo, taip pat po įkalinimo buvusios tremties metu, šeimoms. Kariai savanoriai yra laidojami valstybės biudžeto lėšomis (skiriama 20 bazinių socialinių išmokų dydžio pašalpa (2 600 Lt). Savivaldybių administracijos per 2012 metus skyrė 79 pašalpas už mirusius / žuvusius karius savanorius. Šios paramos teikimą reglamentuojančiame įstatyme⁴⁵ nurodyti į vienkartinę pašalpą galintys pretenduoti asmenys bei šių pašalpų skyrimo sąlygos. Pašalpos dydis susietas su pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyvio žūties aplinkybėmis. Taip pat šiame teisės akte nustatyta, kad vienkartinių pašalpų dydžiai indeksuojami kasmet Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, atsižvelgiant į metinę infliaciją. 2008 m. apskaičiuota vidutinė metinė infliacija sudarė 10,9 proc., 2009 m. – 4,5 proc., 2010 m. – 1,3 proc., 2011 m. – 4,1 proc., atitinkamai augo ir šių išmokų dydžiai. Nuo įstatymo įsigaliojimo, t. y. nuo 1998 m., iki 2013 m. šių išmokų dydžiai išaugo 44 procentais.

⁴³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 18 d. nutarimas Nr. 198 „Dėl vienkartinių kompensacijų ir lengvatų asmenims, patyrusiems žalą likviduojant Černobylio atominės elektrinės avarijos padarinius“ (Žin., 1998, Nr. 19-474).

⁴⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl socialinės paramos asmenims, sužalotiems atliekant būtinąją karinę tarnybą sovietinėje armijoje, ir šioje armijoje žuvusiųjų šeimoms (1945 07 22–1991 12 31)“ (Žin., 1994, Nr. 59-1162).

⁴⁵ Lietuvos Respublikos valstybės paramos žuvusių pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvių šeimoms įstatymas (Žin., 1998, Nr. 92-2543).

PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA, SOCIALINĖ APRĖPTIS

4.1. PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA

Piniginė socialinė parama yra viena iš priemonių, turinčių įtakos mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, sušvelninant nepritekliaus pasekmes labiausiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms bei pagerinant vaikus auginančių šeimų finansinę padėtį. Valstybės garantuojama piniginė socialinė parama yra nuosekliai teikiama, atsižvelgiant į šalies socialinę ir ekonominę raidą bei valstybės finansines galimybes.

Šiame skyriuje pateikti 2012 metų ir 2013 metų pirmojo pusmečio pokyčiai piniginės socialinės paramos, teikiamos vaikus auginančioms šeimoms ir nepasiturintiems gyventojams, sistemoje bei tendencijos nuo 2012 metų sausio 1 d. įgyvendinant piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams pertvarką. Pateikiama statistinė informacija apie išmokas vaikams, socialinę paramą mokiniams ir piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams.

4.1.1. IŠMOKOS ŠEIMOMS IR VAIKAMS

Atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, valstybės išmokų vaikams teikimo sąlygos ir išmokų dydžiai 2012 metais nesikeitė.

2012 metais, vadovaujantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymu⁴⁶, vaikus auginantiesiems ar globojantiems asmenims iš valstybės biudžeto buvo teikiamos šios išmokos: 11 bazinių socialinių išmokų (toliau – BSI) dydžio (1430 litų) *vienkartinė išmoka vaikui gimus ar įvaikinus vaiką*; 0,75 BSI (97,5 lito) dydžio ar 0,4 BSI dydžio (52 litų) *išmoka vaikui* (dydis priklauso nuo vaiko amžiaus); 4 BSI dydžio (520 litų) *globos (rūpybos) išmoka*; 4 BSI (520 litų) dydžio *globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas*; 75 BSI dydžio (9750 litų) *vienkartinė išmoka įsikurti*; 2 BSI dydžio (260 litų) *vienkartinė išmoka nėščiai moteriai*; 1,5 BSI dydžio (195 litų) *išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui*.

2012 metais *išmoka vaikui* ir toliau buvo mokama vertinant šeimos pajamas: jei praėjusių kalendorinių metų vidutinės bendrai gyvenančių asmenų pajamos vienam asmeniui per mėnesį yra mažesnės negu 1,5 valstybės remiamų pajamų (toliau – VRP) dydžio (525 litai), vaikams nuo gimimo iki 2 metų mokama 0,75 BSI (97,5 lito) dydžio išmoka per mėnesį, vaikams nuo 2 iki 7 metų, o gausių šeimų vaikams iki 18 metų mokama 0,4 BSI dydžio (52 litų) išmoka.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr.88-3208).

Išmoka gausių šeimų vaikams mokama, iki kiekvienam vaikui sukaks 18 metų, jeigu vyresni pilnamečiai šios šeimos vaikai tęsia mokymąsi ne ilgiau kaip iki 24 metų.

Nepriklausomai nuo globos (rūpybos) formos, vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos institucijose, jo globos laikotarpiu mokama 4 BSI dydžio (520 litų) *globos (rūpybos) išmoka* per mėnesį, o šeimynos vykdomai vaiko globai (rūpybai) užtikrinti už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimynoje, yra mokamas 4 BSI (520 litų) dydžio *globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas*. Pasibaigus vaiko globai (rūpybai), 4 BSI dydžio (520 litų) globos (rūpybos) išmoka mokama ir toliau, jei buvęs globojamas vaikas ar našlaitis toliau mokosi, tačiau ne ilgiau kaip iki 24 metų.

Pasibaigus globai (rūpybai), asmenims, kurie iki pilnametystės buvo globojami (rūpinami), mokama *vienkartinė išmoka įsikurti*. Ši išmoka yra 75 BSI dydžio (9750 litų).

4.1.2. PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA NEPASITURINTIEMS GYVENTOJAMS

Igyvendinant Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo⁴⁷ nuostatas, Lietuvoje taikoma vienoda pajamų ir turto įvertinimu pagrįsta piniginės socialinės paramos teikimo sistema.

Nepasiturintiems gyventojams mokama *socialinė pašalpa*, garantuojanti minimalias lėšas pagrindiniams fiziologiniams poreikiams (išlaidoms maistui, drabužiams) tenkinti, ir teikiamos *būsto šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei geriamajam vandeniui kompensacijos* (toliau – kompensacijos), skirtos būsto išlaikymo išlaidoms iš dalies padengti. Teisę gauti piniginę socialinę paramą turi asmenys, dėl objektyvių priežasčių negalintys užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų ir išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes. Piniginė socialinė parama teikiama įvertinus ne tik gaunamų pajamų, bet ir turimo turto dydį. Socialinė pašalpa ir kompensacijos skiriamos nepasiturintiems gyventojams, kurių turimo turto vertė neviršija jų gyvenamajai vietai nustatytos vidutinės turto vertės⁴⁸.

Savivaldybės turi teisę įstatyme nustatytų pareigų nevykdantiems nepasiturintiems gyventojams piniginę socialinę paramą teikti nepinigine forma, tikrinti gyvenimo sąlygas, turimą turtą ir užimtumą, surašyti buitines ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktą ir jo pagrindu priimti sprendimą dėl teisės į piniginę socialinę paramą.

Savo nustatyta tvarka iš savo biudžeto lėšų savivaldybės taip pat gali skirti piniginę socialinę paramą ir kitais įstatymo nenustatytais atvejais. Taip pat įstatyme suteikta teisė savivaldybėms jų sprendimu naudoti valstybės biudžeto lėšas, panaudojant iki 4 procentų piniginei socialinei paramai skirtų lėšų, gyventojams, esantiems sunkioje materialinėje padėtyje, paremti.

Siekiant teikiamos piniginės socialinės paramos taiklumo ir veiksmingumo bei valstybės lėšų racialesnio panaudojimo, nuo 2012 metų sausio 1 d. pradėta piniginės socialinės paramos sistemos pertvarka. Pagrindinis pertvarkos tikslas – piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams teikti įgyvendinant du modelius: kaip valstybinę (valstybės perduotą savivaldybėms) funkciją ir kaip savarankiškąją savivaldybių funkciją penkiose bandomosiose savivaldybėse. Penkios bandomosios savivaldybės (Akmenės rajono, Panevėžio rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono ir Šilalės rajono) minėtu laikotarpiu piniginę socialinę paramą teikė vykdydamos savarankiškąją savivaldybių funkciją, kuri finansuojama iš savivaldybių biudžeto lėšų.

Bandomosiose savivaldybėse piniginės socialinės paramos teikimas yra sėkmingas, pasiektas užsibrėžtas tikslas – piniginė socialinė parama tapo taiklesnė, skaidresnė. Tai lemia viešumas ir aktyvus bendruomenės dalyvavimas, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, išsamesnė, detalesnė individualių atvejų analizė, pozityvus visuomenės požiūris į vykdomą pertvarką bei racionalus lėšų paskirstymas.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2011, Nr. 155-7353).

⁴⁸ Valstybės įmonės Registrų centro direktoriaus įsakymas dėl vidutinių nekilnojamojo turto rinkos verčių nustatymo skelbiamas „Valstybės žiniuose“.

Siekiant sumažinti nelegalaus darbo apimtį ir neapskaitomo darbo užmokesčio atvejus žemės ūkio srityje, sudaryti palankesnes sąlygas savo pastangomis didinti gaunamų pajamų dydį, užtikrinant, kad šie asmenys neprarastų teisės į piniginę socialinę paramą, 2013 m. balandžio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir miškininkystės paslaugų teikimo pagal paslaugų kvitą įstatymas⁴⁹ ir Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 17 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas⁵⁰. Skiriant piniginę socialinę paramą, į bendrai gyvenančių asmenų ar vieno gyvenančio asmens gaunamas pajamas įskaitoma pajamų dalis, gauta teikiant žemės ūkio ir miškininkystės paslaugas pagal žemės ūkio ir miškininkystės paslaugų kvitą, viršijanti 6000 litų per einamuosius kalendorinius metus.

Siekiant didesnio teikiamos paramos taiklumo ir veiksmingumo, didinti nepasiturinčių gyventojų integraciją į darbo rinką, mažinti galimybes piktnaudžiauti parama bei užtikrinti socialinį teisingumą, 2013 m. gegužės 16 d. priimtas Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 2, 3, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 21, 23, 24 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas⁵¹. Pagrindinis pakeitimų tikslas – tobulinti esamą piniginės socialinės paramos teikimo teisinį reguliavimą, suteikti daugiau teisių savivaldybių administracijoms priimant sprendimus dėl piniginės socialinės paramos teikimo bei aktyvinti daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programos įgyvendinimą.

Skatinant piniginės socialinės paramos gavėjų integraciją į darbo rinką, numatyta 50 procentų gautos pašalpos dydžio socialinę pašalpą papildomai skirti asmenims, kurie ne trumpiau kaip 12 mėnesių buvo įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, nevertinant laikotarpio, kurį jie dalyvavo aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse ir dirbo viešuosius darbus, bei atsisakyti ribojančios sąlygos, leidžiančios papildomai skiriamą pašalpą mokėti tik vaikus auginantiems bendrai gyvenantiems asmenims. Tačiau sugriežtintas piniginės socialinės paramos teikimas darbingo amžiaus darbingiems darbo biržoje registruotiems asmenims, kurie atsisako jiems siūlomo darbo ar pažeidžia darbo biržos reikalavimus.

Siekiant mažinti ilgalaikę priklausomybę nuo piniginės socialinės paramos, iki 12 mėnesių sutrumpintas socialinės pašalpos gavimo laikotarpis, nuo kurio ši pašalpa pradeda mažinti darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems asmenims (jų šeimoms), išskyrus socialinę pašalpą vaikams.

Mažinant piktnaudžiavimo pinigine socialine parama galimybes, nustatyti atskiri turto vertės normatyvai kilnojamajam turtui ir piniginiams lėšoms, kad asmenys, turintys piniginių lėšų, kuriomis gali disponuoti, nesikreiptų dėl piniginės socialinės paramos.

Siekiant aktyvinti neefektyviai šilumos energiją vartojančių daugiabučių namų atnaujinimą, griežtinamos būsto šildymo išlaidų kompensacijų teikimo sąlygos asmenims, atsisakiusiems dalyvauti svarstant ir priimant sprendimą dėl valstybės ir (ar) savivaldybės remiamo daugiabučio namo atnaujinimo (modernizavimo) projekto įgyvendinimo. Daugiabučio namo butų savininkams, kurie kreipiasi dėl šių kompensacijų, ateinantį šildymo sezoną kompensuojama būsto šildymo išlaidų dalis mažinama 50 procentų, o nuo kito šildymo sezono būsto šildymo išlaidų kompensacija neskiriama, iki bus įgyvendintas daugiabučio namo atnaujinimo (modernizavimo) projektas, bet ne ilgiau kaip 3 metų šildymo sezonus.

Be to, įstatymu dar labiau išplėsta savivaldybių administracijų diskrecija priimant sprendimą dėl piniginės socialinės paramos teikimo. Įvertinusi gyvenimo sąlygas, savivaldybės administracija turi teisę: skirti socialinę pašalpą, kai asmenys atitinka įstatyme nustatytus reikalavimus, tačiau jų pajamos ne daugiau kaip 20 procentų viršija VRP dydį; skirti būsto šildymo išlaidų kompensaciją asmenims, jeigu jie yra deklaravę gyvenamąją vietą būste, kuris nėra įregistruotas kaip gyvenamosios patalpos ar atskira gyvenamoji patalpa, kai bendraturčių nuosavybės teisės dalys nėra nustatytos; nemažinti socialinės pašalpos dydžio, jeigu Lietuvos teritorinė darbo birža ar kitos valstybės valstybinė

⁴⁹ Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir miškininkystės paslaugų teikimo pagal paslaugų kvitą įstatymas (Žin., 2012, Nr. 136-6965).

⁵⁰ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 17 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2012, Nr. 136-6968).

⁵¹ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 2, 3, 7, 8, 9, 10, 16, 17, 21, 23, 24 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2013, Nr. 57-2861).

įdarbinimo tarnyba socialinės pašalpos teikimo laikotarpiu nepasiūlė darbo arba nepasiūlė dalyvauti aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse; priimti sprendimą nutraukti pinigines socialinės paramos teikimą savarankiškai dirbantiems asmenims, kurie per nustatytą paramos teikimo laikotarpį iš vykdomos veiklos nurodo mažesnes kaip MMA vidutinės pajamas per mėnesį, ir šiuo atveju socialinę pašalpą skirti tik vaikams; neteikti kompensacijų ar nutraukti jų teikimą, jeigu bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo deklaruoja gyvenamąją vietą būste arba jį išsinuomoja, bet jame faktiškai negyvena ir kt.

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo nuostatų pakeitimai, kurie įsigaliojo 2013 m. birželio 1 d., didina savivaldos vaidmenį teikiant paramą nepasiturintiems gyventojams, sudaro sąlygas efektyviau ir socialiai teisingiau teikti šią paramą, mažina piktnaudžiavimo pinigine socialine parama galimybes bei užtikrina socialinę ir finansinę naudą.

4.1.3. SOCIALINĖ PARAMA MOKINIAMS

Siekiant užtikrinti paramą šeimoms, auginančioms mokyklinio amžiaus vaikus, bei ugdyti sveiko vaikų maitinimosi įpročius mokyklose, vadovaujantis Socialinės paramos mokiniams įstatymu⁵², mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų suteikta teisė į *nemokamą maitinimą ir į paramą mokinio reikmenims įsigyti* prasidedant naujiems mokslo metams. Teisė nuspręsti, kokią nemokamo maitinimo rūšį (rūšis) – pietus, maitinimą mokyklų organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose, pusryčius ar pavakarius – mokiniams teikti savo įsteigtose mokyklose, suteikta mokyklos steigėjui⁵³.

Siekiant užtikrinti, kad visi mokiniai iš mažas pajamas gaunančių šeimų gautų nemokamus pietus, nemokami pusryčiai ar pavakariai skiriami tik išskirtiniais atvejais, įvertinus šeimos gyvenimo sąlygas. Tam tikslui gali būti panaudota iki 2 procentų išlaidoms socialinei paramai mokiniams finansuoti skirtų valstybės biudžeto lėšų. Mokiniams nemokamas maitinimas teikiamas toje mokykloje, kurioje mokiniai mokosi, neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą.

Parama mokinio reikmenims įsigyti teikiama pinigais ir nepinigine forma, jeigu mokinio šeima patiria socialinę riziką. Paramai mokinio reikmenims įsigyti vienam mokiniui skiriama 156 litų suma. Parama mokinio reikmenims įsigyti skiriama pagal gyvenamąją vietą, neatsižvelgiant į tai, kurioje mokykloje vaikas mokosi.

4.1.4. KITA PINIGINĖ SOCIALINĖ PARAMA

Neatsižvelgiant į šeimos pajamas ir turimą turtą, mirus Lietuvoje nuolat gyvenančiam asmeniui; Lietuvoje gyvenančiam užsieniečiui, kuriam leidimas laikinai gyventi išduotas kaip ketinančiam dirbti Lietuvos Respublikoje aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujanti darba; Lietuvoje gyvenančiam asmeniui, įstatymų nustatyta tvarka turinčiam pabėgėlio statusą; asmeniui, kuriam taikomi Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentai, bei gimus nurodytų asmenų negyvam vaikui, laidojančiam asmeniui išmokama 8 BSI dydžio (1040 litų) *laidojimo pašalpa*⁵⁴.

⁵² Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas (Žin., 2006, Nr. 73-2755; 2008, Nr. 63-2382).

⁵³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1770 „Dėl Mokinių nemokamo maitinimo mokyklose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 149-6027).

⁵⁴ Lietuvos Respublikos paramos mirties atveju įstatymas (Žin., 1993, Nr. 73-1371; 2011, Nr. 77-3722).

4.1.5. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS FINANSAVIMO IR GAVĖJŲ SKAIČIAUS POKYČIAI

Išlaidos piniginei socialinei paramai teikti asmenims, auginantiems vaikus, nepasiturintiems gyventojams bei gyventojų mirties atveju 2012 metais sudarė 1138,5 mln. litų ir, palyginti su 2011 metais, sumažėjo 0,9 procento (nuo 1148,9 mln. litų iki 1138,5 mln. litų), išlaidos šiai paramai administruoti 2012 metais sudarė 29,7 mln. litų ir, palyginti su 2011 metais, sumažėjo 23,1 procento (nuo 38,6 mln. litų iki 29,7 mln. litų).

4.1.5-1 lentelėje ir 4.1.5-1 paveiksle pateikti duomenys apie pinigines socialinės paramos gavėjus ir išlaidas 2011 ir 2012 metais bei išlaidų piniginei socialinei paramai, išskyrus išlaidas piniginei socialinei paramai administruoti, pasiskirstymą 2012 metais.

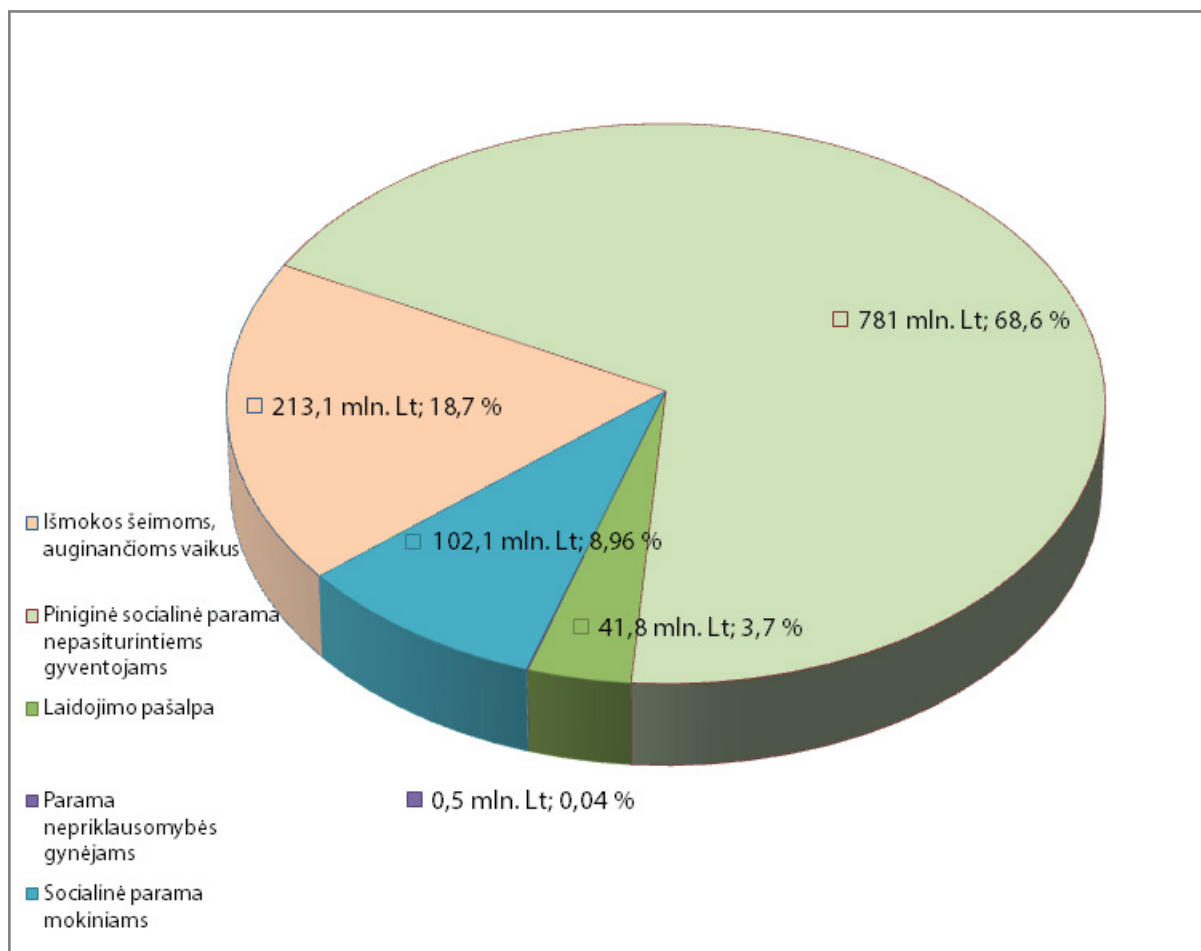
Piniginės socialinės paramos gavėjai ir išlaidos 2011 ir 2012 metais

Eil. Nr.	Išmokos	2011 metai		2012 metai	
		Gavėjų sk., tūkst. žm.	Išlaidos, mln. Lt	Gavėjų sk., tūkst. žm.	Išlaidos, mln. Lt
Iš viso (1+2+3+4)		x	1048,9	x	1138,5
1.	Išmokos asmenims, auginantiems ir (ar) globojantiems vaikus, iš jų	x	223,6	x	213,1
1.1.	Vienkartinė išmoka vaikui	32,9	46,9	31,8	45,5
1.2.	Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai	8,6	2,2	8,2	2,1
1.3.	Išmoka vaikui	117,3	92,8	107,1	87,1
1.4.	Išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui	0,004	0,002	0,006	0,004
1.5.	Globos (rūpybos) išmoka	12,4	69,0	12,1	65,0
1.6.	Vienkartinė išmoka būstui įsigyti ar įsikurti	2,8	12,7	3,0	11,3
1.7.	Globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas	0,0	0,0	0,3	2,1
2.	Pašalpos bei kitos paramos formos mažas pajamas gaunantiems gyventojams, iš jų	x	882,7	x	883,1
2.1.	Socialinė pašalpa	221,1	612,3	221,9	599,5
2.2.	Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų karštam ir šaltam vandeniui kompensacijos	220,9	138,7	198,8	169,5
2.3.	Piniginė socialinė parama savivaldybės sprendimu	x	6,6	x	3,3
2.4.	Kredito, paimto daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti), ir palūkanų apmokėjimas už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją	1,2	1,8	1,1	2,2
2.5.	Piniginė socialinė parama iš savivaldybių biudžetų	x	9,1	x	6,5
2.6.	Mokinių nemokamas maitinimas	142,4	92,8	128,5	83,6
2.7.	Parama mokinio reikmenims įsigyti	137,4	21,4	118,3	18,5
3.	Parama nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms	0,4	0,4	0,4	0,5
4.	Laidojimo pašalpa	40,6	42,20	40,2	41,8

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

4.1.5-1 lentelė

Išlaidų piniginei socialinei paramai pasiskirstymas 2012 metais

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

4.1.5-1 iliustracija

Didžiąją išlaidų socialinei paramai dalį (68,6 procento) 2012 metais sudarė valstybės biudžeto išlaidos socialinėms pašalpoms, būsto šildymo ir vandens išlaidų kompensacijoms, kreditui, paimtam daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti), ir palūkanoms apmokėti už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją, kurios teikiamos įvertinus šeimų pajamas ir turtą. Išmokos asmenims, auginantiems ir (ar) globojantiems vaikus, sudarė 18,7 procento visų piniginei socialinei paramai skirtų lėšų.

Išlaidos piniginei socialinei paramai nepasiturintiems gyventojams 2012 metais, palyginti su 2011 metais, padidėjo 0,05 procento (nuo 882,7 iki 883,1 mln. litų).

Vidutiniškai per vieną 2012 metų mėnesį socialinę pašalpą gavo 221,9 tūkst. asmenų (7,4 proc. visų Lietuvos gyventojų). Palyginti su 2011 metais, vidutiniškai per mėnesį socialinę pašalpą gavusių asmenų skaičius išaugo 0,36 procento (nuo 221,1 iki 221,9 tūkst. asmenų), o išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 2,1 procento (nuo 612,3 iki 599,5 mln. litų).

Vidutinis socialinės pašalpos dydis per mėnesį vienam gyventojui per 2012 metus, palyginti su 2011 metais, sumažėjo 2,5 procento (nuo 230,8 lito iki 225,1 lito).

Per 2013 metų sausio–balandžio mėnesius socialinei pašalpai mokėti išleista 197,9 mln. litų. Palyginti su 2012 metų sausio–balandžio mėnesiais, išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 3,8 procento (nuo 205,8 iki 197,9 mln. litų). Per 2013 metų sausio–balandžio mėnesius socialinę pašalpą gavo 222,1 tūkst. asmenų (t. y. 7,5 procento Lietuvos gyventojų). Palyginti su 2012 metų sausio–balandžio mėnesiais, socialinės pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo 3,8 procento (nuo 230,8 iki 222,1 tūkst. asmenų).

Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijoms teikti per 2012 metus išleista 22,2 proc. daugiau lėšų nei per 2011 metus – išlaidos padidėjo nuo 138,7 mln. litų iki 169,5 mln. litų. Vidutiniškai per vieną 2012 metų mėnesį būsto šildymo išlaidų kompensacijas gavo 198,8 tūkst. asmenų (6,6 procento visų Lietuvos gyventojų). Per 2012 metus, palyginti su 2011 metais, vidutiniškai per mėnesį gavusių būsto šildymo išlaidų kompensacijas asmenų skaičius sumažėjo 10 procentų (nuo 220,9 iki 198,8 tūkst. asmenų). Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis šilumą tiekiant centralizuotai vienam asmeniui per vieną 2012 metų mėnesį sudarė apie 103 litus (2011 metais – 71 litą), būstą šildant kitomis energijos ir kuro rūšimis – 143 litus (2011 metais – 115 litų).

Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijoms teikti per 2013 metų I ketvirtį išleista 7,2 proc. daugiau lėšų nei per 2012 metų I ketvirtį – išlaidos padidėjo nuo 81 mln. litų iki 86,8 mln. litų. Vidutiniškai per vieną 2013 metų I ketvirčio mėnesį būsto šildymo išlaidų kompensacijas gavo 202,6 tūkst. asmenų (6,8 procento visų Lietuvos gyventojų). Per 2013 metų I ketvirtį, palyginti su 2012 metų I ketvirčiu, vidutiniškai per mėnesį gavusių būsto šildymo išlaidų kompensacijas asmenų skaičius išaugo 1,9 procento (nuo 198,8 iki 202,6 tūkst. asmenų). Vidutinis būsto šildymo išlaidų kompensacijos dydis vienam asmeniui per vieną 2013 metų I ketvirčio mėnesį būstą šildant centralizuotai sudarė apie 130 litų (2012 metų I ketvirtį – 121 litą), būstą šildant kitomis energijos ir kuro rūšimis – 127 litus (2012 metų I ketvirtį – 128 litus).

Bandomosiose savivaldybėse, nuo 2012 m. sausio 1 d. vykdančiose savarankiškąją savivaldybių funkciją, 2012 metais socialinės pašalpos gavėjų dalis iš viso šių savivaldybių gyventojų skaičiaus sudarė 8,3 procento, o 2011 metais – 9,6 procento. 2012 metais, lyginant su 2011 metais, socialinės pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo 4 iš 5 savivaldybių – Akmenės r., Panevėžio r., Raseinių r. ir Šilalės r., o išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo visose 5 savivaldybėse. 2012 metais, lyginant su 2011 metais, socialinės pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo 13,6 procento (nuo 18 iki 15,5 tūkst. asmenų), o išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 20,1 procento (nuo 47,7 iki 38,1 mln. litų).

2012 metų I ketvirtį socialinės pašalpos gavėjų dalis iš viso šių savivaldybių gyventojų skaičiaus sudarė 10,7 procento, o 2013 metų I ketvirtį – 8,9 procento.

2013 metų I ketvirtį, lyginant su 2012 metų I ketvirčiu, socialinės pašalpos gavėjų skaičius bandomosiose savivaldybėse sumažėjo 16,9 procento (nuo 17,8 iki 14,8 tūkst. asmenų), o išlaidos socialinei pašalpai mokėti sumažėjo 23,7 procento (nuo 11,3 iki 8,6 mln. litų).

Išlaidos socialinei paramai mokiniams (nemokamam maitinimui ir paramai mokinio reikmenims įsigyti) 2012 metais, palyginti su 2011 metais, sumažėjo 10,6 procento (nuo 114,2 mln. litų iki 102,1 mln. litų).

2012 metais socialinę paramą mokiniams gavo apie 128,5 tūkst. nepasiturinčių šeimų mokinių (33,2 procento visų mokinių), iš kurių nemokamą maitinimą mokykloje gavo 128,5 tūkst. mokinių (33,2 procento visų mokinių), paramą mokinio reikmenims įsigyti – 118,3 tūkst. mokinių (30,6 procento visų mokinių).

Dėl gerėjančios ekonominės padėties, mažėjančio nedarbo lygio (2012 m. – 13,2 procento; 2011 m. – 15,4 procento) šalyje, mažėjančio bendro mokinių skaičiaus mokyklose nemokamą maitinimą gaunančių vaikų iš mažas pajamas gaunančių šeimų skaičius per 2012 metus, palyginti su 2011 metais, sumažėjo 9,8 procento (nuo 142,4 tūkst. iki 128,5 tūkst. mokinių), tačiau išliko gana aukštas, palyginti su prieškriziniu laikotarpiu, – 38 procentais didesnis negu 2008 metais (93 tūkst. mokinių). Visose mokyklose mokiniams skirti nemokami pietūs, nemokamus pusryčius savo įsteigiose mokyklose organizavo 28 savivaldybės ir Švietimo ir mokslo ministerija.

2012 metais, palyginti su 2011 metais, paramos mokinio reikmenims įsigyti gavėjų skaičius sumažėjo 13,9 procento (nuo 137,4 tūkst. iki 118,3 tūkst. mokinių). Tai sąlygojo ir išlaidų šiai paramai mažėjimą – 2012 metais, palyginti su 2011 metais, išlaidos sumažėjo 13,6 procento (nuo 21,4 mln. Lt iki 18,5 mln. Lt).

2012 metais, palyginti su 2011 metais, dėl kylančių maisto produktų kainų augo vienam mokiniui vienai dienai skiriamų lėšų suma. Tačiau atsižvelgiant į sumažėjusį nemokamo maitinimo ir paramos mokinio reikmenims įsigyti gavėjų skaičių, išlaidos socialinei paramai mokiniams sumažėjo.

Per 2013 metų I ketvirtį, palyginti su 2012 metų I ketvirčiu, nemokamą maitinimą gavusių mokinių skaičius per mėnesį sumažėjo 14 procentų (nuo 138,3 tūkst. iki 119 tūkst.). Atsižvelgiant į sumažėjusį nemokamą maitinimą gaunančių vaikų skaičių, 2,8 dienos mažesnį, negu planuota, vidutinį maitinimo dienų skaičių per mėnesį ir neatsižvelgiant į augančias maitinimo kainas, išlaidos mokinių nemokamam maitinimui 2013 metų I ketvirtį, palyginti su 2012 metų tuo pačiu laikotarpiu, sumažėjo 24 procentais (nuo 28,5 mln. Lt iki 21,6 mln. Lt).

4.1.6. NUMATOMI POKYČIAI PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS SRITYJE

Artimiausioje ateityje ir toliau svarbiausias uždavinys bus šalies gyventojų, ypač socialiai pažeidžiamų gyventojų grupių, apsauga nuo ekonominių pokyčių neigiamų veiksmų, siekiant išvengti nepritekliaus, jį pašalinti ar palengvinti.

Atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, numatoma teikti pasiūlymus dėl išmokos vaikui mokėjimo tobulinimo, palaipsniui atsisakant šeimos pajamų vertinimo.

Nuo 2012 m. sausio 1 d. pertvarkyta piniginių socialinės paramos teikimo sistema, kuria sustiprintos savivaldybių ir bendruomenių galios teikiant socialinę paramą, priskiriant piniginių socialinės paramos teikimą penkiose bandomosiose savivaldybėse savarankiškajai savivaldybių funkcijai, ir toliau bus tobulinama. Planuojama nuo 2014 metų socialinės pašalpos teikimą perduoti visoms savivaldybėms vykdyti kaip savarankiškąją savivaldybių funkciją. 2013 metais atlikus piniginių socialinės paramos teikimo, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, vertinimą, bus pateikti pasiūlymai dėl vienodo piniginių socialinės paramos teikimo nuo 2015 metų visose savivaldybėse.

Skatinant vaiko globą (rūpybą) šeimoje bei šeimynoje, kaip geriausiai atitinkančias vaiko interesus globos (rūpybos) formas, bei užtikrinant sveikos mitybos reikalavimus atitinkantį mokinių maitinimą, numatoma nuo 2014 metų įteisinti socialinės paramos mokiniams teikimą šeimose ir šeimynose globojamiems (rūpinamiems) vaikams bei padidinti nemokamam maitinimui skirtiems produktams įsigyti skiriamų lėšų dydžius.

4.2. SOCIALINIS DARBAS

Šešioliktosios Vyriausybės programoje numatyta gerinti socialinių paslaugų prieinamumą ir kokybę. Akcentuojama, kad būtina padėti šeimoms ne tik auginti vaikus, bet ir pasirūpinti jų globojamais vyresniaisiais šeimos nariais.

Senėjant visuomenei, ilgėjant žmogaus gyvenimo trukmei, ypač auga integruotos slaugos ir socialinių paslaugų poreikis. Slauga, kaip sveikatos priežiūros paslauga, senyvo amžiaus žmogui yra labai svarbi pagalbos dalis. Stacionari socialinė globa nebetenkina visuomenės poreikių, todėl yra būtina šalia klasikinės (stacionarios) socialinės globos organizavimo formos bendruomenėje plėtoti ir kitas, ne mažiau patrauklias senyvo amžiaus ar neįgaliam žmogui, socialines paslaugas.

2012 metais pradėta įgyvendinti Integralios plėtros pagalbos programa⁵⁵, finansuojama Europos socialinio fondo lėšomis, kuria siekiama kokybiškos integralios pagalbos (slaugos ir socialinių paslaugų) neįgaliesiems asmenims, senyvo amžiaus asmenims ir konsultacinės pagalbos šeimos nariams, prižiūrintiems tokius asmenis. 2013–2015 metais 21 savivaldybėje bus įgyvendinami bandomieji projektai. Bandomaisiais projektais numatyta telkti ir apmokyti mobilias specialistų komandas, į socialinės pagalbos procesą įtraukti sveikatos priežiūros specialistus, aprūpinti mobilias komandas transporto priemonėmis, teikti konsultavimo paslaugas šeimos nariams, prižiūrintiems neįgalius ar senyvo amžiaus artimuosius, skatinti neformalią pagalbą. Programai numatoma skirti per 20,7 mln. litų.

Lietuva 2010 m. ratifikavo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos Fakultatyvų protokolą (toliau – Konvencija). Ratifikavusios Konvenciją valstybės, tarp jų ir Lietuva, pripažįsta visų neįgaliųjų lygias teises gyventi bendruomenėje, lygias galimybes su kitais rinktis ir imasi veiksmingų ir atitinkamų priemonių, kad sudarytų sąlygas neįgaliesiems visapusiškai įgyvendinti šią teisę.

2012 m. pabaigoje patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos gairės⁵⁶. Jose numatytos perėjimo nuo institucinės socialinės globos prie pagalbos vaikui, šeimai bendruomenėje paslaugų kryptys iki 2030 m. Deinstitutionalizacijos tikslas – suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos vaikui, neįgaliam asmeniui gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą, ištraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame; kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sąlygomis, kiek įmanoma artimesnėmis šeimos sąlygomis.

Pagal patvirtintas gaires iki 2013 m. pabaigos numatoma sukurti šios deinstitutionalizacijos programą ir jos įgyvendinimo planą. Į tarpžinybinę darbo grupę šios programos projektui parengti įtraukti įvairių sričių ekspertai, nevyriausybines organizacijas, dirbančios vaiko teisių, neįgaliųjų teisių srityse.

Nuo 2013 m. pradėtos licencijuoti socialinės globos įstaigos. Siekiant pasirengti licencijavimui, 2012 m. patvirtintos Socialinės globos įstaigų licencijavimo taisyklės⁵⁷, numatyti valstybės rinkliavos už licencijos teikti socialinę globą išdavimą – patikslinimą dydžiai⁵⁸, patvirtintos naujos redakcijos 5 socialinės globos normos, nustatančios reikalavimus įvairioms socialinės globos įstaigoms, šeimynoms⁵⁹.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. A1-353 „Dėl integralios pagalbos plėtros programos patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 89-4663).

⁵⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. A1-517 „Dėl Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 135-6912).

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 528 „Dėl Socialinės globos įstaigų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 2012, Nr. 57-2864).

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 529 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gruodžio 15 d. nutarimo Nr. 1458 „Dėl konkrečių valstybės rinkliavų dydžių ir šios rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ papildymo“ (Žin., 2012, Nr. 57-2865).

⁵⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gruodžio 11 d. įsakymas Nr. A1-566 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymo Nr. A1-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2012, Nr. 148-7602).

Už socialinės globos įstaigų ir šeimynų licencijavimą atsakingas Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Departamentas įdiegė elektroninę licencijavimo priemonę – Socialinės globos licencijų registravimo žurnalą, kurį naudojant socialinės globos įstaigoms, šeimynoms suteikiama galimybė įgyti licencijas elektroniniu būdu.

Nustatyta, kad nuo 2015 m. sausio 1 d. įstaigos, neturinčios licencijos teikti socialinę globą, negalės teikti šios paslaugos. Išduotos licencijos galiojimas galės būti sustabdytas ar panaikintas, jei įstaiga teiks socialinę globą, neatitinkančią socialinės globos normų, ir per nustatytą terminą nepašalins pažeidimų. Informacija apie licencijos išdavimą, jos galiojimo sustabdymą ar panaikinimą skelbiama Socialinių paslaugų priežiūros departamento interneto svetainėje. Tikimasi, kad privalomas socialinės globos įstaigų licencijavimas dar labiau skatins gerinti socialinių paslaugų kokybę, didins socialinės globos įstaigų veiklos skaidrumą ir atsakomybę.

Socialinės globos kokybė neatsiejama nuo ją teikiančiųjų kompetencijos ir gebėjimų. 2012 m. patvirtinta Socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų kompetencijų ugdymo programa⁶⁰. Įgyvendinant programą, bus tobulinama socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų kvalifikacija, stiprinami praktiniai gebėjimai, vykdoma supervizija (profesinių santykių konsultavimas) ir pan. Vykdam šią programą, šalia įprastų mokymo formų numatoma išbandyti ir naujus kompetencijų ugdymo metodus. Planuojama preliminariai atrinkti 15 socialinių paslaugų įstaigų, kuriuose bus atliekami bandomieji projektai, ir apmokyti apie 400 darbuotojų. Mokymai bus vykdomi įstaigos komandoms (nuo socialinio darbuotojo padėjėjo iki vadovo, įtraukiant ir kitų sričių specialistus), prieš tai išanalizavus įstaigos darbuotojų kompetencijų ugdymo poreikius ir spragas. Prioritetas bus teikiamas socialinių paslaugų įstaigoms, kurios teikia regionines socialines paslaugas neįgaliesiems ar likusiems be tėvų globos vaikams ir kurios ateityje bus deinstucionalizuojamos. Vykdam programą, bus išsiaiškinta darbuotojų motyvacija keisti savo veiklos pobūdį, pereinant prie socialinių paslaugų teikimo bendruomenėje, ir suteikiamos tam reikalingos žinios bei įgūdžiai. Programa bus vykdoma 2013–2015 m. Europos socialinio fondo lėšomis (5,1 mln. litų). Numatoma, kad mokymuose iš viso dalyvaus apie 4,5 tūkstančio dalyvių – socialinių paslaugų įstaigų dirbančiųjų.

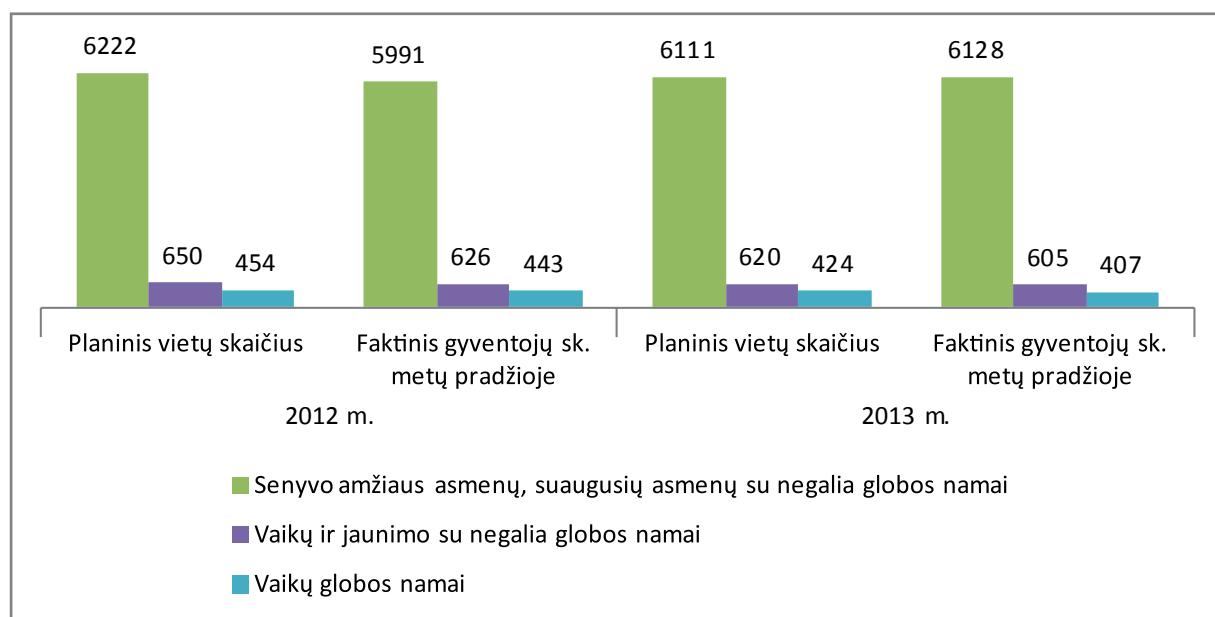
⁶⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. A1-303 „Dėl Socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų kompetencijų ugdymo programos patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 101-5166, Nr. 76-3951).

4.3. SOCIALINĖS GLOBOS ĮSTAIGŲ VEIKLA

2012 m. pagausėjo socialinės globos įstaigų, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – valstybės globos namai). 2012 m. balandžio 1 d. socialinė globa asmenims su negalia pradėta teikti Pabėgėlių priėmimo centro Neįgaliųjų socialinės globos skyriuje (40 vietų). Valstybinį mokslinių tyrimų institutą Inovatyvios medicinos centrą skaidymo būdu reorganizavus į dvi įstaigas: Valstybinį mokslinių tyrimų institutą Inovatyvios medicinos centrą ir Gerontologijos ir reabilitacijos centrą (155 vietas), pastarojo savininko teisės ir pareigos perduotos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai⁶¹. Taigi, šiuo metu iš viso yra 40 valstybės globos namų: 6 vaikų globos namai, 1 vaiko ir motinos globos namai, 3 socialinės globos namai vaikams ir jaunimui su negalia, 3 socialinės globos namai senyvo amžiaus asmenims ir 27 socialinės globos namai suaugusiems asmenims su negalia (daugiausia – turintiems proto ar psichikos negalią).

Siekiant užtikrinti geresnes gyvenimo sąlygas socialinės globos gavėjams, planinis valstybės globos namų vietų skaičius po truputį mažinamas: 2013 m. planinis vaikų globos namų vietų skaičius, lyginant su 2012 m., sumažintas 6,6 proc., vaikų ir jaunimo su negalia socialinės globos namų – 4,6 proc., senyvo amžiaus, suaugusių asmenų su negalia socialinės globos namų – beveik 2 procentais.

Planinio vietų skaičiaus ir faktinio gyventojų skaičiaus pokytis 2012–2013 m.

Socialinės globos įstaigų skyriaus duomenys

4.3-1 iliustracija

Senyvo amžiaus asmenų, suaugusių asmenų su negalia socialinės globos poreikis valstybės globos namuose nestipriai mažėjo: 2013 m. pradžioje eilėje patekti į minėtus globos namus laukė 110 asmenų, tuo pačiu metu 2012 m. – 123 asmenys.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 23 d. nutarimas Nr. 563 „Dėl sutikimo reorganizuoti Valstybinį mokslinių tyrimų institutą Inovatyvios medicinos centrą“ (Žin., 2012, Nr. 60-3021).

Vadovaujantis 2012 m. patvirtintu Trumpalaikės socialinės globos teikimo valstybės socialinės globos įstaigose tvarkos aprašu⁶², valstybės socialinės globos namuose gali būti įrengtos vietos trumpalaikiai socialinei globai teikti, kurios neįskaičiuojamos į įstaigai patvirtintą planinį vietų skaičių. Trumpalaikė socialinė globa šiose vietose gali būti teikiama savivaldybės sprendimu ar privačiu įstaigos ir asmens (jo globėjo, rūpintojo) susitarimu. Taip sudarytos sąlygos greičiau gauti trumpalaikės socialinės globos paslaugas, pasinaudoti jomis tam tikrą laiką (pavyzdžiui, šeimos nariui dėl ligos, komandiruotės, ar kitų priežasčių laikinai negalint prižiūrėti asmens, kuriam reikalinga nuolatinė priežiūra). Šiuo metu 5-iose socialinės globos įstaigose iš viso įrengtos 35 papildomos vietos trumpalaikiai socialinei globai teikti.

Nutraukus Socialinės globos įstaigų administravimo tarnybos veiklą⁶³, nuo 2012 m. lapkričio 1 d. vaikų siuntimą į valstybės globos namus koordinuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, suaugusių asmenų siuntimą – Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybės globos namų veiklos strategiją ir taktiką, numatydami pagrindines jos kryptis ir prioritetus, koordinuoja ministerijos Socialinės globos įstaigų skyriaus ir Vaikų skyriaus specialistai. Organizuoti socialinį darbą dirbančiųjų kvalifikacijos tobulinimą ir atestaciją pavesta Socialinių paslaugų priežiūros departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

⁶² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. birželio 21 d. įsakymas Nr. A1-295 „Dėl trumpalaikės socialinės globos teikimo valstybės socialinės globos įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 71-3677).

⁶³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 883 „Dėl biudžetinės įstaigos Socialinės globos įstaigų administravimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos likvidavimo“ (Žin., 2012, Nr. 88-4576).

4.4. LYGIŲ GALIMYBIŲ AKTUALIJOS

4.4.1. NEDISKRIMINAVIMAS

Lygios galimybės yra viena svarbiausių šiuolaikinės visuomenės vertybių ir principų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, daugelyje Lietuvos Respublikos įstatymų, reglamentuojančių įvairius visuomeninius santykius, yra įtvirtintas konstitucinis visų asmenų lygybės prieš įstatymą principas. Kiekvienas visuomenės narys turi turėti vienodas galimybes siekti išsimokslinimo, karjeros, tobulintis, veikti visose politinės ir visuomeninės veiklos srityse, taip pat laisvai judėti visoje ES.

Lietuvos gyventojai aktyviai naudojami asmenų judėjimo, laisvo darbuotojų judėjimo ES teisėmis bei galimybe praktiškai be jokių suvaržymų įsidarbinti visose ES valstybėse narėse.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinį veiklos planą (toliau – Planas),⁶⁴ patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 2 d. nutarimu Nr. 1281. Šio Plano paskirtis – užtikrinti švietėjiškų nediskriminavimo skatinimo ir lygių galimybių priemonių vykdymą bei didinti teisinį sąmoningumą, tarpusavio supratimą ir toleranciją lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą poveikį tam tikrų visuomenės grupių galimybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Atsižvelgiant į nediskriminavimo skatinimo politikos įvairiapusiškumą, įgyvendinant Planą dalyvauja ir kitos institucijos (Vidaus reikalų ministerija, Nacionalinės teismų administracijos mokymo centras, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Generalinė prokuratūra).

4.4.2. NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖ INTEGRACIJA

Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis lygių teisių, lygių galimybių, diskriminacijos prevencijos, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo, neįgalumo kompensavimo, decentralizacijos, destigmatizacijos principais.

2012 metais mūsų šalyje valstybinę socialinio draudimo invalidumo pensiją gavo 75,1 tūkst. žmonių, netekto darbingumo – 142,7 tūkst., šalpos pensiją – 42,3 tūkst., t. y. iš viso neįgaliųjų pensijos mokamos 260,1 tūkst. gyventojų. Neįgalumo pensijas gaunančių vyrų ir moterų skaičiai skiriasi nedaug: 48 proc. vyrų ir 52 proc. moterų. Neįgalių vaikų skaičius siekė 15,5 tūkst.

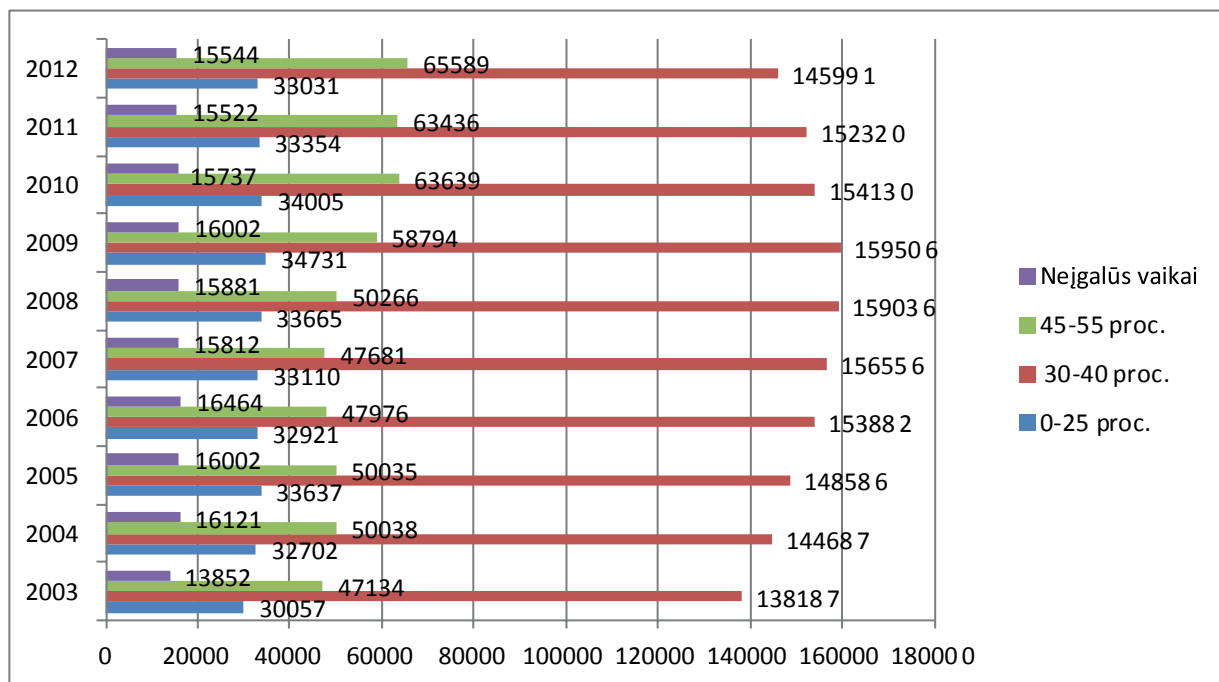
Būtina pažymėti, kad 2009 metais pradėjo mažėti pirmą kartą pripažintų neįgaliais asmenų skaičius, t. y. 2002 m. darbingo amžiaus asmenų, kurie pirmą kartą buvo pripažinti neįgaliais, buvo 20,2 tūkst., 2005 m. – 22,3 tūkst., 2007 m. – 26,6 tūkst., 2008 m. – 27, 2 tūkst., o 2009 m. – 22,8 tūkst. 2012 m. tokių asmenų buvo – 14,3 tūkst.

Dažniausiai darbingo amžiaus asmenys pripažįstami neįgaliais dėl piktybinių navikų, kraujotakos sistemos, jungiamojo audinio bei skeleto-raumenų sistemos ligų. Sunkiausių negalią dažniausiai lemia navikai, kraujotakos sistemos ligos ir psichikos bei elgesio sutrikimai.

Pagrindinė vaikų negalios priežastis – psichikos ir elgesio sutrikimai, įgimtos formavimosi ydos, deformacijos ir chromosomų anomalijos bei nervų sistemos ligos.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 2 d. nutarimas Nr. 1281 „Dėl Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 134-6362; 2012, Nr. 121-6076).

Neįgalių asmenų skaičiaus dinamika pagal darbingumo lygį (invalidumo grupes) ir neįgalumo lygį 2002–2012 m.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

4.4.2 –1 iliustracija

Šioje iliustracijoje pateikti duomenys patvirtina, kad per 2009–2012 metus stabilizavosi asmenų, gaunančiųjų priežiūros (pagalbos) kompensacijas, skaičius (2006 m. – 21,7 tūkst. žmonių, 2008m. – 78,3 tūkst., 2009 m. – 85,7 tūkst., 2010 m. – 76 tūkst., 2011 m. – 64,1 tūkst., 2012 m. 58,3 tūkst.). 2012 m. 1,1 tūkst. vaikų gavo slaugos išlaidų kompensacijas, 7,1 tūkst. – priežiūros (pagalbos) išlaidų kompensacijas.

4.4.2.1. Neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimas

2013 m. vasario 5 d. patvirtintas naujas Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos įgyvendinimo 2013–2015 metais priemonių planas⁶⁵, kurio tikslas – užtikrinti skirtingas negalias turinčių neįgaliųjų teisių, pagrindinių laisvių gynimą nediskriminuojant dėl jų neįgalumo, ir sudaryti palankias sąlygas tobulinti socialinės integracijos procesą.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. A1-43 „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2015 metų programos įgyvendinimo 2013–2015 metais priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 15-740).

Valstybės biudžeto lėšos programoms ir priemonėms įgyvendinti

Programos, priemonės pavadinimas	2012 m. panaudota tūkst. litų	2013 m. skirta tūkst. litų
Programa „Neįgaliųjų socialinė integracija“	25020,2, iš jų 129,7 turtui	25005
1. Plėtoti paslaugų neįgaliesiems prieinamumą, didinti neįgaliųjų savarankiškumą ir skatinti jų įsidarbinimo galimybes, iš jų:	19557,8	19727
1.1. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų įgyvendinimas	14194,5	14937,7
1.2. Žmonių, turinčių fizinę negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo projektų įgyvendinimas	146	150
1.3. Periodinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo finansavimo projektų įgyvendinimas	882	882
1.4. Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų įgyvendinimas	4085,3	3620
1.5. Profesinės reabilitacijos metodinių centrų veiklos rėmimas	250	137,3
2. Gerinti informacinę aplinką neįgaliesiems, iš jų:	825,2	650
2.1. Lietuvių gestų kalbos vertėjų paslaugų teikimo priemonių plano įgyvendinimas	795,2, iš jų 129,7 turtui	620
2.2. UNRIIS duomenų bazės administravimas ir priežiūra	30	30
3. Pritaikyti neįgaliesiems būstą ir jo aplinką	2884,5	2828
Pritaikyti neįgaliesiems būstą ir jo aplinką	2884,5	2448
IS „Infostatyba“ paskelbtų projektų tikrinimas ir dalyvavimas komisijų darbe priimant neįgaliesiems svarbius statinius		380
4. Teikti finansinę paramą neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose	1713,8	1750
5. Mokėti 20 proc. BSI dydžio išmokas neįgaliesiems, auginantiems vaikus, komunalinėms paslaugoms, elektros energijos ar telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti	38,9	50

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

4.4.2–1 lentelė

Konkurso būdu atrinkamų neįgaliųjų socialinei integracijai skirtų projektų finansavimas:

1. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai. 2012 metais finansuoti 408 konkurso būdu atrinkti Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai 60 savivaldybių, kuriuos įgyvendino neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančios organizacijos. Neįgaliųjų asociacijos įgyvendino 258 projektus, viešosios įstaigos – 123 projektus, religinės bendruomenės ir bendrijos – 12 projektų, kaimo ir miesto gyventojų bendruomenės – 13 projektų, labdaros ir paramos fondas – 2 projektus. Šiems projektams įgyvendinti iš valstybės ir savivaldybių biudžetų iš viso panaudota 15597,6 tūkst. litų, iš jų iš valstybės biudžeto panaudota 14194,5 tūkst. litų suma (projektams finansuoti panaudota 13617,5 tūkst. litų, savivaldybių administracijoms atrinktiems projektams administruoti – 577 tūkst. litų), iš savivaldybės biudžeto – 1403,1 tūkst. litų. 2012 metais socialinės integracijos projektuose naudą gavo per 45000 neįgaliųjų, 17 proc. sunkių neįgalumo lygį turinčių asmenų.

2. Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektai. 2012 metais finansuoti 25 konkurso tvarka atrinkti skėtinių neįgaliųjų asociacijų įgyvendinti Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektai. Projektams įgyvendinti panaudota 4085,3 tūkst. litų.

3. Periodinių ir informacinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo projektai. 2012 metais finansuota 11 konkurso tvarka atrinktų Periodinių ir informacinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo finansavimo projektų, kuriuos įgyvendino 7 neįgaliųjų asociacijos ir 4 viešosios įstaigos. Projektams įgyvendinti panaudota 882 tūkst. litų suma. Buvo leidžiami ir platinami 9 periodiniai leidiniai ir 2 informaciniai leidiniai neįgaliesiems.

4. Žmonių, turinčių negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo projektai. 2012 metais finansuoti konkurso tvarka atrinkti 2 Žmonių, turinčių negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo projektai, skirti asmenims, kurie neseniai prarado regėjimą, mokyti mobilumo ir savarankiškumo bei asmenims, turintiems judėjimo negalią mokyti vairuoti. Projektams įgyvendinti panaudota 146 tūkst. litų suma.

4.4.2.2. Gyventojų aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis

2012 metais buvo tęsiamas Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Įsigyti bei aprūpinti neįgalius asmenis techninės pagalbos priemonėmis“ įgyvendinimas. Priemonė įgyvendinama ne tik aprūpinant neįgalius asmenis techninės pagalbos priemonėmis (toliau – TPP), bet ir jas remontuojant. Šių funkcijų vykdymas yra priskirtas Techninės pagalbos neįgaliesiems centrui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Centras), kurio tikslas – užtikrinti vykdomų neįgaliųjų socialinės integracijos priemonių, veiklos ir projektų, skirtų neįgaliųjų medicininei, socialinei ir profesinei reabilitacijai gerinti, įgyvendinimą bei užtikrinti gyventojų aprūpinimą TPP, tenkinant specialiuosius poreikius.

Lietuvoje yra sudarytos sąlygos asmenims gauti iš Centro centralizuotai nupirktais ir pagal asmens poreikius pritaikytas TPP arba, pačiam įsigijus TPP, gauti nustatyto dydžio kompensaciją vadovaujantis Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašu⁶⁶.

2012 m. programai „Gyventojų aprūpinimas techninės pagalbos priemonėmis“ įgyvendinti asignavimai sudarė 7038 tūkst. Lt. Techninės pagalbos priemonėmis aprūpinta daugiau kaip 34 tūkst. gyventojų, iš jų 32583 asmenys – judėjimo techninės pagalbos priemonėmis, 1603 asmenys aprūpinti regos, 287 – klausos techninės pagalbos priemonėmis. Bendras TPP patenkinimo lygis per 2012 m. – 90 proc. 2013 m. šiai programai įgyvendinti patvirtinti planuoti asignavimai sudaro 7038 tūkst. Lt.

4.4.2.3. Finansinės pagalbos priemonių neįgaliesiems studentams teikimas

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintu Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašu⁶⁷ (toliau – Tvarkos aprašas), finansinę pagalbą gali gauti studentai, turintys sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį arba 45 procentų ar mažesnę darbingumo lygį, pirmą kartą studijuojantys pagal neuniversitetinių, I ar II pakopos arba vientisųjų universitetinių studijų programą ir neturintys įsiskolinimų bei drausminių nuobaudų.

2012 m. priemonei įgyvendinti buvo patvirtinta 1718 tūkst. litų suma, panaudota 1713,8 tūkst. litų suma, t. y. net 99,8 proc. priemonei įgyvendinti patvirtintų lėšų. Pagal Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašą remti 1033 neįgalūs studentai, besimokantys 39 aukštosiose mokyklose, iš jų 932 (90,2 proc.) neįgalieji, studijuojantys 26 valstybinėse aukštosiose mokyklose, ir 101 neįgalusis (9,8 proc.), studijuojantis 13 nevalstybinių aukštųjų mokyklų. 1033 neįgaliesiems mokėtos išmokos specialiesiems poreikiams tenkinti, 464 neįgaliesiems mokėtos tikslinės išmokos studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. A1-474 „Dėl Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašo patvirtinimo pakeitimo“ (Žin., 2010, Nr. 122-6242).

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 nutarimas Nr. 117-5021 „Dėl Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 93-3655; 2009, Nr. 93-3655).

4.4.2.4. Būsto pritaikymas neįgaliesiems

Pagal neįgaliojo poreikius gali būti pritaikomas įėjimas į būstą bei vykdomi pritaikymo darbai būsto viduje. Būsto pritaikymo darbus organizuoja savivaldybės arba patys pareiškėjai. Būsto pritaikymo išlaidos dengiamos iš valstybės ir savivaldybės biudžetų dalimis: asmenims, turintiems labai ryškių ir ryškių judėjimo bei apsitarnavimo funkcijų sutrikimų, – 80 procentų iš valstybės biudžeto lėšų ir 20 procentų iš savivaldybės biudžeto lėšų; asmenims, turintiems vidutinių judėjimo bei apsitarnavimo funkcijų sutrikimų, – 50 procentų iš valstybės biudžeto lėšų ir 50 procentų iš savivaldybės biudžeto lėšų. Departamentas kontroliuoja, kad lėšos būtų panaudotos tikslingai (priemonių vykdytojais – 58 savivaldybės, būsto pritaikymo priežiūrą atlieka 4 neįgaliųjų asociacijų atstovai). Maksimalus išlaidų dydis vienam būstui pritaikyti – 185 BSI (24050 Lt).

2012 m. neįgaliųjų poreikiams pritaikytas 251 būstas: iš valstybės biudžeto panaudota 2509,19 tūkst. Lt; savivaldybių biudžetų lėšos – 946,56 tūkst. litų.

4.4.2.5. Profesinės reabilitacijos programa

Lietuvoje viena esminių nuostatų, formuojant neįgaliųjų socialinės integracijos politiką, yra neįgaliųjų įtraukimas ir socialinis gyvenimas. Siekiant atkurti ar padidinti neįgalaus asmens darbingumą, profesinę kompetenciją bei pajėgumą dalyvauti darbo rinkoje, 2012 metais toliau yra vykdoma Profesinės reabilitacijos programa ir teikiamos profesinės reabilitacijos paslaugos. Šiuo metu profesinės reabilitacijos paslaugas teikia 13 įstaigų.

2012 m. profesinės reabilitacijos programą baigė 626 asmenys, iš jų 339 asmenys įsidarbino. Profesinės reabilitacijos paslaugoms teikti panaudota 10091,7 tūkst. Lt (ES parama).

Profesinės reabilitacijos programoje dalyvaujantiems asmenims skiriama ir mokama profesinės reabilitacijos pašalpa. Ji skiriama ir mokama neatsižvelgiant į kitas gaunamas pajamas iš valstybės biudžeto. Per 2012 m. panaudota 2350,1 tūkst. litų profesinės reabilitacijos pašalpoms mokėti.

Profesinės reabilitacijos paslaugos teikiamos remiantis Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašu ir Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklėmis⁶⁸ (toliau – Įsakymas). Nauja šio Įsakymo redakcija profesinės reabilitacijos programoje gali dalyvauti asmuo, jeigu jo darbingumo lygis yra 0–45 procentų. Asmenys, turintys lengvą neįgalumo lygį arba 50–55 proc., siunčiami į formaliojo profesinio mokymo programas. Keičiama profesinės reabilitacijos poreikio nustatymo tvarka: asmuo, norėdamas dalyvauti profesinės reabilitacijos programoje, turi pateikti prašymą teritorinei darbo biržai. Teritorinė darbo birža, įvertinusi profesinius kriterijus ir asmens motyvaciją bei pasiryžimą sugrįžti į profesinį gyvenimą, priima sprendimą dėl siuntimo į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDNT) nustatyti profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio. Teritorinė darbo birža atsižvelgdama į NDNT išvadą dėl poreikio priima, sprendimą dėl asmens dalyvavimo profesinės reabilitacijos programoje.

2013 m. profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo priemonei skirta 3,5 mln. Lt.; 2,5 mln. Lt. profesinės reabilitacijos pašalpoms mokėti.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. A1-302 „Dėl profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašo ir Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 6-163; 2010, Nr. 9-458; 2013, Nr. 29-1406).

4.4.3. POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ BEI JŲ ŠEIMŲ NARIŲ SUGRĮŽIMO Į LIETUVĄ VEIKLOS 2013–2015 METŲ PLANAS

Siekiant toliau teikti valstybės paramą grįžtantiems į Lietuvą politiniams kaliniams ir tremtiniams bei jų šeimų nariams (toliau – grįžtantys asmenys), parengtas Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą veiklos 2013–2015 metų planas (toliau – Planas)⁶⁹. Plane numatomos tęstinės Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą 2008-2012 metų programos socialinės integracijos priemonės.

Plano tikslas – užtikrinti, kad visiems grįžtantiems asmenims būtų sudarytos sąlygos gauti nustatytą būsto nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčio dalies kompensaciją už rinkos sąlygomis nuomojamą būstą, kol patys įsigis būstą nuosavybės teise Lietuvoje, ir integruotis į šalies gyvenimą. Tikslu siekiama, skiriant valstybės paramą persikėlimui ir socialinei integracijai grįžtantiems asmenims. Įgyvendinant socialinės integracijos priemones, kompensuojamos persikėlimo išlaidos, skiriamos vienkartinės pašalpos įsikurti, finansuojami lietuvių kalbos kursai, organizuojamas vienišų, garbaus amžiaus grįžtančių asmenų pervežimas į Lietuvą, teikiama socialinė parama kitose valstybėse nuolat gyvenantiems socialiai remtiniams Lietuvos Respublikos piliečiams, norintiems grįžti į Lietuvą, teikiama finansinė parama Vilniaus lietuvių namų gimnazijoje besimokančių grįžtančių asmenų mokyklinio amžiaus vaikų vasaros poilsio stovykloms, gerinant šios gimnazijos buitines sąlygas ir organizuojant kultūrinius renginius, teikiama finansinė parama tremtinių organizacijoms Lietuvoje ir buvusios SSRS teritorijoje veikiančioms lietuvių bendruomenėms bei Grįžtančių tremtinių laikino apgyvendinimo punkto išlaikymo išlaidoms. Siūloma grįžtantiems asmenims būsto nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčio dalies kompensaciją už rinkos sąlygomis nuomojamą būstą skirti nuo 2014 m., t. y. kai bus priimtas Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas ir jį įgyvendinantis teisės aktai.

4.4.4. UŽSIENIEČIŲ, GAVUSIŲ PRIEGLOBSTĮ, SOCIALINĖ INTEGRACIJA

Šiuo metu Lietuvoje gyvena daugiau nei 300 pabėgėlių, didžioji dalis – moterys ir vaikai. Prieglobstį Lietuvoje gavusių užsieniečių, prieglobsčio prašytojų socialinė integracija į vietinę bendruomenę yra pats jautriausias Lietuvos prieglobsčio sistemos elementas. Vienas iš svarbiausių sėkmingos integracijos trukdžių vis dar yra pabėgėlių psichologinės problemos ir bendruomenės, į kurią integruojasi asmenys, pažinimo stoka.

Valstybės paramos priemonės, teikiamas tiesiogiai prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai, įgyvendina Pabėgėlių priėmimo centras, esantis Rukloje. Integracija vykdoma Pabėgėlių priėmimo centre ir Lietuvos savivaldybių teritorijose.

Per 2012 m. Pabėgėlių priėmimo centre paramą gavo 166 prieglobstį gavę užsieniečiai; daugiausia iš Rusijos, Afganistano, Tadžikistano, Baltarusijos, Vietnamo, Gruzijos, Eritrėjos. Lietuva, siekdama prisidėti prie solidarumo ir teisingo atsakomybės pasidalijimo tarp Europos Sąjungos valstybių narių principo užtikrinimo ir atsižvelgdama į Europos Komisijos bei Maltos Respublikos siūlymą prisijungti prie Maltos rengiamo, bendrai finansuojamo iš Europos pabėgėlių fondo projekto dėl užsieniečių, atvykusių iš trečiųjų šalių, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, perkėlimo iš Maltos į kitas Europos Sąjungos valstybes nares (toliau – Perkėlimo projektas), 2012 m. gruodžio mėn. perkėlė iš Maltos Respublikos į Lietuvos Respubliką 4 prieglobsčio prašytojus (vienas prieglobsčio prašytojas gimė jau Lietuvos Respublikoje).

Taip pat buvo organizuojami seminarai, skirti savivaldybių ir nevyriausybinėms organizacijoms, kitų institucijoms ir įstaigų darbuotojams, dirbantiems užsieniečių, gavusių prieglobstį, socialinės integracijos srityje, mokytis, įvairūs kultūriniai renginiai, skatinantys kitų kultūrų pažinimą.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. A1-491 „Dėl Politinių kalinių ir tremtinių bei jų šeimų narių sugrįžimo į Lietuvą veiklos 2013-2015 metų plano patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 132-671).

4.4.5. EKONOMINĖS MIGRACIJOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įgyvendindama Užsienio reikalų ministerijos koordinuojamos „Globalios Lietuvos“ strategijos priemonės, 2012 m. išleido elektroninį leidinį „Gyvenimas ir darbas Lietuvoje“, kuriame susistemintai pateikta informacija apie darbą, verslo pradžia, mokesčius, socialines garantijas, sveikatos apsaugą, socialinį būstą, švietimą, jaunimo politiką, Lietuvos Respublikos pilietybės klausimus, asmens dokumentus, taip pat teisinę pagalbą, bei kitus klausimus, kurie yra aktualūs iš Lietuvos emigravusiems ir ketinantiems ar bent svarstantiems galimybę sugrįžti į Lietuvą tautiečiams.

Ministerija 2012 m. taip pat organizavo viešąjį psichologinių konsultacijų internetu teikimo iš Lietuvos išvykusiems asmenims konkursą ir su viešąjį konkursą laimėjusia VšĮ „Gera būseną“ pasirašė sutartį dėl paslaugų teikimo 2012 m., nustatyta galimybė šią sutartį pratęsti 2 metams (2013 m. ši Sutartis buvo pratęsta 2 metams). Šia priemone siekiama užtikrinti, kad asmenys, išvykę iš Lietuvos, turėtų galimybę gauti nemokamą anoniminę psichologinę pagalbą internetu (daugiausia per nemokamą „Skype“ programą ir el. paštu). Profesionalių psichologų teikiamos konsultacijos emigrantams, susidūrusiems su įvairiomis socialinėmis ar psichologinėmis problemomis, padeda išvengti rimtesnių psichikos sutrikimų, stiprina jų emocinę būklę, o visa tai padeda siekti pagrindinio „Globalios Lietuvos“ strategijos tikslo – siekiama neprarasti ryšių su išvykusiais Lietuvos gyventojais.

4.5. VALSTYBĖS PARAMA BŪSTUI ĮSIGYTI AR IŠSINUOMOTI

Šiuo metu galiojantys teisės aktai nustato dvi paramos, teikiamos fiziniams asmenims ir šeimoms, turintiems nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, formas:

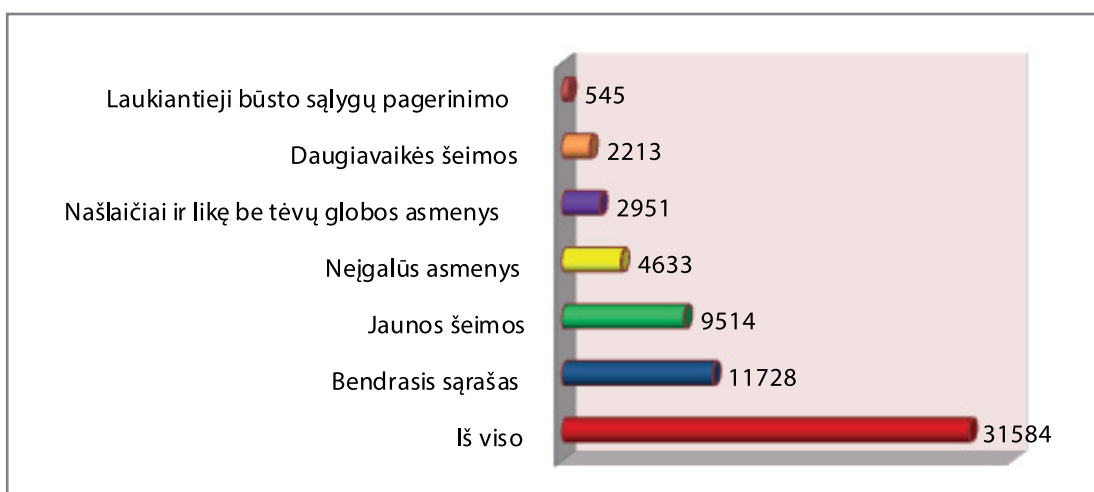
- *parama būstui įsigyti teikiama*: skiriant subsidijas būsto kredito daliai apmokėti, padengiant būsto kredito palūkanas bei draudimo įmokas ar jų dalį. Teikiant paramą būstui įsigyti, siekiama, kad šeimos ir asmenys, atitinkantys teisės aktuose numatytus reikalavimus (neviršijantys didžiausių Vyriausybės nustatytų pajamų ir turto dydžių), patys galėtų įsigyti būstą rinkoje;
- *parama būstui išsinuomoti teikiama*: mažas pajamas turinčioms šeimoms ir asmenims, nuomojant savivaldybės socialinį būstą. Teikiant valstybės paramą būstui išsinuomoti, didinamas savivaldybių socialinio būsto fondas ir siekiama, kad mažas pajamas turintys asmenys, neturintys ir negalintys įsigyti nuosavo būsto, galėtų išsinuomoti būstą iš savivaldybės.

Valstybės parama būstui įsigyti ar išsinuomoti finansuojama iš Specialiajai valstybės paramos gyvenamiesiems namams, butams įsigyti finansavimo programai įgyvendinti valstybės biudžete numatytų asignavimų ir iš programos pajamų įmokų.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2009 metais 61 asmuo (šeima) gavo valstybės remiamą būsto kreditą (gauto kredito suma – 5926,0 tūkst. litų), 2010 metais – 23 (gauto kredito suma – 2189,0 tūkst. litų), 2011 metais – 80 (gauto kredito suma – 7355,0 tūkst. litų), 2012 metais – 60 (gauto kredito suma – 5202,3 tūkst. litų). Atitinkamai asmenims (šeimoms) suteiktos subsidijos: 2009 metais – 619,0 tūkst. litų, 2010 metais – 300,0 tūkst. litų, 2011 metais – 806,0 tūkst. litų, 2012 metais – 594,3 tūkst. litų. 2012 metais daugiausia asmenų (šeimų), pasinaudojusių valstybės remiamais būsto kreditais, buvo Vilniaus miesto savivaldybėje (29 procentai), Marijampolės savivaldybėje (12 procentų), Šiaulių miesto savivaldybėje (9 procentai).

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2012 metais 31 584 asmenys (šeimos), turintys teisę į socialinį būstą ir įrašyti į savivaldybėse sudaromus sąrašus, pageidavo išsinuomoti socialinį būstą – tai 4 procentais daugiau negu 2011 metais.

Socialinio būsto laukiančių asmenų (šeimų) sąrašai 2012-12-31

Lietuvos statistikos departamento duomenys

4.5-1 iliustracija

Augančiam socialinio būsto poreikiui įtakos turi naujų, neįsivertintų darbo rinkoje šeimų kūrimasis ir nepakankamos asmenų (šeimų) pajamos nuosavam būstui įsigyti. Daugiausia asmenų (šeimų), norinčių išsinuomoti savivaldybių socialinį būstą, buvo Vilniaus (20 proc.), Kauno (12 proc.) ir Klaipėdos (8 proc.) miestų savivaldybėse.

Vadovaujantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliktos 2004–2012 m. socialinio būsto poreikio ir šio būsto poreikio tenkinimo analizės rezultatais, darytina išvada, kad kasmet savivaldybės socialiniu būstu aprūpina apie 850 šeimų ir asmenų (tenkinama tik apie 3 proc. poreikio), tačiau, nepaisant socialinio būsto poreikio tenkinimo rodiklių, šeimų ir asmenų, turinčių teisę į socialinį būstą, skaičius kasmet padidėja 1680 šeimų ir asmenų: 2012 m., palyginti su 2004 m., socialinio būsto poreikis padidėjo 3,4 karto. Tokiu atveju mažas pajamas turinčioms šeimoms ir asmenims galimybė išsinuomoti savivaldybės socialinį būstą gali būti suteikta tik praėjus 20–30 metų po prašymo išnuomoti socialinį būstą pateikimo.

Išanalizavus ir įvertinus paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti sistemos funkcionavimą, nuspręsta, kad galiojantis paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teisinis reglamentavimas neužtikrina pakankamai veiksmingo žmogaus teisės į būstą įgyvendinimo. Atsižvelgdama į tai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo projektą, kuris paskelbtas Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų informacinės sistemos Teisės aktų projektų registravimo posistemyje. Įstatymo projekte reglamentuojama nauja paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teikimo forma – nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčių dalies kompensacija – ir nustatoma, kad šeimos ir asmenys, turintys teisę į socialinį būstą ir rinkos sąlygomis nuomojantys būstą iš fizinių ar juridinių asmenų, įgyja teisę į nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčių dalies kompensaciją. Būsto nuomos mokesčio dalies kompensavimas ne tik padidins galimybes šeimoms ir asmenims apsirūpinti būstu, bet ir sudarys galimybę išsinuomoti poreikius atitinkantį būstą.

Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo projekto tikslai:

- nuolat remti teisę į socialinį būstą turinčių šeimų ir asmenų galimybes turėti tinkamą būstą;
- nustatyti (papildyti) savivaldybių būsto fondo plėtros bei paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teikimo formas ir finansavimo šaltinius;
- nustatyti būsto nuomos ar išperkamosios nuomos mokesčių dalies kompensavimo sąlygas;
- skatinti viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimą būstų statybos ir nuomos srityse;
- mažinti priverstinai iškeldinamų iš savivaldybės nuomojamų būstų šeimų ir asmenų skaičių ir sudaryti sąlygas racionaliau valdyti, naudoti savivaldybės (valstybės) gyvenamąsias patalpas ir jomis disponuoti;
- užtikrinti, kad paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti gautų tik tos šeimos ir asmenys, kurių turtas ir pajamos yra mažesni už Vyriausybės nustatytus dydžius.

Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo projektas šiuo metu yra tikslinamas pagal gautas iš kitų suinteresuotų institucijų išvadas ir bus teikiamas derinti Teisingumo ministerijai. Įvertinus Teisingumo ministerijos pastabas ir pasiūlymus, įstatymo projektas bus teikiamas svarstyti Vyriausybei.

BENDRUOMENIŲ, VAIKŲ, JAUNIMO, ŠEIMOS REIKALAI

5.1. BENDRUOMENIŲ VAIDMUO IR SAVANORIŠKOS VEIKLOS PLĖTOJIMO KRYPTYS

5.1.1. VIETOS BENDRUOMENIŲ SAVIVALDOS PROGRAMA

2012 m. pirmą kartą buvo pradėta įgyvendinti **Vietos bendruomenių savivaldos programa**⁷⁰ (toliau – programa), kuria siekiama skatinti bendruomenes visoje Lietuvoje aktyviai dalyvauti priimant sprendimus dėl lėšų panaudojimo, tenkinant vietos bendruomenių viešuosius poreikius. Programai įgyvendinti 2012 m. iš valstybės biudžeto buvo skirta 8 mln. litų, kurie savivaldybėms paskirstyti pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos pateiktus duomenis apie dirbančių ir mokančių gyventojų pajamų mokesčių žmonių skaičių savivaldybėse.

Įgyvendinant programą dalyvavusios savivaldybės, atsižvelgdamos į Vietos bendruomenių savivaldos programos įgyvendinimo aprašo nuostatas⁷¹, iki 2012 m. balandžio 1 d. parengė ir patvirtino lėšų vietos bendruomenių sprendimams įgyvendinti skyrimo ir naudojimo tvarkos aprašus. Tada savivaldybėms buvo pervestos lėšos pagal pasirašytas trišales sutartis tarp ministerijos, Socialinių paslaugų priežiūros departamento ir savivaldybių administracijų. Pagal savivaldybių ataskaitų duomenis, iš programai įgyvendinti 2012 metams skirtų 8 mln. Lt buvo panaudota 7924,4 tūkst. Lt. Iš jų: einamiesiems tikslams – 5384,6 tūkst. Lt (67,95 proc.), o ilgalaikiam turtui įsigyti – 2539,8 tūkst. Lt (32,05 proc.).

Nepanaudota - 75,6 tūkst. Lt (0,95 proc.) programos lėšų. 100 proc. pervestų lėšų panaudojo 21 savivaldybė, daugiau nei 99 proc. – 36 savivaldybių administracijos.

2012 metais įgyvendinant Vietos bendruomenių savivaldos programą dalyvavo 551 seniūnija, priimti 1992 Vietos bendruomenių tarybos (toliau – VBT) sprendimai dėl finansuojamų veiklų. Daugiausia lėšų panaudota vietos bendruomenių viešiesiems poreikiams tenkinti, t. y. viešųjų erdvių ir aplinkos kokybei gerinti vietos bendruomenėse: miestelių ir kaimo vietovėms gražinti bei puoselėti, poilsiaviečių, parkų priežiūrai, informacinių stendų gamybai,

⁷⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. A1-543 „Dėl Vietos bendruomenių savivaldos 2012 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 161-7665).

⁷¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. A1-49 „Dėl Vietos bendruomenių savivaldos 2012 metų programos įgyvendinimo aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 15-661).

kapinaitėms tvarkyti, kopyltstulpių remontui. Be to, vietos bendruomenės įsigijo aplinkai tvarkyti ir prižiūrėti būtiniausių priemonių.

Antra pagal dydį VBT priimtų sprendimų sritis buvo kultūrinė ir švietėjiška veikla, t. y. savišvietos ir kultūriniai renginiai, bendruomenės narius suburti, bendruomenei už jos ribų garsinti padedančios šventės. Siekiamos sudaryti palankesnes jaunimo užimtumo galimybes, VBT daug sprendimų priėmė dėl vaikų žaidimo, krepšinio aikštelių įrengimo, įvairaus sportinio inventoriaus įsigijimo, jaunimo sporto komandų veiklos ir bendruomenių vaikų ir jaunimo stovyklų finansavimo.

Atsižvelgiant į 2012 m. ataskaitinio laikotarpio programos vykdytojų (savivaldybių) ataskaitose pateiktas išvadas ir rezultatus, galima teigti, kad pagrindiniai tikslai, kurie buvo orientuoti į vietos bendruomenių savivaldos savarankiškumą ir skatinimą, sudarant galimybes vietos bendruomenėms pačioms spręsti joms aktualius klausimus, viešųjų bendruomenių poreikių tenkinimą, bendruomenių sutelktumo ir tarpusavio pasitikėjimo stiprinimą bei bendruomenės narių atsakomybės už bendruomenėse sprendžiamus klausimus didinimą, pasiekti. Anot programos vykdytojų, programa pasiteisino ir sudarė palankias galimybes bendradarbiauti vietos bendruomenėse veikiančių įvairių organizacijų ir institucijų atstovams.

Nuo 2012 m. rugsėjo 3 d. iki spalio 13 d. atlikto vidaus audito ataskaitos išvados buvo teigiamos, tačiau ataskaitoje taip pat buvo pateikta rekomendacijų, kaip tobulinti programos įgyvendinimą.

2012 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais buvo organizuota programos vykdytojų (savivaldybių administracijų, seniūnų ir VBT) atstovų anketinė apklausa, kurios rezultatai pristatyti ir aptarti 2012 m. gruodžio mėn. 12 d. organizuotoje programos aptarimo konferencijoje.

Apklausoje dalyvavo atstovai iš 56-ių savivaldybių. Į anketos klausimus atsakymus atsiuntė 510 asmenų (41 už programos įgyvendinimą atsakingas savivaldybės administracijos atstovas, 205 seniūnai ir 264 VBT nariai). Nors apklausos rezultatų duomenys rodo, jog programa pasiteisino ir davė gerų rezultatų, tačiau apklausos dalyviai įvardijo nemažai sunkumų, su kuriais susidūrė programos vykdytojai ir sprendimų priėmėjai. Apklausos dalyviai taip pat įvardijo problemas, į kurias programos rengėjai ir vykdytojai turėtų atsižvelgti ateityje:

- problemų formuojant VBT kilo dėl nepakankamo bendruomenių aktyvumo ir žmonių nenoro dalyvauti VBT veikloje dėl laiko arba motyvacijos stokos;
- seniūnijų neturintiuose miestuose VBT formuoti buvo ne tik sudėtinga, bet apskritai reikėjo nemažai sumanumo, nenumatytų papildomų organizacinių procedūrų ir kitokių nestandartinių sprendimų;
- kai kurios bendruomenės ir seniūnijos neturėjo išsamių savo teritorijos padėties analizių, todėl priimant sprendimus jų galimybės lėšas panaudoti įvairesnėms problemų sritims buvo labai ribotos;
- viešųjų pirkimų procedūrų sudėtingumas, nepakankamas programos finansavimas bei lėšų paskirstymas ketvirčiais (dėl pastarosios problemos buvo sudėtinga vykdyti brangiau kainuojančių prekių arba paslaugų pirkimą);
- patirties diskutuojant, tariantis, sprendžiant dėl bendruomenės poreikių prioritetų, savarankiškai priimant įvairius sprendimus ir kt. stoka.

Respondentai taip pat suformulavo rekomendacijas programos rengėjams ir vykdytojams, iš kurių pagrindinės yra tokios:

- koreguoti VBT sudėties proporcijas;
- sudaryti galimybę lėšas taupyti, kad vėliau – po metų ar dvejų – būtų galima vykdyti didesnės apimties ir sudėtingesnius projektus konkrečioje vietovėje;
- savivaldybės galėtų turėti galimybę programos lėšas skirstyti ne ketvirčiais, bet pagal realiai įvertintus poreikius;

- sudaryti galimybę vietos bendruomenių organizacijoms ir kitoms įstaigoms bei organizacijoms pačioms įgyvendinti lėšų panaudojimo sprendimus;
- finansuotinas programos veiklas planuoti iš anksto, o ne prasidėjus finansiniams metams;
- supaprastinti atsiskaitymą ir sumažinti ataskaitų kieki.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. vasario 25 d. įsakymu buvo patvirtinta Vietos bendruomenių savivaldos programa 2013–2015 metams. Kovo 7 d. buvo patvirtintas programos įgyvendinimo aprašas. Jo rengėjai atsižvelgė į šios programos 2012 m. įgyvendinimo patirtį, apibendrintus savivaldybių, seniūnų ir bendruomenių vertinimus bei ministerijos vidaus audito rekomendacijas. Bendrieji programos tikslai ir uždaviniai liko nepakitę, o programai įgyvendinti 2013 m. iš valstybės biudžeto buvo skirta 8 mln. litų. Kaip ir 2012 m., 2013 metais programoje dalyvauja ir sutartis pasirašė visos šalies savivaldybės.

5.1.2. BENDRUOMENIŲ SOCIALINĖS PLĖTOS PROGRAMA

Bendruomenių socialinės plėtros programa⁷² glaudžiai siejasi su anksčiau aprašyta programa ir yra orientuota į bendruomenių organizacijų stiprinimą ir jų vaidmens didinimą. Įgyvendinant 2011 metais patvirtintos Bendruomenių socialinės plėtros 2011–2013 metų programos priemones, siekiama įgyvendinti nevyriausybinų organizacijų plėtros politiką bei skatinti bendruomenių organizacijų plėtrą socialinėje srityje.

Programos priemonėmis siekiama sudaryti sąlygas ilgalaikiai bendruomeninės veiklos plėtrai, finansuoti perspektyviausių bendruomenių organizacijų veiklą, gerosios patirties sklaidą, stiprinti nevyriausybinų organizacijų, bendruomenių ir viešojo sektoriaus partnerystę bei skatinti nevyriausybinų organizacijų ir bendruomenių verslumą.

2012 m. bendruomenių organizacijų komunikacijai skirto tinklalapio www.bendruomenes.lt finansavimas sudarė galimybę savo svetainės tinklalapyje susikurti dešimčiai naujų bendruomenių organizacijų. Bendravimas tarpusavyje suteikė bendruomenių organizacijų atstovams pasitikėjimo. Atstovai dalinosi patarimais dėl socialinės veiklos bendruomenėje galimybių, dėl bendruomenių organizacijoms prieinamų finansavimo šaltinių, užsienio partnerių paieškos ir kitais klausimais.

Pagal priemonę „Bendruomenių organizacijų projektai, skirti šių organizacijų socialinei veiklai palaikyti ir plėtoti“ 2012 m. buvo finansuoti 46 projektai. Dauguma projektų dalinosi gerąja patirtimi, informacija. Džiugu, kad vis daugiau bendruomenių organizacijų išdrįsta imtis teikti bendruomenei reikalingas paslaugas. Deja, dauguma savivaldybių tokiai bendruomenių veiklai teikia tik projektinį finansavimą, o ne pasirašo paslaugų teikimo sutartis. Tačiau bendruomenių organizacijos, glaudžiai dirbdamos su jų teritorijoje gyvenančiais žmonėmis bei pasitelkdamos savanorių, finansuojamuose projektuose kasmet atranda naujų veiklos formų, pvz., pagyvenusių žmonių lankymas namuose, namų ruošos pagalbos paslauga neįgaliesiems asmenims arba vienišiesiems seneliams, kurie neturi jais pasirūpinti galinčių artimųjų ir kt.

2012 metais ministerijos iniciatyva arba kartu su įvairių rajonų bendruomenių ar kitomis organizacijomis buvo surengti 5 bendruomenių forumai. Forumuose buvo pristatyta ir aptarta konkretaus rajono bendruomenių organizacijų veiklos ir finansavimo padėtis, diskutuota apie bendruomenių organizacijų ir vietos savivaldos institucijų bendradarbiavimo tobulinimą, buvo pristatyti 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programos tikslo „Didinti bendruomenių ir nevyriausybinų organizacijų vaidmenį“ uždaviniai ir preliminarios programos įgyvendinimo kryptys. 2013 metais numatyta surengti 6 bendruomenių forumus, kuriuose daugiausiai būtų diskutuojama socialinio verslumo tema bei generuojamos bendruomenės ir kitų nevyriausybinų organizacijų įgyvendintinų paslaugų idėjos.

⁷² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 21 d. įsakymas Nr. A1-31 „Dėl Bendruomenių socialinės plėtros 2011–2013 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 10-455).

2012 m. *bendruomenių organizacijų atstovų mokyme* socialinio verslumo skatinimo ir kompetencijų įgijimo, vykdam socialinę veiklą, organizavimo klausimais dalyvavo ir kvalifikacijos kėlimo pažymėjimus gavo 165 dalyviai iš Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus ir Utenos regionų. Daugiausiai taip besimokančiųjų buvo moterų (144), o vyrų – 21. Tik penktadalis dalyvių buvo jauni žmonės.

Mokymuose dalyviams buvo pristatyta daug konkrečių Lietuvos ir užsienio socialinio verslo pavyzdžių, kuriuos dalyviai žadėjo pradėti realizuoti savo bendruomenėse. Buvo analizuotos jaunimo užimtumo ir verslumo, ypač kaimiškose teritorijose, galimybės. Kalbant apie socialines paslaugas, buvo pristatytas Antanavos bendruomenės verslumo pavyzdys ir verslumą skatinantys Švedijos pavyzdžiai, kai bendruomenės buriasi į grupes ir taip sumažina organizacinio darbo kaštus. Mokymas paskatino daugumą dalyvių svarstyti bendruomenei priimtinių socialinių ir kultūrinių paslaugų teikimo, o kartu ir – lėšų generavimo galimybes.

2012 m. finansuoti trys *bendruomenių organizacijų asocijuotų struktūrų projektai* buvo skirti bendruomenių organizacijų partnerystei, bendradarbiavimui, tarpusavio komunikavimui ir organizacijų veiklos viešinimui stiprinti.

Visos 2012 m. vykdytos bendruomenių organizacijų plėtros programos priemonės iš dalies pagerino šių organizacijų bendradarbiavimą, pajėgino patirties mainų veiklos turinį, sustiprino finansuotų organizacijų ir jų partnerių bei organizacijų lyderių gebėjimus siekti ekonominio savarankiškumo ir imtis teikti bendruomenei reikalingas konkrečias socialines paslaugas.

2013 m. finansavimas (64800 Lt) skirtas toms pačioms trimis bendruomenių organizacijų asocijuotoms struktūroms, kurių veiklos orientuotos į organizacijų narių gebėjimų atstovauti gyventojų interesams stiprinimą bei kitus organizacijų institucinius poreikius.

5.2 VAIKO TEISIŲ APSAUGA, GLOBA (RŪPYBA), ĮVAIKINIMAS

5.2.1. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS INSTITUCIJŲ SISTEMOS PERTVARKA

Siekdamas suformuoti nuoseklią ir koordinuotą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, užtikrinančią tinkamą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą ir atstovavimą jiems, Seimas savo nutarimu⁷³ patvirtino Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepciją (toliau – Koncepcija).

Siekiant Koncepcijos tikslo, bus perskirstomos valstybės ir savivaldybių institucijų atliekamos, su vaiko gerove ir vaiko teisių apsauga susijusios funkcijos, tobulinamas šių funkcijų administravimas, paliekant vaiko teisių apsaugą kaip valstybinę (valstybės perduotą savivaldybėms) funkciją.

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarka bus atliekama šiomis kryptimis: aiškiai apibrėžiami ministerijų ir kitų valstybės institucijų, susijusių su vaiko teisių apsauga, uždaviniai, funkcijos, vieta valstybės institucijų sistemoje, nustatomos konkrečios atsakomybės ribos; sustiprinamos vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo ir kontrolės funkcijos; bus peržiūrima savivaldybių institucijų kompetencija bei tobulinama vaiko teisių apsaugos skyrių struktūra, įstatymais nustatomos pagrindinės vaiko teisių apsaugos skyrių atliekamos funkcijos.

Įgyvendindama Koncepciją, Vyriausybė 2012 metų pabaigoje patvirtino Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos koncepcijos įgyvendinimo priemonių planą. Priemonių plane numatytais priemonėmis numatoma tobulinti vaiko teisių apsaugos teisinį reguliavimą, stiprinant vaiko gerovę užtikrinančių institucijų veiklos koordinavimą, peržiūrint Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių vykdomas funkcijas, tobulinant vaiko globos (rūpybos) ir įvaikinimo teisinį reglamentavimą, skatinant vaiko teisių apsaugos srityje socialinių paslaugų prieinamumą ir įvairovę. Taip pat siekiama užtikrinti savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos institucijų žmogiškųjų išteklių stiprinimą, mažinant specialistų darbo krūvius.

Tuo tikslu buvo padidinti valstybės biudžeto asignavimai 2013 metams, skirti valstybės tarnautojų papildomoms pareigybėms savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriuose steigti, skiriant papildomų lėšų šiems skyriams aprūpinti kompiuterine ir kita organizacine technika.

5.2.2. SMURTAS PRIEŠ VAIKUS

Nors už vaiko fizinį ir emocinį saugumą pirmiausia atsakinga šeima, kasmet įvairios institucijos pateikia duomenis, iš kurių matome, kad šimtai vaikų patiria smurtą bei prievartą šeimoje ir už jos ribų. Emocinis ir psichologinis smurtas prieš vaikus suprantamas kaip: nuvertinimas, menkinimas, žeminimas, šmeižtas, grasinimas, gąsdinimas, atskyrimas, kvailinimas ar kitokie ne fizinio kontakto elgsenos modeliai, judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, sukeliantys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralei ar socialinei sveikatai ir raidai. 2012 m. psichologinio smurto atvejų kur kas daugiau užfiksuota mieste (369 psichologinio smurto atvejai) nei kaime (223).

Smurtas, patirtas paauglystėje, gali paskatinti smurtą patyrusio vaiko socialiai nepriimtina elgesį, todėl ypač svarbu vykdyti prevencinį darbą ir teikti kvalifikuotą pagalbą smurtą patyrusiems vaikams. 2012 m. pabaigos duomenimis, 10–14 metų vaikai daugiausia patyrė fizinį ir psichologinį smurtą, o mažamečiai vaikai (ypač iki 3 m.) daugiausiai patyrė psichologinį smurtą.

⁷³ Seimo 2012 m. kovo 29 d. nutarimas Nr. XI-1954 „Dėl Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 40-1971).

Smurto rūšių pasiskirstymas tarp vaikų pagal amžiaus grupes

Amžiaus grupės	Atvejų, kai vaikas galimai patyrė smurtą, skaičius	Seksualinis smurtas	Fizinis smurtas	Psichologinis smurtas
0–3 m.	179	1	31	147
4–6 m.	171	13	58	100
7–9 m.	211	15	89	107
10–14 m.	510	34	312	164
15–17 m.	272	21	177	74

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys

5.2.2-1 lentelė

Analizuojant duomenis apie smurto pasiskirstymą tarp lyčių, išaiškėja, kad prieš berniukus buvo smurtaujama kiek daugiau nei prieš mergaites – atitinkamai 777 ir 566.

Detaliau nagrinėjus, kokį smurtą ir kur daugiau patiria vaikai, matyti, kad mieste ir kaime seksualinio smurto prieš vaikus atvejų buvo beveik vienodai (mieste – 38 atvejai, kaime – 46), fizinio smurto gerokai daugiau patyrė miestuose gyvenantys vaikai (mieste – 370 vaikų, kaime – 297 vaikai), 2012 m. miestuose taip pat užfiksuotas augantis psichologinio smurto prieš vaikus atvejų skaičius (mieste – 369, kaime – 223).

Fiziškai prieš vaikus daugiausia smurtavo artimi suaugę žmonės – 369 atvejai (iš visų 667 fizinio smurto atvejų), taip pat vaikai daugiausia patyrė artimų suaugusių psichologinį smurtą – 504 atvejai (iš 592 psichologinio smurto atvejų) ir svetimų suaugusiųjų ir svetimų nepilnamečių seksualinį smurtą (2 lentelė):

Smurto prieš vaikus formų raiškos pasiskirstymas pagal smurtautojus

Smurto rūšis	Prieš vaikus smurtavo			
	Svetimi suaugę asmenys	Svetimi nepilnamečiai	Artimi suaugę asmenys	Artimi nepilnamečiai
Seksualinis smurtas	40	26	12	6
Fizinis smurtas	124	159	369	15
Psichologinis smurtas	65	22	504	1

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos duomenys

5.2.2-2 lentelė

Tais atvejais, kai artimoje aplinkoje patiriamas vaikui pažįstamų asmenų smurtas, labai svarbu laiku organizuoti tinkamą ir reikiamą pagalbą, nes kuo anksčiau smurtą patyręs vaikas sulauks pagalbos ir apsaugos, tuo efektyviau jam bus padedama įveikti traumas ir užtikrinti saugumą.

5.2.2.1. Pagalba smurtą patyrusiam vaikui

Įgyvendinant Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programos⁷⁴ priemonę, įvyko kompleksinių paslaugų organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei netiesioginio šeimyninio smurto aukoms (liudininkams), jų šeimų nariams 2012 metais konkursas, kurį įgyvendina 5 nevyriausybinių organizacijų 2012 metais projektą įgyvendinant dirbę kvalifikuoti savo srities specialistai kompleksinę pagalbą suteikė 758 nuo smurto nukentėjusiems vaikams (339 nuo tiesioginio smurto nukentėjusiems berniukams ir 347 mergaitėms bei 30 nuo netiesioginio smurto nukentėjusių berniukų ir 42 mergaitėms), 112 vaikų daugiau nei 2011 metais, ir 125 vaikais daugiau nei 2010 metais ir 483 vaikų šeimoms.

Daugiausia 2012 metais nukentėjusių vaikų (357) patyrė psichologinį smurtą. Nuo fizinio smurto nukentėjo 310 vaikų. Mažiausiai vaikų patyrė seksualinį smurtą – 68 vaikai. Nuo netiesioginio smurto nukentėjo 72 vaikai.

5.2.2.2. Vaikų apsauga nuo seksualinio išnaudojimo

Lietuvos Respublikos Seimas Europos Tarybos konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavo 2012 m. lapkričio 6 d. 2013 m. balandžio 9 d. Lietuva oficialiai perdavė Europos Tarybos Generaliniam sekretoriatui Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos (toliau – Lansarotės konvencija) ratifikavimo dokumentus. Pagal Lansarotės konvencijos 45 straipsnį, konvencija įsigalios pirmą mėnesio dieną, praėjus trims mėnesiams nuo jos deponavimo dienos, 2013 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2012 m. liepos 16–17 d. pasitarimo protokolu Nr. 49 pritarė šios konvencijos įgyvendinimo tarpinstituciniam veiksnių planui.

Šios Lansarotės konvencijos tikslai yra:

- 1) užkirsti kelią seksualiniam vaikų išnaudojimui ir seksualinei prievartai prieš juos ir kovoti su tuo;
- 2) ginti vaikų, tapusių seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos aukomis, teises;
- 3) skatinti nacionalinį ir tarptautinį bendradarbiavimą kovojant su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir seksualine prievarta prieš juos.

Lansarotės konvencija nustatomos pagrindinės prevencinės priemonės, specializuotos institucijos ir koordinavimo priemonės apsaugos ir pagalbos aukoms, intervencijos programos ir priemonės. Konvencija taip pat reglamentuoja seksualinės prievartos prieš vaikus, jų seksualinio išnaudojimo, vaikų pornografijos ir ryšių su vaikais mezgimo seksualiniais tikslais sampratą. Konvencija yra viena iš priemonių skatinti bendradarbiavimą tarptautiniu lygiu, keistis informacija, siekiant užkirsti kelią vaikų seksualinei prievartai ir seksualiniam išnaudojimui. Lansarotės konvencijos 18–23 str. plačiau apibrėžiami seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos veiksmai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo 2009–2014 m. programą „Rizikos grupės vaikai ir jaunimas“. Įgyvendinus minėtą programą, bus įsteigtas pagalbos centras – Vaikams nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos, pagal Islandijos, Barnahus modelį. Lietuva planuoja bendradarbiauti su Islandijos vaiko teisių apsaugos agentūros „Barnahus“ ekspertais, siekdama mokyti Lietuvos specialistus, kaip reikia dirbti su seksualinį išnaudojimą patyrusiais vaikais. Lietuvoje kiekvienam vaikui, patyrusiam seksualinę prievartą ir seksualinį išnaudojimą, nėra garantuojama galimybė gauti būtiną kompleksinę pagalbą (psichologinę, medicininę, teisinę, socialinę ir kt.). Įsteigus centrą Lietuvoje, nukentėjusiems nuo seksualinio išnaudojimo vaikams bus užtikrinta galimybė gauti kvalifikuotą bei veiksmingą kompleksinę pagalbą (individualią, grupinę, šeimos psichologinę pagalbą, taip pat šio centro veikla prisidėtų prie Lansarotės konvencijos nuostatų įgyvendinimo.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 3 d. įsakymas Nr. A1-2 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 2-81)

5.2.3. VAIKO GLOBA

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2012 m. pradžioje Lietuvoje augo 560,4 tūkst. vaikų. Apie du procentai iš jų yra likę be tėvų globos. Nepaisant stiprėjančio darbo su socialinės rizikos šeimomis ir teikiamos pagalbos šiose šeimose augantiems vaikams, vis dar nemažai vaikų kasmet atskiriami nuo tėvų. Tokiems vaikams turi būti užtikrinama alternatyvi globa. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija įtvirtina, kad geriausiai vaiko interesus atitinka jo globa (rūpyba) šeimos aplinkoje. Dažnai galimybės įkurdinti vaiką globėjų šeimoje yra ribotos.

2012 m. gruodžio 31 d. be tėvų globos buvo likę 10542 vaikai. Kiekvienais metais šis skaičius mažėja: 2010 m. pabaigoje jis siekė 11130, o 2011 m. – 10813. Tokią tendenciją galima sieti su kasmet mažėjančiu visų Lietuvoje gyvenančių vaikų skaičiumi, kuris nuo 2010 m. pakito kiek daugiau nei 75 tūkst. 2012 m. pabaigoje, kaip ir 2010 m. bei 2011 m., iš visų 10542 globojamų (rūpinamų) vaikų globojami (rūpinami) daugiausia buvo vyresnio mokyklinio amžiaus vaikai ir paaugliai. 4151 globojamas (rūpinamas) vaikas buvo 10–14 m. amžiaus, o 3171 jaunuolis – 15–17 m. 4–6 metų vaikai sudarė mažiausią globojamų (rūpinamų) vaikų dalį.

Vaiko globos formos: globa šeimoje, šeimynoje ir institucijoje. Lietuvoje yra įtvirtinta 3 globos formos: šeimoje, šeimynoje ir institucijoje. Valstybės tikslas kuo mažiau vaikų, netekusių tėvų globos, apgyvendinti vaikų globos institucijose. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintos deinstitucionalizacijos gairės⁷⁵. Nors daugiau nei pusė globojamų vaikų auga globėjų šeimose, daugumą jų sieja giminystės ryšiai. Tačiau vis dar didesnė dalis vaikų, netekusių tėvų globos, ataskaitiniais metais apgyvendinti vaikų globos institucijose.

Globa šeimoje. 2012 m. gruodžio 31 d. šeimose buvo globojami 6105 vaikai. Šeimose 2012 m. laikotarpiu globojami buvo 2923 berniukai ir 3182 mergaitės. Trys ketvirtadaliai šių vaikų buvo 10–17 metų. 2012 m. pabaigoje 6105 vaikai buvo globojami 4746 šeimose. Pagrindinė globoti motyvuojanti priežastis yra giminystės ryšiai su vaiku. 2012 m. pabaigoje 1875 atvejais globa buvo nustatyta 1467 ne giminaičių globėjų šeimose.

Globa šeimynoje. 2012 m. 27 šalies savivaldybėse veikė 49 šeimynos. Jose buvo globojami 407 vaikai, iš jų 42 turintys negalią. Per 2012 m. šeimynose globa įsteigta 48 vaikams.

Globa institucijoje. 2012 m. pabaigoje vaikų globos institucijose buvo globojama 4030 vaikų. Per 2012 metus vaikams globa (rūpyba) institucijose buvo nustatyta 1205 kartus, iš jų 623 kartus berniukams ir 582 kartus mergaitėms.

Taigi, neatsižvelgiant į tai, kad valstybė vykdo įvairias socialines programas, skirtas tam, kad būtų stiprinamas darbas su socialinės rizikos šeimomis, pritraukiama daugiau globėjų šeimų ir jiems teikiamos paslaugos, vaiko globa institucijoje išlieka opi problema.

Globėjų ir įtėvių paieška, jų rengimas, pagalbos globėjams ir įtėviams teikimas.

Šalyje nemažėjant vaikų globos institucijose augančių ir tėvų globos netenkančių vaikų skaičiui, didelis dėmesys turi būti skiriamas visuomenei informuoti ir šeimoms skatinti priimti sprendimą auginti tėvų globos netekusį vaiką. 2012 metais įtėvių ir globėjų (rūpintojų) rengimą Lietuvoje vykdė 25 įstaigos. Šis skaičius nekinta nuo 2010 m. Visos 60 savivaldybių dėl globėjų ir įtėvių rengimo yra pasirašiusios sutartis su globėjų / įtėvių rengimo įstaigomis; mokymai organizuoti 46 būsimų įtėvių ir globėjų (rūpintojų) grupėms. Mokymuose dalyvavo 229 globėjų (336 asmenys) ir 89 įvaikintojų šeimos (167 asmenys).

Taip pat 2012 m. visos GIMK įstaigos organizavo mokymus esamiems įtėviams ir globėjams (rūpintojams) pagal tęstinę įtėvių ir globėjų (rūpintojų) programą. Tęstiniuose įtėvių ir globėjų (rūpintojų) mokymuose dalyvavo 547 asmenys. Nuo 2007 m. pagal GIMK programą mokyti 95 specialistai. 2012 m. GIMK įstaigose dirbo 54 tokie specialistai, 53 iš jų atestuoti.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. A1-517 „Dėl Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos gairių“ (Žin., 2012, Nr. 135-6912).

5.2.4. SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOS

2012 m. gruodžio 31 d. į Lietuvos Respublikos savivaldybių socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą iš viso įrašytos 10389 socialinės rizikos šeimos, kuriose auga 21303 nepilnamečiai vaikai. Per 2012 m. į apskaitą įrašytos 1766 socialinės rizikos šeimos, kuriose augo 3140 vaikų.

Socialinio darbo gerinimas ir stiprinimas savivaldybėse galėtų sumažinti socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, skaičių. Teikiamos tinkamos paslaugos sudaro sąlygas tokiems vaikams augti biologinėse šeimose. Šiandien, atsižvelgiant į didelį socialinių darbuotojų darbo krūvį, būtina didinti socialinių darbuotojų, dirbančių su socialinės rizikos šeimomis, skaičių, kelti jų kvalifikaciją ir stiprinti profesinį pasirengimą. Taip pat labai svarbu plėsti socialinių ir psichologinių paslaugų spektrą visose savivaldybėse, o ypač kaimuose.

5.2.5. ĮVAIKINIMAS

2012 m. gruodžio 31 d. galimų įvaikinti vaikų apskaitoje buvo 1878 vaikai. Dauguma galimų įvaikinti vaikų yra vyresnio amžiaus, ties paauglystės slenksčiu stovintys ar jau žengiantys į paauglystę dešimtmečiai–keturiolikmečiai, globos įstaigose augantys kartu su broliais ir seserimis. Dažniausiai šiems vaikams būdingi įvairūs raidos sutrikimai: kalbos ir komunikacijos, dėmesio, atminties, elgesio ir emocijų, intelekto sutrikimai, silpnėsi mokymosi gebėjimai.

Iš 1878 galimų įvaikinti vaikų apskaitoje įrašytų vaikų, atsižvelgiant į vaikų interesus, 1477 negali būti siūlomi įvaikinti. Dažniausios to priežastys: paties vaiko nesutikimas būti įvaikintam, artimi ryšiai su biologine vaiko šeima bei giminaičiais, vyresnis amžius ir sunki sveikatos būklė.

Dauguma asmenų, esančių Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvoje, sąrašė yra 34–39 metų neturintys vaikų sutuoktiniai, gyvenantys mieste, gaunantys didesnes nei vidutinės pajamas bei pageidaujantys įvaikinti vaiką iki 2 metų, pirmenybę teikiantys mergaitėms, turinčioms išgydomų sveikatos sutrikimų.

Dauguma sutuoktinių, esančių Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, ir užsieniečių sąrašė, yra Italijos ir Švedijos piliečiai, vyresni nei 40 metų, neturintys savo **vaikų bei pageidaujantys įvaikinti bet kurios lyties vieną iki 9 metų amžiaus vaiką**.

Nuo 2012-04-01 užsieniečiai (tik sutuoktiniai), nuolat gyvenantys užsienyje, gali kreiptis (įrašomi į Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, ir užsieniečių sąrašą) tik dėl vaikų turinčių specialiųjų poreikių įvaikinimo, vadovaujantis Galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais įvaikinimo ikiteisminės procedūros aprašu⁷⁶. Lietuvos Respublikos piliečiai (sutuoktiniai) ir sutuoktiniai, kurių vienas yra Lietuvos Respublikos pilietis, nuolat gyvenantis užsienyje, galės įvaikinti vaikus, kaip ir iki šiol, t. y. be jokių apribojimų.

2012 m. pirmą kartą lietuvių šeimos įvaikino daugiau be tėvų globos likusių vaikų nei užsieniečiai. 2012 metais 92 sutuoktinių poros ir 6 nesusituokę asmenys (moterys), nuolat gyvenantys Lietuvoje, įvaikino 112 tėvų globos netekusių vaikų (daugiausia vaikų iki 3 metų). 2012 m., lyginant su ankstesniais metais, lietuvių šeimos daugiau įvaikino po 2 vaikus bei vaikus, turinčius sveikatos sutrikimų. Taip pat vis daugiau įvaikinama vaikų globos institucijų auklėtinių.

70 Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, ir užsienio piliečių šeimų įvaikino 98 tėvų globos netekusius vaikus, kurie, kaip ir ankstesniais metais, beveik visi turėjo specialiųjų poreikių. Juos įvaikino Italijos, Švedijos ir JAV piliečių šeimos.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 1 d. įsakymas Nr. A1-32 „Dėl Galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais įvaikinimo ikiteisminės procedūros aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 18- 688).

5.2.6. VAIKŲ IŠLAIKYMO FONDO VEIKLA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnis skelbia, kad „tėvų teisė ir pareiga yra auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“. 2002 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.204 str., nustatantis, kad valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Įgyvendinant šią Civilinio kodekso nuostatą⁷⁷ ir įvertinus minėtas aplinkybes, 2006 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas⁷⁸, kuris įsigaliojo 2008 m. sausio 1 d. Įstatymu siekiama užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą ir garantuoti valstybės įsipareigojimą, esant šiame įstatyme nustatytiems pagrindams, suteikti vaikui nustatyto dydžio išlaikymą. Vadovaujantis šiuo įstatymu išlaikymo iš tėvų negaunantys vaikai gali gauti iki 1,5 MGL (šiuo metu – 195 Lt) išmoką per mėnesį. Kartu valstybė įgyja teisę reikalauti, kad asmenys, privalantys išlaikyti vaiką, sugrąžintų valstybei jos išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas. Nuo 2008 m. sausio 1 d. veikiantis Vaikų išlaikymo fondas (toliau – Fondas) įsteigtas taip pat remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 27 str. 4 d., kuri nustato, jog valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų finansiškai už jį atsakingų asmenų tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio.

2008–2012 metais gauta 40343 nauji prašymai gauti išmoką iš Vaikų išlaikymo fondo. Pirmaisiais veiklos metais (2008 m.) Fondas gavo 17970 prašymų gauti išmoką, 2009 m. – 7570, 2010 m. – 5039, 2011 m. – 4665, 2012 m. – daugiau nei 5099 prašymus gauti išmoką. Išmokas iš Fondo nuolat gauna apie 21 000 vaikų.

Per 2012 m. skolininkai, už kuriuos buvo mokamos išmokos iš Vaikų išlaikymo fondo, Fondo administracijai grąžino 1134,8 tūkst. Lt ir sumokėjo 54,5 tūkst. Lt palūkanų, kurios Fondo administracijai priklauso pagal Vaikų išlaikymo fondo įstatymo 11 str. 1 punktą.

Fondo administracija, siekdama susigrąžinti išmokėtas Vaikų išlaikymo fondo išmokas, inicijuoja ikiteisminius tyrimus dėl skolininko baudžiamosios atsakomybės už vengimą pagal priimtą teismo sprendimą arba teismo patvirtintą vaiko (vaikų) išlaikymo sutartį mokėti vaiko išlaikymo lėšas. Iš viso per 2012 m. parengti ir teisės saugos institucijoms pateikti 562 prašymai pradėti ikiteisminį tyrimą, iš jų per 2012 m. buvo pradėti 286 ikiteisminiai tyrimai. Iš viso per 2012 m. pradėti 434 ikiteisminiai tyrimai. 70 ikiteisminių tyrimų baigti ir bylos perduotos nagrinėti teisme, 20 ikiteisminių tyrimų yra baigti baudžiamuoju įsakymu. Fondo administracija gavo 33 teismų kaltinamuosius nuosprendžius.

2012 m. yra parengti 763 sprendimai dėl iš Vaikų išlaikymo fondo išmokėtų išmokų išieškojimo iš skolininko (toliau – sprendimai), kurių nuorašai išsiųsti skolininkams. Per 2012 m. 181 skolininkas apie priimtus sprendimus bei jų teises pasekmes informuotas „Valstybės žiniuose“. Iš viso antstoliams vykdyti 2012 m. pateiktą 722 sprendimai.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262; 2000, Nr. 77, 80, 82).

⁷⁸ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas (Žin., 2006, Nr. 144-5464).

5.3. JAUNIMO POLITIKA

Jaunimo politika – tai kryptinga veikla, kuria sprendžiamos jaunimo problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuoti jauno žmogaus asmenybei bei jam integruotis į visuomenės gyvenimą. Jaunimo politika yra tarpinstitucinė, apimanti daugelį sričių, išvardintų Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymo⁷⁹ 4 straipsnyje, todėl, siekiant užtikrinti efektyvų jaunimo politikos įgyvendinimą, svarbus tarpinstitucinis ir tarpsektorinis bendradarbiavimas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė⁸⁰ 2012–2016 metams patvirtino šias prioritetines jaunimo politikos srities priemones:

1. numatyti priemones ir veiksmus jaunimo užimtumui didinti ir verslumui skatinti;
2. apibrėžti darbą su jaunimu ir jo vykdymo principus, tobulinti institucijų, dirbančių jaunimo srityje, veiklą ir funkcijas;
3. stiprinti jaunimo nedarbo prevenciją: plėsti ir gerinti profesinį informavimą, orientavimą ir konsultavimą, supažindinti jaunuolius su šiuolaikinės visuomenės socialinės bei ekonominės plėtros tendencijomis ir įsidarbinimo galimybėmis.

Siekiant įgyvendinti numatytas priemones, rengiama Užimtumo didinimo 2014–2020 metais strategija, Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos 2014–2016 metų priemonių planas, taip pat numatoma tobulinti jaunimo politikos teisinį reguliavimą (t. y. rengiamas Jaunimo politikos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas).

Nacionaliniu lygmeniu svarbus Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos⁸¹ įgyvendinimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintoje Nacionalinėje jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programoje suformuluoti jaunimo politikos prioritetai, tikslai, veiksnių kryptys, valstybės ir visuomenės 2011–2019 metų siekiai. Šiame strateginiame jaunimo politikos dokumente, orientuotame į jaunimo poreikius atitinkančių palankių sąlygų kūrimą aktyviam jaunam piliečiui, įtvirtintos nuostatos, kurios yra tiesiogiai skirtos jaunimo politikos plėtrai, siekiant sudaryti sąlygas jaunam žmogui tapti aktyviu ir motyvuotu valstybės piliečiu, gebančiu kurti vertingą gyvenimą. 2012–2013 metais įgyvendinamas Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos įgyvendinimo 2011–2013 metų priemonių planas⁸² (šiuo metu yra rengiamas 2014–2016 metų priemonių planas). Naujame priemonių plane bus numatytos priemonės, skirtos socialinio būsto jauniems žmonėms prieinamumui didinti, paramai jaunimo nevyriausybinėms organizacijoms veiklai bei iniciatyvoms, atviro darbo su jaunimu plėtrai, jaunimo politikai regionuose stiprinti, jaunimo judumo patirčiai įgyti, vasaros poilsio jaunimui programoms tobulinti, jaunimo padėties stebėsenai, sveikai gyvensenai skatinti, šeimos ir darbo išsipareigojimams derinti. Siekiant užtikrinti jaunimo politikos koordinavimą, bus numatytos priemonės, padedančios skatinti jaunimo ir valstybinių organizacijų bendradarbiavimą, aktyvesnį jaunimo išitraukimą į pilietinį ir politinį gyvenimą ir kt.

Atsižvelgiant į Europos Komisijos rekomendacijas, numatyta suformuoti užimtumo garantijų jaunimui sistemą, kuri užtikrintų, kad kiekvienas, galintis ir norintis dirbti, 25 metų nesulaukęs jaunuolis per keturis mėnesius po to, kai baigia formalųjį mokymąsi ar tampa bedarbiu, gautų darbą ar tęstinio švietimo galimybę, atliekant gamybinę praktiką arba stažuotę profesijos įgūdžiams įgyti darbo vietoje.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas (Žin., 2003, Nr.119-5406).

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 29-1406).

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. 1715 „Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 142-7299).

⁸² Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. balandžio 12 d. įsakymas Nr. A1-193 „Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos įgyvendinimo 2011–2013 metų priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 45-2116).

5.3.1. NACIONALINĖ JAUNIMO POLITIKA 2012–2013 METAIS

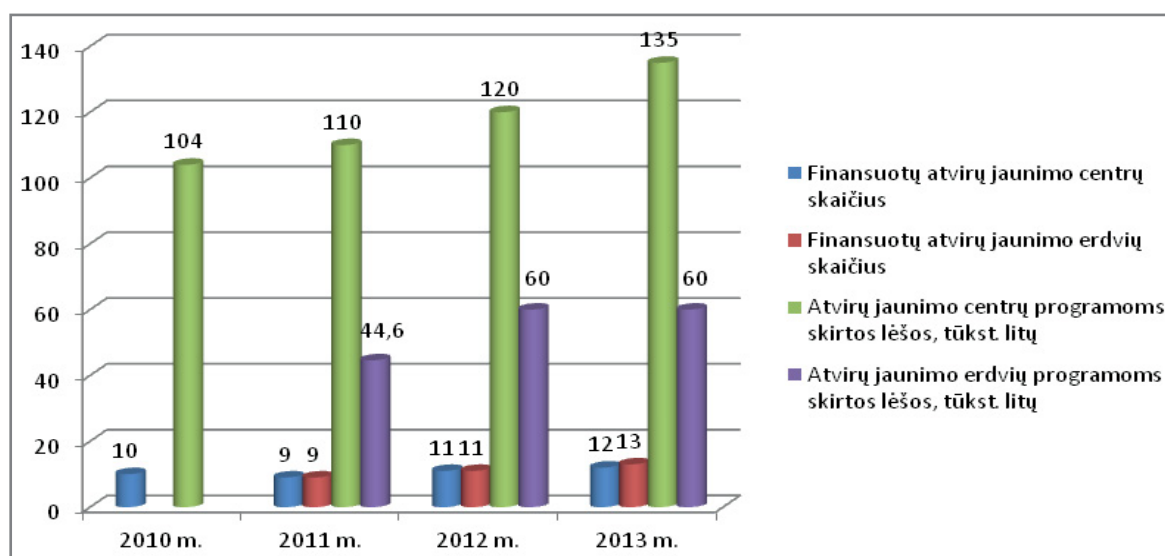
Formuojant ir įgyvendinant jaunimo politiką 2012–2013 metais, siekta sudaryti palankias sąlygas jaunimui būti aktyvia visuomenės dalimi ir skatinti jaunimo socializacijos procesus. Vieni svarbiausių jaunimo politikos prioritetų – spręsti jaunimo užimtumo problemas bei informuoti jaunimą jam aktualiais klausimais, skatinti jaunų žmonių dalyvavimą projektuose ne tik nacionaliniu, bet ir regioniniu lygmeniu, siekiant įtraukti mažiau galimybių turintį jaunimą.

Viena iš svarbiausių Nacionalinės jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos įgyvendinimo 2011–2013 metų priemonių plano priemonių 2012 metais – darbas su jaunimu plėtra. Darbas su jaunimu – socialinio, informacinio, edukacinio, kultūrinio ar kitokio pobūdžio veikla, įgyvendinama kartu su jaunais žmonėmis ar jų grupėmis, remiantis jų poreikiais, siekiant įtraukti, integruoti jauną žmogų į jo socialinę aplinką bei įgalinti jį sąmoningai ir aktyviai dalyvauti asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime.

2012 metais ir 2013 metų pradžioje patvirtinti darbai su jaunimu reglamentuoti skirti teisės aktai – Atvirų jaunimo centrų veiklos aprašas⁸³ bei Jaunimo darbuotojų veiklos aprašas⁸⁴.

Įgyvendinant Nacionalinę jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programos priemonę – plėtoti atvirų jaunimo centrų ir erdvių veiklą, 2012–2013 metais *Atvirų jaunimo centrų veiklos programų finansavimo konkursų bei Atvirų jaunimo erdvių veiklos programų finansavimo konkursų metu* finansuotos veiklos programos, kuriomis siekiama užtikrinti atvirų jaunimo centrų ir erdvių sėkmingą veikimą, įtraukti jaunus žmones į jiems priimtina ir prasmingą veiklą jiems palankioje aplinkoje.

Atvirų jaunimo centrų ir atvirų jaunimo erdvių programų finansavimas 2010–2013 metais

Jaunimo reikalų departamento duomenys

5.3.1-1 iliustracija

⁸³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gruodžio 11 d. įsakymas Nr. A1-570 „Dėl Atvirų jaunimo centrų veiklos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 146-7548).

⁸⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. A1-208 „Dėl Jaunimo darbuotojų veiklos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 51-2593).

Siekiant stiprinti jaunimo organizacijas, skatinti jaunas žmones dalyvauti visuomeniniame gyvenime, būti aktyviais bei sąmoningais Lietuvos piliečiais, 2012 metais buvo stiprinamos nacionalinės ir regioninės jaunimo struktūros, jaunimo organizacijos – finansuotos 37 programos ir projektai, skirti jaunimo organizacijoms stiprinti. Per 2012 metus vykdomose programose ir projektuose dalyvavo 35511 jaunų asmenų. Apskritai jaunimui skirtose priemonėse dalyvavo 9,2 proc. jaunų žmonių.

Svarbu paminėti, kad 2013 m. pradžioje patvirtinta Nacionalinė jaunimo savanoriškos veiklos programa⁸⁵, kurios tikslas – sudaryti sąlygas jauniems žmonėms dalyvauti savanoriškoje veikloje ir įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir darbo patirties, taip padedant jiems pasirinkti profesiją, reintegrotis į formaliojo švietimo sistemą ir (arba) pasiręsti įsilieti į darbo rinką. Ši programa leis ir padės mažiau galimybių turinčiam jaunimui aktyviai dalyvauti visuomeniniame ir pilietiniame gyvenime, taip įgyjant įgūdžių, reikalingų darbo rinkai.

Taip pat patvirtinta Intensyvios ilgalaikės pagalbos nedirbančiam ir nesimokančiam jaunimui programa⁸⁶, kuria siekiama skatinti socialiai pažeidžiamo jaunimo integraciją į darbo rinką ir (arba) švietimo sistemą, teikiant socialinės reabilitacijos ir paruošimo užimtumui darbo rinkoje paslaugas, pasitelkiant nevyriausybių organizacijų patirtį. Įgyvendinant programą bus sukurta ir diegiama ilgalaikės intensyvios socialinės reabilitacijos ir paruošimo užimtumui darbo rinkoje pagalbos sistema, skatinanti integruotis į darbo rinką ir (arba) švietimo sistemą, padedanti didinti jaunuolių savivertę ir atsakomybę, atkurti, ugdyti ir palaikyti socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius. Bus siekiama didinti paslaugų jaunimui prieinamumą jų gyvenamojoje aplinkoje ir socialiai pažeidžiamo jaunimo įtraukimą teikiant mobilias paslaugas jauniems žmonėms; gerinti teikiamų paslaugų kokybę, plėtojant specialistų kompetencijas darbo su jaunimu srityje; organizuoti ir palaikyti valstybės, vietos savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei verslo subjektų bendradarbiavimą organizuojant socialiai pažeidžiamo jaunimo integraciją į darbo rinką ir (arba) švietimo sistemą.

5.3.2. EUROPOS SĄJUNGOS PROGRAMA „VEIKLUS JAUNIMAS“

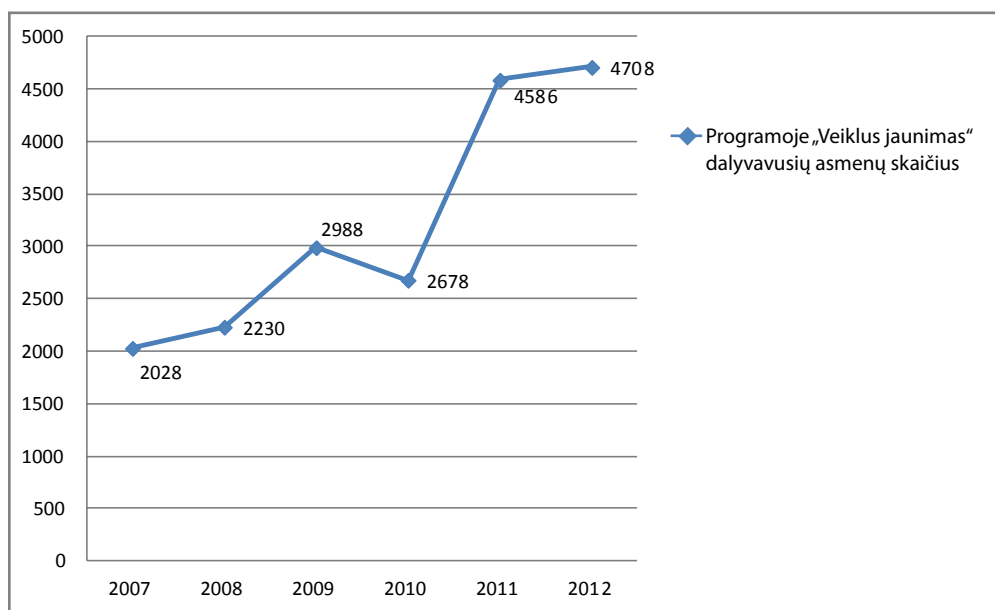
Europos Sąjungos (toliau – ES) programa „Veiklus jaunimas“ siekiama skatinti aktyvų jaunų žmonių pilietiškumą (ypač Europos pilietiškumą), ugdyti jaunų žmonių solidarumo jausmą, skatinti toleranciją ir jaunų žmonių iš įvairių šalių tarpusavio supratimą, prisidėti prie paramos sistemų, kuriomis remiama jaunimo veikla, kokybės gerinimo, skatinti Europos bendradarbiavimą jaunimo reikalų srityje.

Lyginant su kitomis nacionalinėmis iniciatyvomis, ES programa „Veiklus jaunimas“ turi didelę pridėtinę vertę ir jaunimo suvokiama kaip vienas esminių jaunimo projektų finansavimo šaltinių. Įgyvendinant programą „Veiklus jaunimas“, 2012 m. buvo paremti 167 projektai, kuriais siekiama skatinti aktyvų jaunų žmonių pilietiškumą, ugdyti jaunų žmonių solidarumo jausmą, skatinti toleranciją, įtraukti mažiau galimybių turintį jaunimą, siekiant išvengti socialinės atskirties. Tiesiogiai programoje „Veiklus jaunimas“ 2012 m. dalyvavo 4708 jauni žmonės.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. vasario 25 d. įsakymas Nr. A1-73 „Dėl Nacionalinės jaunimo savanoriškos veiklos programos patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 22-1100).

⁸⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2013 m. balandžio 17 d. įsakymas Nr. A1-169 „Dėl Intensyvios ilgalaikės pagalbos nedirbančiam ir nesimokančiam jaunimui programos patvirtinimo“ (Žin. 2013, Nr. 41-2013).

ES programos „Veiklus jaunimas“ įgyvendinimo rezultatai 2007–2012 m.

Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūros duomenys

5.3.2-1 iliustracija

Plėtojamas Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos koordinuojamo tinklo informacinis portalas www.eurodesk.lt, kuriame teikiama informacija apie jaunimo padėtį Europoje, jaunimo veiklą, problemas bei jų sprendimo būdus. Šis portalą 2012 m. apėmė daugiau nei 500 tūkst. unikalių lankytojų.

5.3.3. ARTIMIAUSIO LAIKOTARPIO PRIORITETAU NACIONALINIŲ IR REGIONINIŲ LYGMENIMIS

Numatoma atvirų jaunimo centrų ir erdvių plėtra, jaunimo užimtumo regionuose didinimas bei regioninės jaunimo politikos stiprinimas ir plėtra. Siekiama skatinti jaunimo kūrybingumą ir inovatyvumą. Per regionines priemones turėtų būti numatoma parama bendruomenių ir nevyriausybinėms organizacijoms (įskaitant jaunimo bei su jaunu dirbančias organizacijas) veiklai sprendžiant vietos ekonomines, socialines problemas, investicijas į miestų, miestelių ir kaimo vietovių viešąsias erdves, gyvenamąją aplinką, sporto ir kitą bendruomeninę infrastruktūrą, kuri itin svarbi socialinei, fizinei ir kultūrinei jaunimo pažangai. Akcentuojama darbo su jaunu svarba, stiprinamas jaunimo politikos tarpsektoriškumas ir bendradarbiavimas.

Siekiant suteikti sąlygas prasmingam jaunimo užimtumui, tęsiama atvirų jaunimo centrų ir erdvių plėtra, numatoma, kad kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti bent po vieną atvirą jaunimo centrą ar erdvę. Pažymėtina, kad, vykdydant Norvegijos ir Europos ekonominės erdvės (toliau – EEE) mechanizmų programą „Rizikos grupės vaikai ir jaunimas“, skiriamos lėšos ir parama atvirų jaunimo centrų ir erdvių plėtrai savivaldybėse (tiek pastatams pritaikyti atviram darbui su jaunu, tiek specialistų mokymams). EEE lėšomis bus plėtojama atvirų jaunimo centrų veikla, renovuojamos jau veikiančių atvirų jaunimo centrų patalpos bei steigiami nauji centrai. Steigiant vaikų dienos centrus kartu su atviromis jaunimo erdvėmis, EEE lėšos bus naudojamos veikloms ir infrastruktūrai plėtoti.

Siekiant stiprinti regioninės jaunimo politikos įgyvendinimą ir koordinavimą, bus peržiūrėti tai reglamentuojantys teisės aktai. Siekiama stiprinti bendradarbiavimą su savivaldybių jaunimo reikalų koordinatoriais. Šiuo metu pagrindinės savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorių funkcijos yra nustatytos Pavyzdiniame savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašyme⁸⁷. Regioninės jaunimo politikos įgyvendinimą siekiama gerinti ir Jaunimo politikos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projekte apibrėžiant konkrečias nuostatas, siekiant užtikrinti, kad ši pareigybė būtų skirta tik jaunimo politikos funkcijoms atlikti savivaldybėje. Numatoma, kad bus užtikrintas geresnis bendradarbiavimas ir nuoseklus atstovavimas jaunimo interesams savivaldybėse. Kartu per 2013–2014 metus numatoma tobulinti savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorių pareigybės aprašymą, veiklos stebėseną ir koordinavimą, metodinės pagalbos teikimą.

5.3.4. PIRMININKAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOS TARYBAI JAUNIMO POLITIKOS SRITYJE

Pirmininkaujant pagrindinis Lietuvos prioritetas jaunimo srityje yra **nedirbančio, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio jaunimo grupė (angl. NEET „not in education, employment, or training“)**. Tęsiant Airijos pradėtą darbą, Lietuvos pirmininkavimo laikotarpiu Jaunimo darbo grupėje planuojama parengti Tarybos išvadas būtent dėl NEET jaunimo socialinės įtraukties didinimo.

Per antrąjį 2013 metų pusmetį daug dėmesio skiriama šiems klausimams:

- 1) jaunų žmonių socialinei įtraukčiai didinti, ypač daug dėmesio skiriant nedirbančiam, nesimokančiam ir mokymuose nedalyvaujančiam jaunimui (NEET);
- 2) tarpsektoriniam bendradarbiavimui, kaip esminiam kompleksinės jaunimo politikos principui, skatinti;
- 3) keitimuisi gerosios praktikos pavyzdžiais jaunimo socialinės įtraukties srityje;
- 4) Europos Sąjungos ir Rytų Europos bei Kaukazo šalių jaunimo bendradarbiavimui jaunimo politikos srityje skatinti.

Pirmininkaujant planuojama surengti du didelius renginius jaunimo politikos srityje:

1. 2013 m. rugsėjo 9–12 d. **ES Jaunimo konferenciją ir generalinių direktorių susitikimą**, kurio metu bus diskutuojama apie NEET jaunimo grupės socialinę įtrauktį, galimybių jaunimui aktyviai dalyvauti darbo rinkoje, švietimo ir mokymo sistemose bei socialiniame gyvenime sudarymą ES 2020 strategijos kontekste.
2. 2013 m. spalio 22–25 d. Trečiojo Rytų partnerystės Viršūnių susitikimo kontekste **pirmajį Jaunimo forumą**, kurio metu bus diskutuojama apie darbą su jaunimu bei neformalaus ugdymo pripažinimą ir jo svarbą socialinei įtraukčiai, ypač vietos lygmeniu. Taip pat bus pristatomas darbas su jaunimu bei neformalus ugdymas Europos ir Rytų partnerystės procesuose ir jų galima plėtra.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl Pavyzdinio savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašymo patvirtinimo“ (2011 m. kovo 18 d. įsakymo Nr. A1-137 redakcija) (Žin., 2011, Nr. 35-1653).

5.4. ŠEIMOS POLITIKA

Šeimos politika apima labai įvairius socialinės politikos aspektus. Pirmiausia ji yra susijusi su šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimu, kuris apima ir ikimokyklinio ugdymo plėtrą, ir darbo santykių lankstumo problematiką, ir išmokas tėvams, auginantiems vaikus, bet taip pat yra susijusi su vyresnio amžiaus žmonių globa ir kitais klausimais, kurie vienu ar kitu aspektu yra aptariami ir kituose šio Socialinio pranešimo skyriuose.

Ministerija įgyvendina Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos šeimos gerovės 2011–2013 metų priemonių plano priemonę „Finansuoti nevyriausybinių organizacijų, dirbančių šeimos gerovės srityje, veiklos projektus“. Įgyvendinant šiuos projektus, siekiama skatinti savarankiškos ir gyvybingos šeimos, pagrįstos narių savitarpio pagalba ir atsakomybe, įsitvirtinimą. Projektų finansavimas yra tęstinis, t. y. 2012 – 2013 metams. Įgyvendinant projektus 2012 metais dirbo daugiau nei 500 asmenų. 12 nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) veiklas vykdė Vilniuje, 6-Kaune, 1-Šiauliuose, 1-Naujojoje Akmenėje, 1-Klaipėdoje, 1-Alytuje. Per 2012 metus buvo organizuota daugiau nei 2 tūkst. įvairaus profilio renginių, kuriuose dalyvavo apie 13 tūkst. asmenų.

NVO projektams finansuoti 2013 m. iš valstybės biudžeto skirta 450 tūkst. litų. 22 organizacijos projektams įgyvendinti turėjo ir kitų finansavimo šaltinių, kurių bendra suma siekė apie 470 tūkst. litų. 2013 metais tęsiamoms 22 NVO projektų veikloms skirtas toks pat finansavimas kaip ir 2012 metais.

Iš kitų veiklų, vykdytų įgyvendinant minėtą šeimos gerovės 2011–2013 metų priemonių planą, minėtinos 2012 m. sudarytos mobiliosios specialistų grupės – Socialinės pagalbos tarnybos. Be to atitinkamos ministerijos vykdė verslo skatinimo, ikimokyklinio ugdymo plėtos, neformalaus švietimo, psichologinių ir socialinių paslaugų šeimoms plėtos bei kitas veiklas.

Tradicine tampa šeimų šventė Vazgaikiemyje. Į šį renginį susirenka keli tūkstančiai šeimų, atvyksta bendruomenių organizacijų atstovų. Šeimų šventės padeda palaikyti palankų visuomenės požiūrį į šeimą, vaikų auginimą, valstybės dėmesį aktualiems šeimai klausimams, šeimų tarpusavio pagalbą, bendrystę, gerosios šeimų patirties sklaidą. 2013 m. šventėje, surengtoje birželio 1-ąją, Vaikų gynimo dieną, buvo siekiama ypač atkreipti dėmesį į globos ir įvaikinimo svarbą ir galimybes bei paskatinti potencialius globėjus ir įtėvius priisiimti šiuos prasmingus įsipareigojimus.

Smurto artimoje aplinkoje mažinimas išlieka aktuali kompleksinė socialinės politikos problema. 2012 m. buvo tęsiamas Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimas ir įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų rengimas.

2012 metais visose Lietuvos savivaldybėse smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims specializuotą kompleksinę pagalbą pradėjo teikti specializuotos pagalbos centrai (toliau – SPC). Šie centrai, iš policijos pareigūnų gavę pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje patyrusius asmenis, susisiečia su nukentėjusiuoju ir suteikia jam specializuotą kompleksinę (t. y. teisinę, psichologinę, medicininę ir kt.) pagalbą.

SPC veiklai plėtoti buvo paskelbtas konkursas, kuriame atrinkti devyni nevyriausybiniams organizacijoms atstovaujantys pareiškėjai, kartu su partneriais teikiantys pagalbą šešiolikoje specializuotos pagalbos centrų visose Lietuvos savivaldybėse.

2012 m. SPC specializuotos kompleksinės pagalbos funkcijoms vykdyti iš valstybės biudžeto buvo skirta 579,6 tūkst. Lt, 2013 m. – 920 tūkst. Lt. Per pirmuosius įstatymo įgyvendinimo metus SPC iš policijos gavo informaciją apie 1,5 tūkst. smurto atvejų ir pasiūlė pagalbą smurtą patyrusiems asmenims. 2013 m. I ketv. buvo užregistruoti 1194 smurtą artimoje aplinkoje patyrę asmenys, iš kurių policija pranešė apie 808 (68 proc.), pagalbos kreipėsi patys 386 (32 proc.) asmenys.

Siekdama teikti kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusioms moterims, teikti pagalbą smurtautojams, vykdyti smurto prieš moteris prevenciją bei remti NVO veiklą, ministerija 2012 m. organizavo projektų atrankos konkursą, kuriame finansavimas skirtas 27 NVO projektams (skirta 700 tūkst. Lt).

Remiant NVO projektus, buvo finansuojamos šios veiklos: pagalba smurtą patyrusiam asmeniui (padedama įveikti krizę, informuota ir konsultuota, kokią ir kur smurtą patyręs asmuo gali gauti pagalbą, tarpininkauta ir atstovauta kitose įstaigose, suteikta psichologinė, teisinė pagalba), pagalba atnaujinant tarpasmeninius santykius su artimaisiais, šviečiamoji veikla bei stiprintas darbas su smurtautojais, siekiančiais atsikratyti smurtinio elgesio. Moterų organizacijos vykdė visuomenės švietimo priemones (konferencijas, seminarus, apskritojo stalo diskusijas, informacines kampanijas), įtraukė savanorius, organizavo jiems mokymus ir užsiėmimus, mokymų dalyviai buvo supažindinami su pagalbos moterims, patyrusioms smurtą būdais, bei nukentėjusiųjų konsultavimo pagrindais.

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme buvo numatyta parengti ilgalaikę valstybinę pagalbos teikimo ir finansavimo programą nukentėjusiems asmenims. Atsižvelgiant į tai, aktualūs Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos tikslai ir uždaviniai (veiksminga smurto artimoje aplinkoje prevencija, kompleksinės pagalbos smurtą patyrusiems asmenims teikimas, teisinio reguliavimo aspektai ir kt.) perkelti į Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2013–2020 metų programos (toliau – Programa) projektą, kurį rengė socialinės apsaugos ir darbo ministro sudaryta darbo grupė.

Strateginis šios Programos tikslas – valstybiniu mastu mažinti smurto artimoje aplinkoje lygį vykdant smurto prevenciją, teikiant kompleksinę pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims bei jų šeimos nariams ir užtikrinti valstybės institucijų, NVO, kitų organizacijų, įstaigų bei visuomenės bendradarbiavimą.

Gyventojų senėjimas

Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos, o ir daugelyje pasaulio šalių, vyksta gyventojų senėjimo procesas. Tai ilgalaikė demografinė tendencija, kuri pasireiškia vyresnio amžiaus gyventojų dalies didėjimu, turinčiu įvairių socialinių ir ekonominių pasekmių, į kurias svarbu atsižvelgti planuojant šalies raidą, pasinaudoti šių pokyčių teikiama galimybėmis ir įveikti keliamus iššūkius.

Padėtį Lietuvoje iliustruoja Statistikos departamento 2012 rugsėjo mėn. paskelbti skaičiai: 2012 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 543,3 tūkst. 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių, arba 18,1 procento visų šalies gyventojų. Palyginti su 2001 m., jų skaičius padidėjo 58,7 tūkst. (12,1 proc.), o bendras gyventojų skaičius per šį laikotarpį sumažėjo 479,2 tūkst. (13,7 proc.). Ypač padaugėjo 80 metų ir vyresnio amžiaus asmenų. 2012 m. pradžioje šio amžiaus gyventojų buvo 137,9 tūkst., arba 57,9 tūkst. (72,4 proc.) daugiau nei 2001 m., jie sudarė 25,4 procento (2001 m. – 16,5 proc.) visų pagyvenusių (65 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių.

Palyginti su visais gyventojais, daugiausia 65 metų ir vyresnio amžiaus asmenų gyveno Ignalinos (25,8 proc.), Anykščių (25,2 proc.) ir Lazdijų (24,0 proc.) rajonų, mažiausiai – Visagino (11,7 proc.), Neringos (13,4 proc.), Vilniaus (13,4 proc.) ir Klaipėdos (14,7 proc.) rajonų savivaldybėse. Per pastaruosius vienuolika metų padidėjo 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių dalis iš bendro gyventojų skaičiaus visose savivaldybėse (mažiausiai – Kalvarijos, Alytaus ir Vilniaus rajonų).

2012 m. pradžioje šalyje 100 vaikų teko vidutiniškai 97 pagyvenę žmonės (2001 m. pradžioje – 57). Kas antroje savivaldybėje 65 metų ir vyresnio amžiaus žmonių skaičius viršijo vaikų iki 18 metų skaičių.

65 metų ir vyresnio amžiaus moterų buvo 360 tūkst., vyrų – 183,3 tūkst., t. y. šio amžiaus moterų buvo 2 kartus daugiau nei vyrų.

2012 m. pradžioje mieste gyveno 350,9 tūkst. (64,6 proc.), kaime – 192,4 tūkst. (35,4 proc.) 65 metų ir vyresnio amžiaus asmenų. Jie sudarė šeštadalį visų miesto (17,5 proc.) ir penktadalį kaimo (19,3 proc.) gyventojų.

Siekiant visos Europos Sąjungos mastu aptarti su gyventojų senėjimu susijusius iššūkius, pasiūlyti galimus jų įveikimo būdus, geriau suvokti vyresnių žmonių indėlį į visuomenės plėtrą bei paskatinti kartų solidarumą, 2012-iejį Europos Parlamento ir Tarybos sprendimu buvo paskelbti Europos vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metai. Lietuvoje buvo įgyvendinta šiems metams skirta Nacionalinė programa, kurios tikslai – atkreipti visuomenės dėmesį į gyventojų senėjimo ir kartų solidarumo problematiką bei telkti visų suinteresuotųjų pastangas vyresnio amžiaus žmonių padėčiai gerinti ir kartų solidarumui stiprinti. Per metus vyko daugiau nei tūkstantis rengi-

nių (susitikimų, parodų, konferencijų ir kt.), skirtų įvairiems vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo aspektams, vyko seminaras vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimo darbo rinkoje tema. Europos metai padėjo labiau suburti nevyriausybinės organizacijas – spalio mėnesį vykusioje Kartų savanorystės dienoje dalyvavo daugiau nei 400 vyresnio amžiaus žmonių ir jaunimo organizacijų atstovų, kurie aptarė bendradarbiavimo galimybes.

Bendradarbiaujant su mokslo institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, buvo parengta Aplinkos (teisinės, socialinės, kultūrinės, švietimo), sąlygojančios vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą darbo rinkoje, bei įvairaus pobūdžio jiems teikiamų paslaugų analizė. Šios analizės išvadose konstatuojama, jog, atsižvelgiant į demografinius, socialinius, kultūrinius aplinkos pokyčius, būtina parengti naują strateginį dokumentą, skirtą gyventojų senėjimo Lietuvoje problemoms spręsti. Naujo strateginio dokumento tikslas turėtų būti prisidėti prie pažangos visose su gyventojų senėjimu susijusiose srityse. Rengiant šį strateginį dokumentą, svarbu įvertinti iki šiol pasiektą pažangą, atsižvelgti į Europos vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo ir kartų solidarumo metais sukauptą gerą patirtį, pasinaudoti peržiūrint ir vertinant Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos (UNECE) Tarptautinio Madrido veiksmų dėl visuomenės senėjimo pasekmių įveikimo plano regioninę įgyvendinimo strategiją pateiktomis išvadomis.

Rengiant naują strateginį dokumentą, svarbu laikytis požiūrio, kad gyventojų senėjimo problemai spręsti svarbi sėkminga žmogaus socialinė raida per visą jo gyvenimą. Sėkmingas gyventojų senėjimo problemos sprendimas įmanomas tik glaudžiai bendradarbiaujant visiems proceso dalyviams: patiems vyresnio amžiaus žmonėms, centrinei ir vietinei valdžiai, socialiniams partneriams, nevyriausybinėms organizacijoms, mokslo bendruomenei ir kitiems.

MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖ

6.1. VALSTYBINĖS MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ 2010–2014 METŲ PROGRAMOS PRIEMONIŲ PLANO ĮGYVENDINIMAS

Kad moterų ir vyrų lygybė taptų realybe, nuosekliai įgyvendinama jau trečioji Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 m. programa⁸⁸ (toliau – Programa) ir jos įgyvendinimo priemonių planas⁸⁹. 2012 metais įgyvendintos 49 Programos priemonės, kuriomis buvo siekiama moterų ir vyrų lygybės užimtumo, švietimo ir mokslo, sprendimų priėmimo, Europos Sąjungos ir tarptautinio bendradarbiavimo, krašto apsaugos, sveikatos apsaugos, aplinkosaugos, moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmų ir metodų plėtros srityse.

Už Programos įgyvendinimą yra atsakingos visos ministerijos. Didelė dalis priemonių yra tęstinės, jų poveikiui pasiekti reikia ilgesnio laikotarpio, todėl bendras Programos įgyvendinimo rezultatų ir poveikio išplėstinis lyginamasis vertinimas bus atliekamas 2014 m.

2012 m. moterims ir vyrams, grįžtantiems į darbo rinką po vaiko priežiūros atostogų, buvo organizuoti motyvacijos skatinimo mokymai, rengti seminarai darbdaviams dėl to, kaip tapti šeimai palankia darbovieta. Norintiems įkurti verslą buvo teikiamos specialistų konsultacijos verslo pradžios sąlygų ir jo plėtros klausimais. Buvo remiami smulčiojo verslo plėtros kaimo vietovėse projektai. Suinteresuotiems asmenims organizuotos diskusijos apie socialinių partnerių vaidmenį siekiant lyčių lygybės darbo rinkoje. Švietimo ir mokslo įstaigoms parengtos rekomendacijos dėl mokslininkų moterų ir vyrų lygių galimybių įtvirtinimo. 2012 m. buvo tobulinama valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, kvalifikacija moterų ir vyrų lygybės klausimais, rengiama ir skelbiama statistinė informacija pagal lytį, vykdomos kitos konkrečios priemonės moterų ir vyrų lygybei įgyvendinti visose srityse.

Programos įgyvendinimą koordinuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija⁹⁰. Per 2012 m. II ir 2013 m. I pusmečius įvyko trys Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos posėdžiai, skirti Programos priemonių įgyvendinimui aptarti bei kitiems klausimams.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimas Nr. 530 „Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 56–2757).

⁸⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. A1-323 „Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010-2014 metų programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr.83–4391).

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. nutarimas Nr. 266 „Dėl moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2000, Nr. 22–564).

6.1.1. PASIEKTI POKYČIAI

15–64 metų amžiaus moterų *užimtumo lygis* 2012 m. sudarė 61,9 proc. ir, palyginti su 2011 m., padidėjo 1,7 proc. punkto. Vyrų užimtumas sudarė 62,5 proc. ir padidėjo 2,1 proc. punkto. 2012 m. moterų nedarbo lygis buvo mažesnis nei vyrų ir sudarė 11,5 proc. (vyrų – 15,1 proc.). Lyginant su 2011 m., moterų nedarbo lygis sumažėjo 1,4 proc. punkto (vyrų – 2,6 proc. punkto). Pagal moterų ir vyrų užimtumo skirtumo ir nedarbo lygio skirtumo rodiklius Lietuva pirmauja ES.

Remiantis Europos Komisijos (toliau – EK) 2012 m. moterų ir vyrų lygybės pažangos ataskaitoje⁹¹ pateiktais duomenimis, Lietuvoje nuosekliai mažėja moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis – nuo 22,6 proc. 2007 metais iki 11,9 proc. 2011 m. (nuo 2010 m. sumažėjo 2,7 proc. punkto). Lietuvos moterų ir vyrų darbo užmokesčio atotrūkis yra mažesnis nei ES vidurkis, kuris 2011 m. siekė 16,2 proc. Didžiausias atotrūkis buvo Estijoje (27,3 proc.), Vokietijoje (22,2 proc.) ir Austrijoje (23,7 proc), mažiausias – Slovėnijoje (2,3 proc.), Lenkijoje (4,5 proc.), Italijoje (5,8 proc.)

2012 m. moterų – *stambiausių verslo įmonių vadovių* – buvo 8 proc. (ES vidurkis – 3 proc.).⁹² Moterų – stambiausių kompanijų valdybų narių – skaičiumi (18 proc.) Lietuva lenkia ES vidurkį (16 proc.).⁹³ Palyginti su 2010 m., Lietuvoje moterų skaičius valdybose padidėjo 4,7 proc. punkto.

Daugiau moterų išrinkta į Lietuvos Respublikos Seimą – 2012 m. į Lietuvos Respublikos Seimą išrinktos 33 moterys ir 106 vyrai.⁹⁴ Moterų, išrinktų į Lietuvos Respublikos Seimą, dalis padidėjo 6 proc. – nuo 18 proc. 2008 m. iki 24 proc. 2012 m.⁹⁵

⁹¹ http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130508_annual_report_2013_en.pdf

⁹² Europos Komisijos duomenys, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/index_en.htm

⁹³ Europos Komisijos duomenys, http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/index_en.htm

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo duomenys

⁹⁵ Lietuvos statistikos departamento duomenys

6.2. PASIRENGIMAS LIETUVOS PIRMININKAVIMUI ES TARYBAI MOTERŲ IR VYRŲ LYGYBĖS SRITYJE

Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetas moterų ir vyrų lygybės srityje – didinti institucinių mechanizmų efektyvumą, kad faktinė moterų ir vyrų lygybė būtų pasiekta sparčiau, taip prisidedant prie strategijos „Europa 2020“ tikslų įgyvendinimo. Lietuva taip pat tęs derybas dėl Komisijos pasiūlymo dėl vadinamosios „Lyčių balanso“ direktyvos projekto. Pirmininkaujančių šalių trejetas – Airija, Lietuva ir Graikijos Respublika (toliau – TRIO) – prioritetą teikia ekonominiams lyčių lygybės aspektams, kaip įtvirtinta TRIO programoje⁹⁶.

Socialinės apsaugos ir darbo ministrė kartu su Airijos ir Graikijos ministrais, atsakingais už lyčių lygybę, 2013 m. balandžio 30 d. Dubline pasirašė TRIO deklaraciją dėl moterų ir vyrų lygybės⁹⁷. Tai politinis dokumentas, kurio tikslas yra užtikrinti moterų ir vyrų lygybės klausimų svarbą ir matomumą bei įvardyti TRIO pirmininkaujančių šalių prioritetus ir konkrečius veiksmus moterų ir vyrų lygybės srityje.

TRIO deklaracijoje įtvirtintos Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai veiklos:

1. Bus parengtos Tarybos išvados, kuriomis bus apžvelgti ES valstybių narių institucinių mechanizmų pokyčiai nuo 2006 metų, įskaitant ekonominės krizės sąlygotus pokyčius ir jų sąlygotų reformų įtaką instituciniams mechanizms. Tarybos išvadomis bus įvertinti Pekino veiksmų platformos kritinės srities „Instituciniai mechanizmai“ rodikliai, nustatyti Suomijos pirmininkavimo ES 2006 metais Tarybos išvadomis, ir jų įgyvendinimas, o valstybėms narėms pasiūlyti veiksmai institucinių mechanizmų efektyvumui didinti, kad būtų sparčiau pasiekta pažanga moterų ir vyrų lygybės srityje ir taip būtų prisidedama prie strategijos „Europa 2020“ tikslų įgyvendinimo.
2. 2013 m. rugsėjo 13 d. Vilniuje, Europos lyčių lygybės instituto patalpose, bus surengta aukšto lygio konferencija, kurios preliminarus pavadinimas – „Institucinių mechanizmų efektyvumas, kaip prielaida moterų ir vyrų lygybei *de facto*, siekiant strategijos „Europa 2020“ tikslų“.
3. Vilniuje 2013 m. rugsėjo 11–12 d. bus surengtas Aukšto lygio darbo grupės lyčių aspekto integravimui posėdis ir TRIO valstybių (IE, LT, GR) atstovų bei EK susitikimas.
4. Bus tęsiamos Airijos pirmininkavimo laikotarpiu prasidėjusios valstybių narių derybos dėl Europos Komisijos pasiūlymo dėl vadinamosios „Lyčių balanso direktyvos“. Lietuvai pirmininkaujant bus siekiama pažangos derybose, ieškant kompromisinių sprendimų, priimtinių valstybėms narėms.

Socialinės apsaugos ir darbo ministrė Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetus ir būsimas veiklas 2013 m. balandžio mėn. pristatė Europos Parlamento Moterų teisių ir lyčių lygybės komitetui (EP FEMM), kuris Lietuvoje lankėsi, siekdamas išsiaiškinti, kaip mūsų šalyje užtikrinamos moterų teisės bei sprendžiami lyčių lygybės klausimai.

⁹⁶ http://www.eu2013.lt/uploads/files/documents/Trio_18_months_Programme-17426.EN12.doc

⁹⁷ http://www.socmin.lt/get_file.php?file=YjlhYTBHJTJCWVpXU1UwOGxnbjZiR3cyYWZrcDNHejV2S25xZHBhR3JaWThwdnpHek5hcH-BqcUdlVnhKZVpvcGpRazU2V2E1NlV5SmR3Ylp0bmFkS1N5RzNKbTV5WGIXZUhsYSUyQlZnSjlabXNobW5tQ2Z5YyUyQld4bkdtYlpw-cHhaUE5aczFxd21aalpxV1p5cE9YbVhTV241ZyUzRA==

6.3. ES IR TARPTAUTINIŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ VYKDYMAS

Aptariamam laikotarpiui vyko du Aukšto lygio darbo grupės lyčių aspekto integravimui posėdžiai. Pirmajame posėdyje⁹⁸ svarstyta Pekino veiksmų platformos tęstinumas: Airija ir Lietuva pristatė savo būsimo pirmininkavimo prioritetines temas moterų ir vyrų lygybės srityje. Pristatyti Danijos pirmininkavimo rezultatai (priimtos Tarybos išvados: dėl lygybės švietimo srityje bei Moterys ir aplinkosauga). EK atstovė aptarė Moterų ir vyrų lygybės pažangos ataskaitą. Antrajame posėdyje⁹⁹ taip pat aptartas Pekino veiksmų platformos įgyvendinimo tęstinumas: srities „Moterys ir žiniasklaida“ rodikliai, sritis „Instituciniai mechanizmai“ ir „Moterys ir ekonomika“. Posėdyje taip pat pasidalinta naujausia informacija apie pokyčius moterų ir vyrų lygybės srityje valstybėse narėse, aptartas Europos lyčių lygybės pakto įgyvendinimas Airijos, Lietuvos, Graikijos pirmininkavimo programose, strateginis požiūris į lyčių lygybės skatinimą ir lyčių aspekto integravimą nacionaliniu ir ES lygmenimis, PROGRESS programa.

2012–2013 m. įvyko du Europos Komisijos Moterų ir vyrų patariamojo komiteto posėdžiai, kuriuose svarstyta EK parengta nuomonė apie lyčių lygybės skirtumus mokant pensijas – „Kaip sumažinti moterų ir vyrų pensijų skirtumus“, pristatyti TRIO šalių prioritetai ir veiklos, skaitytas pranešimas apie Europos pilietybės metus (2013 m.) ir kt.

Tarybos Socialinių klausimų darbo grupės posėdžiuose buvo deramasi dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos „Dėl biržinių bendrovių nevykdomųjų direktorių pareigas einančių asmenų lyčių pusiausvyros gerinimo ir atitinkamų priemonių“ projekto. Aptartas Tarybos išvadų „Moterys ir žiniasklaida“ projektas.

Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto 57-ojoje sesijoje, skirtoje vykdomoms programoms ir priemonėms, siekiant mažinti smurtą prieš moteris ir mergaites bei užtikrinti tokio smurto prevenciją, aptarti, pranešimą apie Lietuvos veiksmus šioje srityje skaitė ministerijos kancleris.

2012 m. Lietuvos atstovas išrinktas į Europos Tarybos (toliau – ET) Lyčių lygybės komisiją. 2012–2013 m. įvyko du komisijos posėdžiai (lapkričio ir balandžio mėn.). Posėdžiuose buvo svarstomi būsimos Europos Tarybos Lyčių lygybės strategijos prioritetai, studija ir rekomendacijų projektas „Moterų prieiga prie teisingumo“ (Women's Access to Justice), bendradarbiavimo su kitomis ET institucijomis, atsakingomis lyčių lygybę (Lyčių lygybės komisijos nacionaliniai kontaktiniai atstovai ir visų kitų komitetų lyčių lygybės srities pranešėjai) koordinavimas.

2012–2013 m. įvyko nemažai įvairiems moterų ir vyrų lygybės aspektams aptarti skirtų renginių. Pvz., Dubline 2013 m. balandžio 29–30 d. įvyko konferencija, skirta moterų užimtumo ir verslo klausimams aptarti (dalyvavo ministrė ir ją lydinti delegacija). 2012 m. lapkričio mėn. ES Tarybai pirmininkaujantis Kipras organizavo trišalę konferenciją, skirtą moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumui aptarti (dalyvavo viceministras Audrius Bitinas). Moterų užimtumo ir galimybės derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus klausimai aptarti ministrų, atsakingų už lyčių lygybę, susitikime Varšuvoje, 2012 m. rugsėjo mėn. vykusioje apskritojo stalo diskusijoje, kurią organizavo Lenkijos moterų suvažiavimas. Lietuvos gerosios praktikos pavyzdžiai vykdant moterų ir vyrų lygybės mokymus pristatyti ES valstybių narių atstovams ir nepriklausomiems ekspertams gerosios praktikos moterų ir vyrų lygybės srityje apsikeitimo seminare, vykusiame Lisabonoje, Portugalijoje.

⁹⁸ Aukšto lygio darbo grupės lyčių aspekto integravimui posėdis. Nikosija, Kipras, 2012 m. rugsėjo 18–19 d.

⁹⁹ Aukšto lygio darbo grupės lyčių aspekto integravimui posėdis. Dublinas, Airija, 2013 m. sausio 10–11 d.

ES STRUKTŪRINĖS PARAMOS PANAUDOJIMAS

7.1. ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMA

7.1.1. 2007–2013 M. ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ PLĖTROS VEIKSMŲ PROGRAMOS I PRIORITETO „KOKYBIŠKAS UŽIMTUMAS IR SOCIALINĖ APRĖPTIS“ PRIEMONĖS

Lietuvai skiriama Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinių fondų parama suteikia galimybes įgyvendinti nacionalinį ilgalaikį tikslą – užtikrinti nenutrūkstamą šalies ūkio augimą ir mažinti ekonominio išsivystymo netolygumus tarp Lietuvos ir ES vidurkio. Šiuo tikslu siekiama pagerinti Lietuvos ūkio bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo rodiklius ir sukurti kuo daugiau naujų, geresnių darbo vietų.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – ministerija) administruojamą 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos (toliau – ŽIPVP) 1 prioritetą „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ (toliau – 1 prioritetas), buvo siekiama šių uždavinių:

- 1 uždavinys – didinti darbuotojų ir įmonių prisitaikymą prie rinkos poreikių;
- 2 uždavinys – skatinti gyventojų užimtumą ir dalyvavimą darbo rinkoje;
- 3 uždavinys – stiprinti socialinę aprėptį.

Šiems uždaviniams pasiekti yra įgyvendinama 20 priemonių, iš jų 4 (naujos) priemonės buvo pradėtos įgyvendinti 2012–2013 m.: „Subsidijos verslumui skatinti“, „Parama pirmajam darbui“, „Darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimas: integralios pagalbos plėtra“ ir „Socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų kompetencijų ugdymas“.

7.1.1.1. Jaunimo užimtumo didinimas

Pastaraisiais metais, t. y. nuo 2011 m., užimtumo lygis Lietuvoje nuosekliai augo ir 2012 m. siekė 68,7 proc. (20–64 m. amžiaus grupėje), tačiau nedarbas išliko aukštas ir 2012 m. nedarbo lygis Lietuvoje siekė 13,2 proc. Jaunimo nedarbo lygis pastaraisiais metais buvo vienas aukščiausių ES. 2012 m. jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje buvo 26,4 proc. (15–24 m. amžiaus asmenų). 2014–2020 m. Nacionalinėje pažangos programoje (toliau – NPP) siekiama, kad 2020 m. šis rodiklis neviršytų 16 proc.

NPP jaunimas išskiriamas kaip atskira socialinė grupė ir kaip horizontalusis principas, todėl 2012–2013 metais Europos socialinio fondo (toliau – ESF) lėšos buvo skirtos gyventojų, ypač jaunimo, užimtumo didinimo programoms.

Siekiant padidinti jaunimo užimtumą, 2012 m. pakeistas ŽIPVP priedas, perskirstant lėšas tarp 1 prioriteto priemonių ir jas skiriant priemonei „**Ieškančių darbo asmenų integracija į darbo rinką**“ įgyvendinti. Šios priemonės projektus sėkmingai įgyvendina Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Lietuvos darbo birža).

2012 m. rugpjūčio 1 d. pradėtas įgyvendinti projektas „**Jaunimo užimtumo didinimas**“, kurio tikslas – padėti darbo patirties neturinčiam jaunimui įgyti trūkstančių įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje ir išvirtinti darbo rinkoje. Tai 2012 m. pradžioje baigto bei puikių rezultatų pasiekusio projekto „Būk aktyvus darbo rinkoje“ tęsia, kuri įgyvendinant buvo įdarbinta per 6 tūkst. jaunuolių iki 29 metų ir pasiektas net 83 proc. įdarbinimo efektyvumas. Vykdomos remiamojo įdarbinimo priemonės (darbo įgūdžių įgijimo rėmimas ir įdarbinimas subsidijuojant) skatina darbdavius įdarbinti darbo patirties neturinčius jaunuolius. Iki 2013 m. gegužės 1 d. į projektą įtraukta per 5 tūkst. jaunų bedarbių. 20 mln. litų vertės projektas bus vykdomas iki 2013 m. rugpjūčio 31 d.

Jaunimas iki 29 metų dalyvauja ir kituose Lietuvos darbo biržos įgyvendinamuose projektuose, pvz., nekvalifikuoto jaunimo problema sprendžiama įgyvendinant 2011 m. pradėtą projektą „**Integravimo į darbo rinką skatinimas**“, kurio metu į profesinį mokymą numatyta įtraukti 8,5 tūkst. ieškančių darbo asmenų, iš jų – ne mažiau kaip 6000 jaunų bedarbių iki 29 metų.

Iki 2013 m. gegužės 1 d. į mokymus jau yra įtraukta beveik 4400 jaunuolių, kurie įgijo ar įgis paklausias darbo rinkoje profesijas. Bedarbių profesiniam mokymui šiame projekte bus skirta daugiau kaip 50 mln. litų ES fondų lėšų. Šį projektą numatoma vykdyti iki 2013 m. lapkričio 30 d.

Tai dar ne paskutiniai 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos laikotarpio projektai, skirti ieškančių darbo asmenų integracijai į darbo rinką. 2013 m. liepos mėnesį bus pradėtas įgyvendinti naujas 31,5 mln. litų vertės projektas, kurio prioritetinėmis grupėmis be jaunimo, bus ilgalaikiai bedarbiai ir asmenys, kuriems gresia ilgalaikis nedarbas. Įgyvendinant projektą, 6450 asmenų dalyvaus darbo įgūdžių įgijimo rėmimo, įdarbinimo subsidijuojant priemonėse. Numatoma, kad, baigus įgyvendinti projekto veiklas, per 6 mėn. įsidarbins 50 proc. projekto dalyvių.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gegužės 6 d. pasitarimo protokolu Nr. 30 pritarta nuostatomis dėl papildomų (daugiau kaip 60,5 mln. litų) ESF fondų lėšų skyrimo ŽIPVP 1 prioritetui, iš jų 51,56 mln. litų bus panaudoti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms, kuriose dalyvaus jaunimas iki 29 m. amžiaus, ilgalaikiai bedarbiai ir bedarbiai, kuriems gresia ilgalaikis nedarbas. 2014 m. panaudojant šių ES fondų lėšas, 8,3 tūkst. bedarbių dalyvaus darbo įgūdžių įgijimo rėmimo, įdarbinimo subsidijuojant, profesinio mokymo priemonėse.

Jaunimo užimtumas skatinamas keliomis kryptimis

2013 m. patvirtinta nauja ŽIPVP 1 prioriteto **priemonė 1¹⁰⁰ „Jaunimo užimtumo ir motyvacijos skatinimas“**.

Šios priemonės tikslas – motyvuoti socialiai pažeidžiamus jaunos žmones integruotis į darbo rinką ir (arba) formaliojo švietimo sistemą – suteikti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir sudaryti sąlygas plėtoti jų socialinį užimtumą ir profesinį aktyvumą. Jaunų žmonių įsitraukimas į savanorišką veiklą sudarys sąlygas ne tik skatinti jų pilietiškumą, didinti visuomeninį aktyvumą, atvers galimybes išreikšti save, bet kartu ir suteiks papildomas galimybes įgyti žinių, įgūdžių, padedančių lengviau bei greičiau integruotis į darbo rinką, ir, tikimasi, atvers plačius kelius

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. balandžio 17 d. nutarimas Nr. 323 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 789 „Dėl Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos priedo patvirtinimo“ (Žin., 2013, Nr. 42-2055).

įsidarbinimo link. Priemonei įgyvendinti skirti 8 mln. litų. Projektus pagal priemonę įgyvendins Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Lietuvos darbo birža.

2012 m. pabaigoje pradėta įgyvendinti nauja priemonė „**Parama pirmajam darbui**“, kurios tikslas – didinti jaunimo užimtumą, sudarant darbdaviams papildomas finansines paskatas įdarbinti jaunimą. Įgyvendinant priemonę, parama teikiama pirmą kartą įsidarbinusių, dar nedirbusių pagal darbo sutartį asmenų nuo 16 iki 29 metų, daliai darbo užmokesčio kompensuoti ne ilgesnį kaip 12 kalendorinių mėnesių laikotarpį. Darbdaviui, įdarbinusiam jauną žmogų, kompensuojama dalis jaunuoliui mokamo darbo užmokesčio. Šiai iniciatyvai yra numatyta 32 mln. litų ES fondų lėšų. Nuo kvietimo teikti paraišką paskelbimo prašymus kompensuoti dalį darbo užmokesčio pateikė per 1100 įmonių, kuriose buvo įdarbinta daugiau kaip 6500 darbinę veiklą pradedančių jaunuolių.

Siekiant paskatinti verslumą ir savarankišką užimtumą, Verslumo skatinimo fondo veikloje didžiausias dėmesys skirtas jauniems asmenims, bedarbiams, neįgaliesiems, vyresnio amžiaus asmenims. Naudojant šio fondo lėšas, sudarytos geresnės finansavimo sąlygos labai mažoms ir mažoms įmonėms, fiziniams asmenims pradėti savo verslą, taip pat socialinėms įmonėms plėtoti savo verslą. Verslumo skatinimo fondo organizuojamuose verslumo mokymuose nuo 2010 m. dalyvavo per 3,5 tūkst. asmenų, iš jų 2150 asmenų sudarė jaunimas iki 29 metų, vyresni nei 50 m. asmenys, bedarbiai, neįgalieji.

Nuo 2010 m. suteiktos 474 paskolos, iš jų prioritetinei grupei priklausantiems asmenims – jaunimui iki 29 m. – 152 paskolos. Nuo priemonės įgyvendinimo pradžios (2010 m.) sukurta 941 nauja darbo vieta, iš jų jaunimas iki 29 m. sukūrė 400 naujų darbo vietų.

Nuo 2012 m. birželio 1 d. iki 2013 m. gegužės 1 d. mokymuose dalyvavo 180 asmenų, suteiktos 104 paskolos, sukurtos 749 naujos darbo vietos.

7.1.1.2. Kitos ŽIPVP 1 prioriteto priemonės

Siekiant sukurti ir plėtoti kokybišką integralią pagalbą (socialinės globos ir slaugos) namuose neįgaliesiems asmenims, senyvo amžiaus asmenims bei konsultacinę pagalbą šeimos nariams, prižiūrintiems savo artimuosius, 2012 m. pradėta įgyvendinti nauja priemonė „**Darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas: integralios pagalbos plėtra**“.

2013 m. gegužės mėnesį pradėti įgyvendinti bandomieji projektai 20 savivaldybių: Anykščių, Biržų, Kauno, Kretingos, Pasvalio, Radviliškio, Šakių, Šilalės, Šilutės, Tauragės, Telšių, Trakų, Ukmergės, Vilkaviškio rajonų, Alytaus, Klaipėdos, Šiaulių, Visagino, Vilniaus miestų bei Elektrėnų savivaldybėse. Bendra projektų vertė – per 17,45 mln. litų ESF lėšų.

Įgyvendinant projektus, kokybiškas socialinės globos ir slaugos namuose paslaugas gaus 760 neįgaliųjų ir senyvo amžiaus asmenų bei konsultacinę pagalbą – 810 šeimos narių, prižiūrinčių šiuos asmenis. Bus sukurtos 67 mobilios komandos, įdarbinti 299 slaugytojai ir slaugytojų padėjėjai bei reabilitacijos specialistai, kurie kartu su socialiniais darbuotojais, jų padėjėjais, savanoriais teiks integralią pagalbą (socialinės globos ir slaugos paslaugas) namuose neįgaliesiems ir senyvo amžiaus asmenims. Bus vykdomas socialinės globos ir slaugos darbuotojų mokymas, įsigyta techninė įranga ir transportas integraliai pagalbai teikti.

Siekiant užtikrinti reabilitacijos ir reintegracijos į visuomenę paslaugų kokybę ir prieinamumą asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų, 2013 m. pabaigoje bus pradėta įgyvendinti nauja priemonė „**Asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ligomis, psichologinė ir socialinė reabilitacija**“. Šios valstybės projektų planavimo būdu įgyvendinamos priemonės vykdytojas bus Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, kuris koordinuos psichosocialinės reabilitacijos paslaugų teikimą asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų.

Minėtajai priemonei įgyvendinti skiriama 10 mln. Lt ESF lėšų, kurias planuojama panaudoti šioms pagrindinėms veiklos sritims finansuoti: 1) asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų ligomis, psichologinė ir socialinė rehabilitacija, teikiant trumpalaikės socialinės globos paslaugas; 2) psichologinės ir socialinės reabilitacijos duomenų bazės papildymas ir stebėsenos sistemos atnaujinimas, darbuotojų mokymas, susijęs su atnaujintos stebėsenos sistemos diegimu ir naudojimu.

Ministerija tęsė taip pat kitų ŽIPVP priemonių įgyvendinimą.

2012 m. rugsėjo mėnesį buvo paskelbtas antrasis kvietimas teikti paraiškas pagal ŽIPVP 1 prioriteto priemonę „**Žmogiškųjų išteklių tobulinimas įmonėse**“. Pagal turimas lėšas priimtas sprendimas skirti finansavimą 63 projektams (kurių vertė 37,1 mln. litų). Ketinama prisiimti daugiau įsipareigojimų ir finansuoti dar 21 projektą.

Šia priemone siekiama tobulinti darbuotojų ir vadovų kvalifikaciją, žinias ir gebėjimus įmonėse, didinti darbuotojų gebėjimus prisitaikyti prie įmonės reikmių ir darbo rinkos pokyčių.

2013 m. kovo mėnesį paskelbtas antrasis kvietimas teikti paraiškas pagal ŽIPVP I prioriteto priemonę „**Diskriminacijos mažinimas ir socialinių problemų prevencija darbo rinkoje**“. Projektams finansuoti numatyta 3,8 mln. litų. Planuojama finansuoti šių 3 veiklos sričių projektus:

- prekybos žmonėmis prevencija;
- priklausomybės nuo psichoaktyviųjų medžiagų prevencija;
- moterų ir vyrų lygių galimybių skatinimas.

Siekiant ugdyti darbdavių, darbdavių organizacijų ir jų asociacijų, profesinių sąjungų ir jų susivienijimų socialinės partnerystės srities gebėjimus, tobulinti kolektyvinius darbo santykius, skatinti kolektyvinių sutarčių pasirašymą, informuoti ir šviesti profesinių sąjungų narius ir visuomenę apie socialinio dialogo plėtrą, 2013 m. liepos mėn. bus skelbiamas antrasis kvietimas teikti paraiškas pagal ŽIPVP 1 prioriteto priemonę „**Socialinio dialogo skatinimas**“.

Šio kvietimo projektams finansuoti numatyta skirti iki 6 mln. litų Europos socialinio fondo lėšų. Jis bus skirtas jau nebe asocijuotoms struktūroms, o pavieniams darbdaviams: įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, siekiančioms plėtoti socialinį dialogą, pasirašyti kolektyvines sutartis, steigti saugos ir sveikatos komitetus. -

Tai ypač svarbu regionuose – juose socialinio dialogo vaidmuo ir gebėjimai yra mažiau išplėtoti nei nacionaliniu lygiu. Todėl ir prioritetas teikiamas projektams, stiprinantiems socialinių partnerių gebėjimus ir bendradarbiavimą regionų ir sektorių lygmenimis. Planuojami antrojo kvietimo pareiškėjai: darbdaviai ir jų darbuotojams atstovaujanti profesinės sąjungos.

Įmonių, įstaigų, organizacijų vadovai, darbuotojai, taip pat profesinių sąjungų vadovai, nariai ir darbuotojai dalyvaus mokymuose kolektyvinių sutarčių rengimo, derybų taktikos, konfliktų ir krizių valdymo, nelegalaus darbo prevencijos, lanksčių ir inovatyvių darbo formų diegimo, lyčių lygybės darbe užtikrinimo, darbo saugos ir sveikatos darbe, darbo sąlygų gerinimo, taip pat kitais klausimais, susijusiais su socialinio dialogo gebėjimų tobulinimu. Bus vykdomos partnerystės principų diegimo skatinimo akcijos, skirtos pasidalyti patirtimi arba ją perimti iš užsienio partnerių, vyks apskritojo stalo diskusijos.

Tai pirmasis tokio pobūdžio kvietimas šiame programavimo periode, skirtas darbdaviams ir jų darbuotojams atstovaujantioms profesinėms sąjungoms.

7.1.2. EUROPOS REGIONINĖS PLĖTROS FONDO FINANSUOJAMOS 2007–2013 M. SANGLAUDOS SKATINIMO VEIKSMŲ PROGRAMOS PRIEMONĖS

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos (toliau – SSVP) 1 prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ tikslas – užtikrinti prieinamas ir aukštos kokybės esmines viešąsias sveikatos priežiūras, švietimo, valstybės užimtumo rėmimo politiką įgyvendinančių institucijų teikiamas paslaugas, socialines paslaugas ir paslaugas neįgaliesiems.

Remiamos priemonės ir joms įgyvendinti skiriamos lėšos

Finansuojamos priemonės	Skirta ES fondų lėšų, mln. litų
Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra	153,00
Stacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra	129,00
Lietuvos darbo biržos teritorinių darbo biržų infrastruktūros modernizavimas (priemonė baigta įgyvendinti)	77,00
Paslaugas neįgaliesiems teikiančių įstaigų plėtra	80,00

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

7.1.2 –1 lentelė

Ataskaitiniu laikotarpiu pagal SADM administruojamas SSVP 2 prioriteto priemonės buvo įgyvendinami 188 infrastruktūros plėtros projektai (bendra Europos regioninės plėtros fondo (toliau – ERPF) lėšų suma, numatyta projektų finansavimo ir administravimo sutartyse – 426,2 mln. litų). Įgyvendinamos SSVP 2 prioriteto priemonės skirtos šioms tikslinėms grupėms: suaugusiems neįgaliesiems asmenims, neįgaliesiems ir sutrikusio intelekto vaikams, pagyvenusiems asmenims, socialinės rizikos šeimoms, socialinės rizikos suaugusiems asmenims, be tėvų globos likusiems vaikams, pagyvenusiems asmenims, onkologine liga sergantiesiems ir jų artimiesiems, darbdaviams ir asmenims, ieškantiems darbo bei siekiantiems profesinės karjeros.

Priemonėms „Stacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“, „Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ bei „Paslaugas neįgaliesiems teikiančių įstaigų plėtra“ skirtos ERPF lėšos prisidėjo prie viešųjų paslaugų kokybės gerinimo bei jų plėtros visoje Lietuvoje. Šalyje modernizuojami ar statomi net 207 socialinių paslaugų teikimo objektai. Planuojama, kad, baigus įgyvendinti projektus, paslaugas gaus apie 524 tūkst. asmenų, jos taps labiau prieinamos bei labiau atitiks paslaugų gavėjų poreikius.

2013 m. gegužės 1 d., įgyvendinant 2 prioriteto 3 ir 4 uždavinių priemones, iš viso baigti įgyvendinti 63 projektai, pastatyti, atnaujinti / pastatyti 79 objektai, sukurtos 1875 vietos paslaugų gavėjams, įkurtos 308 naujos darbo vietos visoje šalyje. Likusių įgyvendinti projektų skaičius iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos – 126.

Projektai pagal tikslines grupes 2013 m. gegužės 1 d.

Tikslinė grupė	Projektų skaičius	Skirta ES fondų lėšų, mln. litų
Suaugę asmenys su negalia	35	114,79
Socialinės rizikos šeimos	31	37,83
Pagyvenę asmenys	9	12,31
Neįgalūs vaikai	6	10,27
Socialinės rizikos suaugę asmenys	11	14,20
Be tėvų globos likę vaikai	16	29,62
Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	79	133,97
Darbdaviai ir asmenys, ieškantys darbo bei siekiantys profesinės karjeros	1	73,19

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

7.1.2–2 lentelė

2013 m. planuojami pradėti įgyvendinti projektai pagal priemonės „**Paslaugas, tarp jų profesinės reabilitacijos, neįgaliesiems teikiančių įstaigų plėtra**“ veiklą „**Gestų kalbos vertėjų centrų infrastruktūros plėtra**“ (veiklai vykdyti numatyta skirti iki 5,68 mln. litų, iš jų – 4,77 mln. litų ERPF lėšos). 2013 m. II ketv. skirtas finansavimas Šiaulių gestų kalbos vertėjų centrui rekonstruoti, į valstybės projektų sąrašą įtraukti Kauno ir Panevėžio gestų kalbos vertėjų centrų rekonstrukcijos projektai. Visas rekonstruotas patalpas numatoma aprūpinti reikalinga įranga ir baldais. Planuojama, kad, sutvarkius šių centrų infrastruktūrą, bus įkurta 16 naujų darbo vietų, pagerės vertimo paslaugų kokybė ir operatyvumas bei bendravimo su kurčiaisiais intensyvumas, bus sudarytos sąlygos tobulinti gestų kalbos vertėjų kvalifikaciją bei užtikrinti informacijos konfidencialumą, bendraujant su kurčiaisiais ir neprigirdinčiais asmenimis. Numatoma, kad per metus šie trys atnaujinti centrai suteiks vertimo paslaugas per 1300 klausos negalią turinčių asmenų. Neišspręstas lieka dar vienas – Klaipėdos gestų kalbos vertėjų centro – projekto įgyvendinimo klausimas. Ataskaitiniu laikotarpiu buvo intensyviai ieškoma centrui įsikurti tinkamų patalpų. Artimiausiu metu, išsprendus patalpų klausimą, centras turėtų teikti paraišką gauti ES struktūrinių fondų finansavimą.

7.2. KITA ES PARAMA

7.2.1. EUROPOS PRISITAIKYMO PRIE GLOBALIZACIJOS PADARINIŲ FONDAS

Europos prisitaikymo prie globalizacijos padarinių fondas (toliau – EGF) skirtas dėl esminių su globalizacija susijusių struktūrinių pasaulio prekybos tendencijų pokyčių ir dėl pasaulio finansų ir ekonomikos krizės atleistiems darbuotojams remti, kai dėl jų atleidimo regiono ar vietos ekonomika patiria didelį neigiamą poveikį. Pagrindinis EGF tikslas – individualios darbo rinkos priemonės, padedančios darbuotojams kuo greičiau grįžti į darbo rinką.

Projektai baigti įgyvendinti 2011 m. pabaigoje, 2012 m. buvo pateikta galutinė ataskaita Europos Komisijai ir pradėta rengtis įgyvendinti EGF naujuoju 2014–2020 m. finansiniu laikotarpiu.

7.2.2. EUROPOS PABĖGĖLIŲ FONDAS

Europos pabėgėlių fondas yra viena iš keturių Solidarumo ir migracijos srautų valdymo bendrosios programos dalių. Šia programa siekiama palaipsniui įdiegti integruotą Europos Sąjungos išorės sienų valdymą ir įgyvendinti bendras prieglobsčio ir imigracijos politikos kryptis. Minėtos programos pagrindu įsteigti keturi fondai: Išorės sienų fondas; Europos grąžinimo fondas; – Europos fondas trečiųjų šalių piliečių integracijai (toliau – EIF); Europos pabėgėlių fondas (toliau – EPF).

EPF tikslas – remti ir skatinti valstybių narių pastangas priimti pabėgėlius bei prieglobsčio prašytojus ir atsakyti už jų priėmimo padarinius, atsižvelgiant į Bendrijos teisės aktus šiais klausimais, bendrai finansuojant 2007 m. gegužės 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendime Nr. 573/2007/EB numatytus veiksmus.

Vadovaudamasi Europos Komisijos (toliau – EK) strateginėmis gairėmis, ministerija įgyvendina du EPF remiamus prioritetus:

1 prioritetas: Bendrijos acquis prieglobsčio srityje nustatytų principų ir priemonių, įskaitant su integracijos tikslais susijusias sritis, įgyvendinimas;

2 prioritetas: Orientacinių priemonių ir vertinimo metodikos kūrimas, kad būtų galima įvertinti ir pagerinti prašymų suteikti tarptautinę apsaugą nagrinėjimo tvarką ir remti administracines struktūras joms stengiantis spręsti klausimus, kilusius dėl glaudesnio praktinio bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis narėmis.

Įgyvendinant nurodytus prioritetus, EPF lėšomis yra finansuojami šie veiksmai: priėmimo sąlygų ir prieglobsčio procedūrų gerinimo; užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijos; valstybių narių gebėjimų plėtoti, stebėti ir vertinti savo prieglobsčio politiką, siekiant praktinio valstybių narių bendradarbiavimo, ugdymas.

Šiuo metu yra baigiami įgyvendinti EPF 2011 metų programos 8 projektai, kurių vertė 2,33 mln. litų, ir pagal EPF 2012 metų programą pradedami vykdyti 5 projektai, kurių vertė 2,32 mln. litų. Projektų, įgyvendinančių EPF 2011–2012 metų programas, veiklomis tikslinės grupės atstovams teikiama socialinio darbuotojo, vaikams – socialinio pedagogo pagalba, organizuojamas medicinos paslaugų teikimas, vykdomi lietuvių kalbos, IT kursai, informaciniai susitikimai su įvairių institucijų specialistais, organizuojami sportiniai užsiėmimai. Siekiant pateikti žinias apie šalį, kurioje tikimasi gauti prieglobstį, organizuojamos pažintinės išvykos bei socialiniai renginiai kartu su vietos bendruomene. Prieglobstį gavusiems užsieniečiams teikiama socialinė, materialinė pagalba; teisinės, psichologo konsultacijos; konsultacijos būsto, pragyvenimo lėšų ir integracijos į darbo rinką klausimais; organizuojami verslo kūrimo ir valdymo; asmeninių įgūdžių formavimo ir kvalifikacijos tobulinimo mokymai; teikiama praktinė pagalba įsidarbinant. Rengiamos pažymos apie kilmės šalis pasinaudojant informacine sistema; atliktas ES prieglobsčio teisyne įgyvendinimo Lietuvoje įvertinimas.

Pagal EPF 2011 metų programą finansuojamuose projektuose 2012–2013 metais dalyvavo daugiau nei 200 prieglobstį gavusių užsieniečių ir daugiau nei 300 prieglobsčio prašytojų.

7.2.3. EUROPOS FONDAS TREČIŪJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ INTEGRACIJAI

EIF programos tikslas – remti valstybių narių pastangas sudaryti skirtingos ekonominės padėties, socialinių sąlygų, kultūrų, religijų, kalbų ir etninės priklausomybės trečiųjų šalių piliečiams sąlygas apsigyventi ir palengvinti jų integraciją Europos šalių visuomenėse.

EIF programavimo dokumentuose yra numatyti trys strateginiai fondo prioritetai:

- veiksmai, skirti bendriesiems pagrindiniams imigrantų integracijos politikos Europos Sąjungoje principams įgyvendinti;
- rodiklių ir vertinimo metodologijų, skirtų pažangai vertinti, politikos kryptims bei priemonėms koreguoti ir lyginamojo mokymo koordinavimui supaprastinti, nustatymas ir kūrimas;
- valstybių narių politinių gebėjimų ugdymas, koordinavimas ir tarpkultūrinės kompetencijos didinimas skirtinguose valdžios lygmenyse ir institucijose.

Minėti prioritetai įgyvendinami veiksmais, kurių dalis yra skirta tiesiogiai trečiųjų šalių piliečiams, o kita dalis – mūsų visuomenės ir institucijų, organizacijų gebėjimams, susijusiems su trečiųjų šalių piliečių integracija, stiprinti. Pvz., EIF programa remia projektus, kurie teisėtai Lietuvoje gyvenančius trečiųjų šalių piliečius skatina mokytis lietuvių kalbos, suteikia žinių apie Lietuvos istoriją, kultūrą, gyvenimo, mokymosi ir darbo sąlygas Lietuvoje. EIF taip pat remia projektus, kuriais siekiama atlikti studijas ir tyrimus, susijusius su trečiųjų šalių piliečių integracija, integracijos politikos pažangos vertinimu, taip pat projektus, kuriais skatinamas kompetentingų institucijų, organizacijų bendradarbiavimas ir ryšiai, specialistų tarpkultūrinės kompetencijos didinimas.

EIF parama teikiama pagal ministerijos parengtas ir EK patvirtintas daugiametę (2007–2013 m.) ir metines programas. Daugiametei programai, kuri bus įgyvendinama metinėmis programomis, vykdyti skiriama iki 25,9 mln. litų (iš jų 19,6 mln. litų – ES fondų lėšos). EIF 2011 m. programos, kuri bus baigta įgyvendinti 2013 m. birželio 30 d., vertė yra 3,45 mln. litų, 2012 m. programos vertė – 3,66 mln. litų. 2013 m. antroje pusėje bus paskelbtas kvietimas teikti paraišką pagal 2013 m. programą, kurios vertė – 3,08 mln. litų. Įgyvendinant EIF daugiametę programą, 2007–2013 m. laikotarpiu buvo finansuotas 71 projektas. EIF 2011 m. programos finansuojamuose projektuose 2012–2013 metais dalyvavo daugiau nei 500 trečiųjų šalių piliečių, taip pat daugiau nei 700 Lietuvos visuomenės narių, įskaitant mokslivius, savivaldybių, migracijos ir kitų įstaigų specialistus.

TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

8.1. NARYSTĖ EUROPOS SAJUNGOJE

Šis socialinis pranešimas pasiekia Jus neeiliniu Lietuvos narystės Europos Sąjungoje (toliau – ES) metu – nuo 2013 m. liepos 1 d. mūsų šalis pirmą kartą ir pirma iš Baltijos valstybių pirmininkauja ES Tarybai. Tai reiškia, kad pagal savo kompetenciją SADM tapo savotišku Europos socialinių reikalų centru, nuo kurio nemaža dalimi priklausys, kokia kryptimi šioje srityje ES politika plėtosis artimiausią pusmetį. Nors Lietuvos pirmininkavimo rezultatus, išvadas ir galimas pamokas galėsime įvertinti tik kitais metais (o tai reiškia – ir kitų metų pranešime), ruošiamasi šiam įvykiui buvo itin atsakingai.

2012 m. gruodžio mėnesį kartu su pirmininkavimo ES Tarybai trejeto partnerėmis Airija (pirmininkavo 2013 m. pirmąjį pusmetį) ir Graikija (pirmininkaus 2014 m. pirmąjį pusmetį) buvo pristatyta bendra trijų valstybių pirmininkavimo programa. Užimtumo ir socialinės politikos srityje minėtos šalys įsipareigojo siekti, kad būtų įgyvendintas 2012 m. Komisijos pateiktas užimtumo srities dokumentų rinkinys (*Employment Package*), daugiausia dėmesio skiriant kokybiškų darbo vietų kūrimui, struktūrinėms darbo rinkų reformoms ir investicijoms į žmogiškąjį kapitalą. Taip pat trejetas įsipareigojo tęsti iniciatyvas, skirtas jaunimo nedarbo problemai spręsti, pradėtas dar Kipro pirmininkavimo laikotarpiu (2012 m. antrasis pusmetis).

Tai visų pirma Jaunimo užimtumo paketas (*Youth Employment Package*), Europos Komisijos (EK) pristatytas 2012 m. gruodžio 5 d., kuriame išdėstytos rekomendacijos dėl „Jaunimo garantijų“ (*Youth Guarantee*). Pagal šią iniciatyvą, dėl kurios 2013 m. vasario 28 d. sutarė ES Užimtumo, socialinės politikos, sveikatos ir vartotojų reikalų taryba (toliau – EPSCO), valstybės narės nuo 2014 m. turėtų užtikrinti, kad kiekvienas mokslus baigęs ar darbo netekęs iki 25 m. jaunuolis per keturis mėnesius gautų darbą, pradėtų ar tęstų mokymąsi arba atliktų gamybinę praktiką (pameistrystę) ar stažuotę. Šiam tikslui įgyvendinti numatyta skirti 3 milijardai eurų iš Europos socialinio fondo (ESF). Dar tiek pat bus pridėta iš specialiai jaunimo užimtumui skirtos biudžeto eilutės. „Jaunimo garantijų“ iniciatyva padedama siekti trijų strategijoje „Europa 2020“ įvardintų rodiklių: 75 proc. 20–64 m. žmonių turi turėti darbą, mokyklą metančių asmenų turėtų būti mažiau nei 10 proc., bent 20 mln. žmonių turi išbristi iš skurdo ir socialinės atskirties. Dėl sklandaus šio svarbaus dokumento įgyvendinimo galimybių yra pasiruošta diskutuoti neformalioje EPSCO Taryboje Vilniuje, kurioje didžiausias dėmesys bus skiriamas gamybinei praktikai, įtvirtintai „Jaunimo garantijose“.

Kita iniciatyva, kuriai Lietuva savo pirmininkavimo laikotarpiu yra pasiruošusi skirti didelį dėmesį, – Socialinių investicijų paketas (*Social Investment Package – SIP*). SIP, kurį EK pristatė 2013 m. vasario 20 d., sudaro Komisijos rekomendacija dėl investicijų į vaikus ir septyni ji lydintys darbiniai dokumentai, kuriuose valstybėms narėms patei-

kiami siūlymai, kaip efektyviau panaudoti ESF finansavimą ir modernizuoti socialinės apsaugos sistemas, nebūtinai tam išleidžiant daugiau lėšų. Tikimasi, kad paketas bus svarbus įrankis spartinant integracinį augimą, įvardintą strategijoje „Europa 2020“. Pagal SIP, Lietuva pasirengė diskutuoti dėl EK rekomendacijos dėl investicijų į vaikus.

Taip pat rengimosi pirmininkavimui laikotarpiu buvo atidžiai sekami Europos Vadovų Tarybos (EVT) sprendimai. 2012 m. gruodžio 14 d. EVT paskelbė apie planus „pagilinti“ ir sustiprinti ES ekonominę ir pinigų sąjungą (EPS). Viena iš numatomų reformų sričių – socialinės dimensijos įtraukimas į EPS. Tai reiškia, kad ateityje tikėtinas vis didesnis ES vaidmuo koordinuojant ir prižiūrint valstybių narių politiką socialinių reikalų srityje. Šiuo metu laukiama EVT šio tikslo įgyvendinimo priemonių plano, kuris, tikimasi, pasirodys prieš pat Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai pradžią. Mūsų šalis yra numaciusi tęsti konsultacijas dėl socialinės dimensijos EPS neformalioje EPSCO Taryboje Vilniuje.

Taip pat, ruošdamasi pirmininkauti, Lietuva atidžiai sekė EK iniciatyvas ES teisėkūros srityje. Kipro ir Airijos pirmininkavo laikotarpiu EPSCO taryba susitarė dėl bendro požiūrio į direktyvą (14020/12) dėl būtiniausių sveikatos ir saugos reikalavimų, susijusių su elektromagnetinių laukų keliama rizika darbuotojams.¹⁰¹ Naujoji direktyva pakeis 2004 m. direktyvą, kuri nebuvo įsigaliojusi dėl su jos įgyvendinimu susijusių problemų.¹⁰² Taip pat 2012 m. gruodžio 6 d. posėdžiavę valstybių narių ministrai, atsakingi už užimtumo ir socialinius reikalus, aptarė pasiūlymą (16540/1/12 REV 1 + 16540/1/12 ADD 1 REV 1) dėl direktyvos, kuria siekiama pagerinti 1996 m. direktyvos dėl darbuotojų komandiravimo paslaugų teikimo sistemos įgyvendinimą ir vykdymo užtikrinimą.¹⁰³ Kartu ministrai įvertino pažangą, padarytą dėl pasiūlymo (11531/08) dėl vienodo požiūrio direktyvos, kuria siekiama panaikinti diskriminaciją dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos kitose nei darbo rinka srityse.¹⁰⁴ Kadangi ES teisėkūros ir neteisėkūros iniciatyvų kūrimo ir derinimo procesas daugeliu atvejų yra tęstinis, prie visų ankščiau paminėtų direktyvų rengimo gali tekti sugrįžti ir Lietuvai pirmininkaujant ES Tarybai, jei trejeto narė Airija nebus pabaigusi priėmimo darbų. Be to, mūsų šalis yra numaciusi tęsti ir kitas EK teisėkūros iniciatyvas, tarp kurių, visų pirma, paminėtinas direktyvos dėl profesinių pensijų perkėlimo projektas.¹⁰⁵

Lietuvos pasiruošimo pirmininkauti procesas buvo atidžiai stebimas ir vertinamas ES lygiu. 2013 m. balandžio ir gegužės mėnesiais su darbo vizitais Lietuvoje lankėsi Europos Parlamento (EP) Moterų teisių ir lyčių lygybės bei Darbo ir socialinių reikalų komiteto nariai. Susitikimuose su SADM ministre europarlamentarai įvertino Lietuvos pasiruošimo pirmininkauti pažangą bei akcentavo jų komitetams aktualius klausimus. SADM ministrės buvo teirautasi apie mūsų šalies pasiruošimą paspartinti vienodo požiūrio direktyvos priėmimą bei planuojamų žingsnių dėl „Jaunimo garantijų“ įgyvendinimo. Taip pat 2013 m. sausio 25 d. Vilniuje buvo organizuojami SADM ir jai pavaldžių institucijų darbuotojų aukšto lygio mokymai, kuriuose pirmininkavimo ES Tarybai patirtimi dalinosi jos generalinio sekretoriato politinė patarėja Marie-Louise Lindorfer, Danijos Socialinių reikalų ir integracijos ministerijos bei Vengrijos Žmogiškųjų išteklių ministerijos atstovai.

Pasiruošimo pirmininkauti darbai aktyviai vyko ir techniniu lygiu: siekiant stiprinti administracinius gebėjimus pirmininkavimo laikotarpiu, vyko specializuoti ministerijos ir jai pavaldžių įstaigų darbuotojų anglų kalbos mokymai; taip pat buvo sudarytas vadinamasis pirmininkavimo „LOBYNAS“ (sąrašas), kuriame įvardinti konkretūs asmenys ir jų funkcijos pirmininkaujant, sudarytos tarpinstitucinio bendradarbiavimo komandos.

Didžiausių žmogiškųjų išteklių pirmininkavimo laikotarpiu reikės aukšto lygio susitikimams organizuoti. Be aptartos neformalios EPSCO Tarybos Vilniuje (liepos 11–12 d.), Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, pagal savo kompetenciją, yra numaciusi dar 11 didelės reikšmės renginių (su visais susipažinti galima ministerijos interneto puslapyje). Tarp pastarųjų paminėtinas neformalus jungtinis socialinių reikalų ir užimtumo komitetų susitikimas (rugsėjo 18–19 d.). Pagrindinė šių komitetų funkcija yra vykdyti parengiamuosius darbus EPSCO Tarybos veiklai.

¹⁰¹ http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-406_lt.htm

¹⁰² http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-406_lt.htm

¹⁰³ http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-503_lt.htm

¹⁰⁴ http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-503_lt.htm

¹⁰⁵ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0507:FIN:EN:HTML>

8.1.1. EUROPOS SĄJUNGOS SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMŲ KOORDINAVIMAS

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, Lietuvos piliečių, išvykstančių į kitą ES valstybę gyventi ar dirbti, teisę į socialinę apsaugą pradėjo reglamentuoti Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentai (toliau – reglamentai). Šiuo metu ES valstybėms narėms galioja 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 883/2004¹⁰⁶ ir 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 987/2009¹⁰⁷. Europos Komisijos tinklalapyje¹⁰⁸ galima rasti informaciją apie pagrindinius socialinės apsaugos sistemų koordinavimo principus, socialinės apsaugos išmokų skyrimą ir apskaičiavimą.

2012 m. gegužės 22 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 465/2012¹⁰⁹ (toliau – naujasis reglamentas). Naujajame reglamente esminiai pakeitimai susiję su tam tikromis reglamentų nuostatomis dėl nedarbo draudimo išmokų ir taikytinos teisės nustatymo.

Reglamentuose yra numatytas perėjimas prie elektroninio apsikeitimo informacija, t. y. šiuo metu kompetentingų įstaigų naudojamas popierines E formas turės pakeisti elektroniniai dokumentai. Atsižvelgiant į tai, kad Europos Komisija neparengė specifikacijų ir techninių reikalavimų, pereinamasis laikotarpis, kuris buvo numatytas iki 2014 m. gegužės 1 d., yra pratęstas neribotam laikotarpiui ir kompetentingos įstaigos toliau galės naudoti popierines formas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2012 m. lapkričio mėn. išleido informacinį lankstinuką „Išmokos šeimai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje“¹¹⁰. Lankstinuke yra pateikiama Europos Sąjungoje migruojantiems asmenims aktuali informacija apie išmokų šeimai mokėjimo ypatumus.

2012 m. vyko keli Europos Sąjungos tarpusavio informavimo apie socialinę apsaugą sistemos (toliau – MISSOC) nacionalinių pranešėjų susitikimai, kuriuose aptarti pokyčiai ir reformos socialinės paramos sistemose, socialinės apsaugos finansavimo problemos, lyčių lygybės klausimai, diskutuota apie Europos vaikų socialinės apsaugos ir finansinės paramos pakankumą.

2012 m. liepos ir 2013 m. sausio mėnesiais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pateikė naujausią informaciją apie savo šalies socialinę apsaugą MISSOC lentelėms. 2012 m. liepos 1 dienos informacija apie Lietuvos socialinę apsaugą buvo skelbiama 2013 m. gegužės mėn. MISSOC interneto puslapyje¹¹¹. Visų šalių 2012 m. sausio 1 dienos informacija apie socialinę apsaugą MISSOC interneto puslapyje bus skelbiama šiek tiek vėliau.

¹⁰⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:05:05:32004R0883:LT:PDF>

¹⁰⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:284:0001:0042:LT:PDF>

¹⁰⁸ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=26>

¹⁰⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:149:0004:0010:LT:PDF>

¹¹⁰ <http://www.socmin.lt/index.php?1958184722>

¹¹¹ <http://www.missoc.org/MISSOC/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp>

8.2. NARYSTĖ KITOSE TARPTAUTINĖSE ORGANIZACIJOSE

Lietuva aktyviai dalyvauja tarptautinių organizacijų – Tarptautinės darbo organizacijos, Europos Tarybos, Jungtinių Tautų ir kt. – veikloje.

8.2.1. NARYSTĖ TARPTAUTINĖJE DARBO ORGANIZACIJOJE

2012 m. spalio 1 d. pareigas pradėjo eiti **naujasis Tarptautinės darbo organizacijos** (toliau – TDO) **generalinis direktorius Guy Ryder**. Kandidatai į TDO generalinius direktorius lankėsi ir Lietuvoje, pristatė savo programą ir siekė mūsų šalies palaikymo.¹¹²

2013 m. balandžio 8–11 d. Osle vyko TDO 9-asis Europos regiono susitikimas.¹¹³ Vykusio renginio tema „Kaip įveikti finansų krizės pasekmes“. Jo metu vyko valstybių vadovų aukšto lygio diskusijos, sesijos įvairiomis politikos formavimo temomis: ekonomikos augimo; kokybiškų darbo vietų steigimo per socialinį dialogą ir kolektyvines derybas skatinimo; jaunimo užimtumo, senėjančios visuomenės iššūkių įveikimo; tarptautinių darbo standartų skatinimo ir politikos suderinamumo Europoje ir Centrinėje Azijoje, – priimta Oslo deklaracija¹¹⁴. Atidarant renginį pasisakė Lietuvos Respublikos Prezidentė D. Grybauskaitė, kuri pristatė Lietuvos kelią iš krizės ir akcentavo poreikį derinti taupymo, struktūrinių reformų bei stimuliavimo priemones.

Regioninio susitikimo metu vyko neformali ministrų diskusija jaunimo užimtumo krizės klausimais. Per šį renginį socialinės apsaugos ir darbo ministrė A. Pabedinskienė susitiko su TDO generaliniu direktoriumi Guy Ryder ir pristatė Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai socialinės apsaugos ir darbo srities prioritetus.

Lietuva 2013 m. balandžio pradžioje tapo TDO Rytų ir Centrinės Europos grupės koordinatorė, šias funkcijas atlieka socialinės apsaugos ir darbo atašė Lietuvos Respublikos nuolatinėje atstovybėje prie Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų Ženevoje. Regioniniai koordinatoriai formuoja regiono grupės pozicijas ir jas pateikia bei gina susitikimuose, kuriuose ieškoma kompromisų tarp skirtingų grupių interesų.

2013 m. birželio 5–20 d. Ženevoje įvyko kasmetinės **Tarptautinės darbo konferencijos 102-oji sesija**, kurios pagrindinės temos – užimtumas ir socialinė apsauga naujos demografinės padėties kontekste, darnus vystymasis, tinkamas darbas ir ekologiškos darbo vietos bei strateginiai socialinio dialogo tikslai pagal TDO 2008 metų deklaraciją dėl socialinio teisingumo sąžiningai globalizacijai. Konferencijoje taip pat bus aptariami ir nuolatiniai klausimai.¹¹⁵

2013 m. rugpjūčio 20 d. **įsigalios TDO darbo jūrų laivyboje konvencija** (toliau – Konvencija), kuri sujungia beveik visas nuo 1920 m. šios organizacijos priimtas jūrines konvencijas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Konvencijos dėl darbo jūrų laivyboje ratifikavimo“ projektą (Nr. XIP-4569 ES), kuris šiuo metu yra svarstomas Lietuvos Respublikos Seime.

8.2.2. NARYSTĖ EUROPOS TARYBOJE

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai dalyvauja Europos Tarybos (toliau ET) komitetų ir komisijų veikloje: Europos socialinės sanglaudos komiteto (toliau – CDCS), Europos socialinės chartijos ir Europos socialinės apsaugos kodekso vyriausybinių komiteto (toliau – GC), Žmonių su negalia teisių ekspertų komiteto (toliau – CS–

¹¹² http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_190437/lang--en/index.htm

¹¹³ www.ilo.org

¹¹⁴ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_210356.pdf

¹¹⁵ <http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/102/lang--en/index.htm>

RDP), ET konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos šalių komiteto (toliau – T-ES) ir Lyčių lygybės komisijos (toliau – GEC).

2012 m. spalio 11–12 d. Stambule socialinės apsaugos ir darbo viceministras A. Bitinas bei Tarptautinių reikalų departamento direktorė R. Skrebiškienė, kaip CDCS pirmininkė, dalyvavo 2-oje ET ministrų, atsakingų už socialinę sanglaudą, konferencijoje, kurios pagrindinė tema – saugios ateities visiems kūrimas: saugant ir įgalinant pažeidžiamų grupių asmenis, ypač krizių metu, siekiant socialinio stabilumo per kartų solidarumą. Viceministras pasisakė socialinio stabilumo per kartų solidarumą tema, R. Skrebiškienė išreiškė CDCS poziciją dėl poreikio ieškoti sprendimų socialinės sanglaudos keliamiems iššūkiams, CDCS vaidmens plėtojant pasidalintą socialinę atsakomybę.

2013 m. kovo mėn. vykusiame CDCS Biuro posėdyje nagrinėtos galimybės, kaip šalys galėtų paskatinti Socialinės sanglaudos strategijos įgyvendinimą. Aptarta, kaip Lietuvoje bei kitose šalyse būtų galima inicijuoti gyventojų konsultavimo dėl teisės į sveikatos apsaugą planą.

2012 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, dalyvaudama GC veikloje, parengė ir pateikė ET dešimtąją ataskaitą dėl Europos socialinės chartijos (pataisytos; toliau – Chartija) antrai grupei „Sveikata, socialinė apsauga“ priklausančių straipsnių įgyvendinimo. Šiuo metu yra rengiama Lietuvos Respublikos vienuoliktoji ataskaita dėl Chartijos trečiai grupei „Darbo teisės“ priklausančių straipsnių įgyvendinimo.

2012 m. spalio 7–13 d. Strasbūre Lietuvos atstovė dalyvavo 126 GC sesijoje, kurioje sėkmingai apgynė likusią dalį Lietuvos aštuntosios ataskaitos dėl Chartijos 17 str. 1 p. reikalavimų nevykdymo. Lietuva buvo pasveikinta dėl fizinės baudmės, kaip smurto artimoje aplinkoje, uždraudimo ir paraginta priimti įstatymo projektą, nustatantį bendrąsias vaiko apsaugos nuo smurto nuostatas. Kita GC sesija, skirta Chartijai ir Europos socialinės apsaugos kodeksui, vyko 2013 m. gegužės 27–31 d.

2012 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2007 m. Europos Tarybos konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos. Konvencijos tikslai yra: užkirsti kelią vaikų seksualiniam išnaudojimui ir seksualinei prievartai ir kovoti su tuo; ginti vaikų, tapusių seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos aukomis, teises; skatinti nacionalinę ir tarptautinę bendradarbiavimą kovojant su vaikų seksualiniu išnaudojimu ir seksualine prievarta.

2012 m. rugsėjo 23–25 d. Sankt Peterburge socialinės apsaugos ir darbo ministro D. Jankausko vadovaujama delegacija dalyvavo 9-oje ET ministrų, atsakingų už jaunimo klausimus, konferencijoje, kurioje vyko diskusija apie jaunų žmonių galimybes naudotis teisėmis. Ministras skaitė pranešimą apie jaunimo socialinę integraciją bei pristatė Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetus jaunimo klausimais.

8.2.3. NARYSTĖ JUNGTINIŲ TAUTŲ ORGANIZACIJOJE

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pagal kompetenciją dalyvauja Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) veikloje.

2012 m. liepos 10–11 d. užsienio reikalų viceministrės vadovaujama Lietuvos delegacija sėkmingai apgynė Lietuvos ataskaitą dėl Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto įgyvendinimo. Lietuva buvo pagirta už pasiekimus lyčių lygybės srityje, už smurto artimoje aplinkoje uždraudimą ir paraginta numatyti tinkamas priemones, finansavimą pastarajam įgyvendinti bei tolerancijai skatinti.

2012 m. rugsėjo 12–14 d. Niujorke vyko valstybių, Neįgaliųjų teisių konvencijos šalių, konferencijos 5-oji sesija, kurioje dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Socialinės aprėpties departamento direktorė V. Toleikienė. Konferencijoje buvo diskutuojama apie Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos svarbą moterims ir vaikams, joje buvo renkami Neįgaliųjų teisių komiteto nariai.

2012 m. rugsėjo 19–20 d. Vienoje socialinės apsaugos ir darbo ministro D. Jankausko vadovaujama delegacija dalyvavo Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos (UNECE) ir Austrijos vyriausybės konferencijoje senėjimo klausimais. Konferencija buvo skirta Tarptautinio Madrido veiksmų dėl visuomenės senėjimo pasekmių įveikimo plano regioninės įgyvendinimo strategijos antrajam peržiūros ir vertinimo ciklui užbaigti bei Vienos tarptautinio plano senėjimo klausimais trisdešimtmečiui pažymėti.

2012 m. spalio 19 d. Vilniuje vyko tarptautinis seminaras „**Socialinės transformacijos šiandieniniame pasaulyje**“, skirtas svarbiausiam Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Socialinių transformacijų valdymo (MOST) programos tikslui – ryšiams tarp mokslo ir socialinės politikos stiprinti. Renginyje priimta deklaracija¹¹⁶, kurioje nustatytos sritys, kurioms reikia daugiausia mūsų dėmesio, bei skatinama imtis reikalingų veiksmų.

2013 m. liepos 1–2 d. Ženevoje vyko JT Ekonominės komisijos Europai ir Jungtinių Tautų populiacijos fondo organizuojama aukšto lygio regioninė konferencija „**Atverti pasirinkimo galimybes: populiacijos prioritetai 21-ame amžiuje**“. Šioje konferencijoje dalyvavo socialinės apsaugos ir darbo atašė Lietuvos Respublikos nuolatinėje atstovybėje prie Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų Ženevoje.

---

¹¹⁶ <http://www.socmin.lt/index.php?-217770732>

8.3. DVIŠALIS BENDRADARBIAVIMAS

2012 metais tęsėsi derybos su **Moldovos Respublika** dėl sutarties dėl socialinės apsaugos (toliau – Sutartis) ir administracinio susitarimo dėl Sutarties taikymo. Trečiasis (paskutinis) derybų etapas įvyko 2013 m. balandžio 22–25 dienomis Kišiniove, po kurio Sutartis ir administracinis susitarimas rengiami pasirašyti, atliekant reikalingas teises procedūras, numatytas Sutarties šalių nacionaliniuose teisės aktuose.

Derybos su **Rusijos Federacija** dėl naujos redakcijos sutarties dėl pensinio aprūpinimo 2012 metais nebuvo tęsiamos dėl pasikeitusios Rusijos Federacijos pozicijos abiem šalims aktualių klausimų. Klausimas iš esmės susijęs su okupacijos laikotarpiu padarytos žalos atlyginimu asmenims (jų šeimų nariams), sužalotiems ar žuvusiems tarnybos sovietinėje kariuomenėje metu. Rusijos Federacijos atstovų nuomone, šio klausimo suregulavimas naujos redakcijos sutartyje yra netikslingas, o nukentėjusių asmenų pensinis aprūpinimas turi būti užtikrinamas abiejų šalių teisės aktais. Rusijos Federacija paraginta grįžti prie šio klausimo apsvaistymo dar kartą.

2012 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir **Norvegijos Karalystės** vaikų, lygybės ir socialinio integravimo ministerijos susitarimo dėl bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje projektą, kurį perdavė Norvegijos Karalystei. Šio susitarimo tikslas – spręsti problemas, susijusias su Norvegijos Karalystėje esančiais nepilnamečiais Lietuvos Respublikos piliečiais, kurių asmens, turto apsaugos, globos, teisinių santykių su tėvais ir kiti klausimai susiję su Lietuva. Deja, Norvegijos Karalystė neteikia jokio atsakymo, nepaisydama daugkartinių SADM ir Užsienio reikalų ministerijos kreipimųsi.

2013 m. balandžio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir **Latvijos Respublikos** Vyriausybės susitarimas dėl buvusios SSRS draudimo stažo įskaitymo, pasirašytas 2012 m. gegužės 16 d. Vilniuje. Šio susitarimo tikslas – išvengti stažo, įgyto buvusios SSRS teritorijoje, dvigubo įskaitymo (kai šis stažas gali būti įskaitomas tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje arba iš viso neįskaitomas nė vienoje valstybėje).